

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΕΤΟΣ Δ'

ΑΡ. 1

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΛΑΥΚΟΥ ΑΛΙΘΕΡΣΗ: Μιά μέρα (ποίημα)

ΤΕΥΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ: Δίπτυχο (ποίημα)

ΧΡ. ΓΑΛΑΤΟΠΟΥΛΟΥ: Nocturnes (ποιήματα)

ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Το χρονικό ενός νέου της έπαρχίας (διήγημα)

ΠΥΘ. ΔΡΟΥΣΙΩΤΗ: Τίποτε πιά θλιμμένο (ποίημα)

ΞΑΝΘΟΥ ΛΥΣΙΩΤΗ: Στη μάνα μου (ποίημα)

Π. ΛΙΑΣΙΔΗ: Στο γυμναστήριον του νοῦ (ποίημα)

ΑΝΤ. Κ. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Τὰ Κυπριώτικα γράμματα του Arthur Rimbaud (μελέτη).

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ: Τέχνη και τὸ παιδί (μελέτη)

ΔΗΜ. Μ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ: Ἐκ τῆς «Ἀνησυχίας» (ποίημα)

ΑΝΤ. ΓΙΩΡΓΙΑΔΗ: Ἀρχαῖα Ἑλληνικά ἐπιγράμματα (ποιήματα)

BERNARD SHAW (μετ. Ν. Σκούρου): Οἱ ἔξι ἄστοι τοῦ Καλαί (μονόπραχτο)

ΛΕΥΚΟΣΙΑ, ΚΥΠΡΟΣ

ΜΑΗΣ 1939

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

Υπεύθυνος Ίδιοκτήτης: ΝΙΚΟΣ Ι. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ,

Κερόνια

Τυπογραφείο: «ΝΕΟΣ Κόσμος» Θωμά Γ. Κυριακίδη.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ: Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ: Προλογικό Σημείωμα.—
ΠΑΡΘ.Ι. ΚΙΡΜΙΤΣΗ: Περί την ιστορίαν τοῦ Καθηδρικοῦ ναοῦ Ἁγίου Ἰω-
άννου.—Α. ΙΝΤΙΑΝΟΥ: Ἰάκωβος Α', Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.—Κριτική:
Κ. ΠΡΟΥΣΗ: «Δελτίον Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, τόμ. Α'. 1937, τόμ.
Β'. 1938».—Π. ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΥ: Παύλου Μεράνου «Ἀγωνίες»—Ν. Σ. Βρα-
χίμη «Μεταπτώσεις».—Εἰδήσεις.—Βιβλία.—Παρατυπώματα.

ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ :

Ποιήματα : Γλ. Ἀλιθέρση, Ἄντ. Ἰντιάνου, Ν. Κρανιδιώτη, Ἄντ.
Φαρμακίδη, Λ. Ν. Κληρίδη (δηματικά), Κύπρου Χρυ-
σάνθη, Ν. Καββαδία, Π. Ταλιαδώρου, Μ. Σιγούρου.
κ. ἄ.

Διηγήματα : Ε. Ἀκρίτα, Κ. Χρυσάνθη, Λ. Μηλιώτη, Δημ. Δημητριά-
δη, Μαρίκας Ρουσιᾶ κ. ἄ.

Μελέτες : Κ. Σπυριδάκι, Σολ. Μιχαηλίδη, Θ. Σοφοκλέους, Γ. Πα-
παχαραλάμπους, Κ. Προυσή, Π. Μπίστη, Μ. Μαραγκοῦ,
Ἄντ. Ἰντιάνου κ. ἄ.

Κυπριακὰ Γράμματα

ΕΤΟΣ Δ'
ΑΡ. 1

ΚΥΠΡΟΣ

ΜΑΗΣ, 1939

ΜΙΑ ΜΕΡΑ

Ἕνα τραγούδι πού πλανιότανε στὸν ἀέρα
μοῦ θύμισ' ἕνα κόσμο μακρινό,
καὶ μιὰ ἀνοιξιὰτικη χρυσή τ' Ἀπρίλη μέρα --

Μές στὴν καρδιά μου πιά κρατῶ
ἴσκιους βαριούς καὶ πεπρωμένα,
βαθειὰ μυστήρια προσδοκίες,
στάχτη καὶ κάρβουνα σβυσμένα...

ἝΟλα ἦσαν ἀνοιχτόκαρδα παιδιὰ
κι ἀπολαβαῖναν ζωικὰ τὴν εὐτυχία
καὶ τὴν ἱερή τους ἐφηβότητα, δὲν ἔσκιαζε
ἢ σκυθρωπή καὶ θλιβερή **Σοφία**,
στ' αὐγινοφώτιστα νερά, στὴν ξέρρηχη ἀμμουδιά
πού τᾶβγαλε γιὰ μιὰ ἐκδρομή, τὸ τραῖνο.
Μὰ ἐγώ, πῶς τάχα βρέθηκα στὴ συντροφιά τους,
ἐγώ, μὲ τὰ μεσάσπρα μου μαλλιά
στοὺς ζαρωμένους, ἀπ' τὴς τόσες ἔγνοιες μου, κροτάφους;
ἝΕγώ πού μόνο ἢ λήθη θὰ μὲ ἡσύχαζε,
πού θᾶπρεπε νὰ τὴ ζητῶ πάνω ἀπ' ὄνειρων τάφους,
καὶ κάθομουν στὴ μέση τους χωρὶς μιλιὰ;

Ω Νειότη,

μέ τὰ στραβοπατήματα τὰ ριψοκίνδυνα,
 μέ τήν άθώα τήν άγνοια σου, καί τήν περφάνεια
 τήν ξυπασμένη τήν όρμή, τή φαντασία τή χαώδικη
 μέ τὰ όνειρα, τήν τόλμη καί τήν άφροσύνη,
 πώς ξαναγύρισες σέ μέ, καί μέ στεφάνια
 ρόδα, τὰ γκρίζα στόλισες μαλιά μου,
 στήν άνοιξιάτικη χρυσή τ' Άπρίλη μέρα κείνη ;
 Πώς ξαναγύρισες κοντά μου, κ' ή καρδιά μου
 χτυπούσε σάν τò τύμπανο πού ένας τρελλός βαρᾶ
 κ' ένα τραγούδι άφρόντιστο μέ τρελλές νότες έψαλλε,
 πούμοιαζε μέ τò θρόϊσμα τών φύλλων,
 μέ τò μουρμούρισμα του πέλαου τήν αύγή,
 μέ τήν ψυχή τών όμορφων παιδιών καί φίλων ;

Νᾶταν οί άνοιξιάτικες πνοές πού σέ είχαν φέρει ;
 Τά δέντρα πού ριγούσανε στίς πελαγίσιες αύρες;
 Τά φωτεινά τὰ κύματα ; Ό έρωτικός άγέρας ;
 Ό δίσκος του ήλιου πόχυνε κρασί σέ χρυσά κύπελλα
 κι όλα μεθοῦσαν : ή στεριά, τὰ δέντρα καί τò πέλαο
 καί τὰ πουλιά, καί τὰ έντομα καί τò κορμί μου ;
 "Η τής καρδιάς μου ή νοσταλγία κ' ή μεταμέλεια ;
 "Η καί τὰ πρόσωπα, τὰ ώραία πρόσωπα τών φίλων ;

Ένα τραγούδι πού πλανιότανε στόν άέρα...

ΓΛΑΥΚΟΣ ΑΛΙΘΕΡΣΗΣ

Δ Ι Π Τ Υ Χ Ο

I

Ἦρθαν τὰ χρόνια καὶ μᾶς ἔθρεψαν
τὸν Νοῦ μὲ τῆς καρδιάς τὸ γαίμα.
Κ' ἔξω ἀπ' τῆ χίμαιρα μᾶς πέταξαν
— ἔξω ἀπ' τὴν πλάνη καὶ τὸ ψέμα.

Εἶδαμε τᾶπιαστα μας ὄνειρα,
τὶς νεανικὲς μας παραισθήσεις,
νάκολουθοῦν, κλειστὰ σὲ φέρετρα,
τῆ νεκρικῆ πομπῆ τῆς δύσης.

Μὰ δὲ θρηνήσαμε ὅπως ἄλλοτε,
ποῦ βλέπαμε σὰ μέγα δράμα
ὡς καὶ τὸ πιὸ μικρὸ ἐπεισόδιο
κ' εἶχαμεν εὐκόλο τὸ κλάμα.

Ἦ! τόσα δράματα γνωρίσαμε,
κ' ἔπεσε γύρω μας ἡ αὐλαία
τόσες φορές, ποῦ ἀναρωτιόμαστε
ἂν εἶναι κι' ἄλλα πιὸ σπουδαῖα.

Δὲν ξαίρω ἂν γίναμε καλῦτεροι
μ' αὐτὴ τὴν πείρα καὶ τὴ γνώση,
κι' ἂν ἡ εὐτυχία, ποῦ μᾶς ἀρνήθηκε,
στὴν ἱκεσία μας πιά θὰ ἐνδώσει.

Μὰ ἔτσι καθὼς ἡ Σκέψη ὠρίμασεν
— ἀπ' τῆς καρδιάς τὸ αἷμα θρεμμένη —
τώρα βαδίζουμε σηκώνοντας
στὰ χέρια μας τὴν Εἰμαρμένη.

II

Φύγαν τὰ χρόνια καὶ μᾶς ἄφησαν
παιδιά στὸ βάθος, γερασμένα.
Σὰ δίχως ἱστορία πρόσωπα,
θαρρεῖς μὲ μάταια περασμένα.

Στιγμές — στιγμές, πίσω γυρίζουμε
στὴν ἡλικία τῶν πέντε χρόνων
— κι' ἄς εἶναι ἀλήθεια πὼς ἐζήσαμε
πλατιά ζωὴν ἀτελετέτων αἰώνων.

Σὰν πεταλοῦδες τριγυρίζουμε
σὲ κήπους μὲ λουλούδια πλήθος.
Καὶ μιὰ καρδιά, μπουμπούκι ἀνάνοιχτο,
νιώθουμε νὰ σκιρτάει στὸ στήθος.

Πηγαῖο τὸ γέλιο μας καὶ σπάταλο,
παντοῦ ἀσωτεύεται κι' ἀνοίγει
σὰν ἓνα κρίνο ἀγνό, ποῦ δίνεται
στοῦ δειλinoῦ φωτός τὰ ρίγη.

Εὐκόλα τᾶχουμε τὰ δάκρυα μας,
καὶ λές πὼς κλαῖμε σὰν παιδάκια
ποῦ τὸ νερό στὸ ρέμα ἐβούλιαξε
τὰ χάρτινά του караβάκια...

Πὼς ζοῦνε μέσα μας ἀχώριστα
τῶν γηρατιῶν ἢ πικρὴ σοφία
κ' ἡ ἀπλὴ ψυχὴ ποῦ σκηνοθέτησε
τὴν παιδικὴ μας εὐτυχία ;

Δὲν ξαίρω, μὰ θαρρῶ πὼς ἤρθαμε
— σὰν ὀδοιπόροι κουρασμένοι —
τώρα κοντύτερα στὸν "Ἀνθρώπο,
καὶ νὰ τὸν φτάσουμε μᾶς μένει.

ΤΕΥΚΡΟΣ ΑΝΘΙΑΣ

NOCTURNES

I

Δική σου ἡ γαλήνη
 Βαθειά !
 Νὰ σὲ ἀγκαλιάζει ὁ κισσός μου
 Κρυφά !..

Νὰ εἶναι ἡ ζωὴ σου τραγούδι
 Κι ἀνθός !
 Νὰ σὲ ἀγκαλιάζει ὁ κισσός μου —
 Λωτός !..

Νὰ σβύνει σου ὁ πόνος·
 Χαρά !
 Νὰ σὲ ἀγκαλιάζει ὁ κισσός μου
 Γερά !

Νὰ εἶναι ἡ ζωὴ σου τραγούδι
 Κι ἀνθός !
 Νὰ σὲ ἀγκαλιάζει ὁ κισσός μου —
 Λωτός !..

II

Σιωπὴ τῆς Νύχτας !
 Μυστήριο ἱερὸ ποῦ ἐντός μου σβείς !..

Ἐσένα, ἀπόψε, μοναχὰ φριχτὰ ἀγαπῶ !..

Πῶς μετὸ ἀνάπνευμα τῶν ἴσκιων
 Παρόμοιο ἕνα σκοπὸ
 Κρούεις βαθειά, μαζί μ' ἐμέ,
 Καὶ ὅμοια πονεῖς !

Σιωπὴ τῆς Νύχτας ! Θεῖα Γαλήνη !..
 Μυστήριο ἱερὸ ποῦ ἐντός μου σβείς,
 Ἐσένα, ἀπόψε, μοναχὰ φριχτὰ ἀγαπῶ !..

III

Μεγάλωσε, ἄχ, πολὺ ἀπόψε ὁ πόνος μου !
 Ποῦ νᾶσαι ;
 Πές μου, μιλᾶς στοὺς ἴσκιους ποῦ ἱριδίζονται τριγύρω σου,
 Ἦ κοιμᾶσαι ;

Τὸ ἀνάπνευμα, ἡ ἀνάσα μου, στοὺς κύκλους των
 Σὲ καίει ;
 Πές μου, μαζὺ μὲ τὸ βουβὸ θολό τους βόγγισμα,
 Ποιὸς κλαίει ;

Σοῦ τραγουδᾷ ποιά σφίγγα ; ἡ νύχτα ; ὁ ἴμερος ;
 Τὸ πάθος ;
 Μυστικὴ μου Βεατρίκη ! γαλήνεψε με, ὦ φῶτισ' με
 Στ' ἀνίλεο βάθος !..

Μεγάλωσε, ἄχ, πολὺ ἀπόψε ὁ πόνος μου !
 Ποῦ νᾶσαι ;
 Παίζεις, γιὰ πές μου, μετὴν τρέλα μου ποῦ ζώνει σέ
 Ἦ κοιμᾶσαι ;

IV

Δέν ξαίρω ποῦ νά βγοῦμε !..
 Σταματῶ —
 Μὲ τὸ βαρὺ φορτί μου πὰ στὸν ὤμο —
 Μὲς τ' ἄθλια σταυροδρόμια
 Καί κοιτῶ...

Μοῦ γνέφουν τὰ λουλούδια καί τὰ κρίνα,
 Δυὸ μάτια μοῦ μιλοῦν μὲ θεία φωτιά !..
 Μὰ νά, ἡ καρδιά μου σπαρταρᾷ σάν τὴ λαφίνα
 Δειλότρεμη στοῦ κυνηγάρη τὴν πατιά.

Θέ μου ! Ζωὴν, Ἀγάπη, καί γιὰ μένα !..
 Κέδρινα Δάσα, στή μεγάλη σας μονιά
 Τὴν πικρὴ Σιωπὴ μου νηνοῦριστε !
 Σπηλιῆς τῶν Κέλτων ! ταπεινὴ ἀβρονιά !

Δέν ξαίρω ποῦ νά βγοῦμε !..
 Σταματῶ —
 Μὲ τὸ βαρὺ φορτί μου πὰ στὸν ὤμο —
 Μὲς στ' ἄθλια σταυροδρόμια
 Καί κοιτῶ !..

V

Ἰλθες, ἐσύ, σάν φῶς ! ἴγῳ πρὸς τὴ Δῆλο
 Βάδιζα κουρασμένος, μὲς τὴν μπόρα,
 Καί ζήτηγα δυὸ μάτια — χρόνια τώρα —
 Στὴ νύχτα μου νά κλάψουν ἕνα φίλο !..
 Μὲς τὴ στενὴ, βαρειά, φρυμένην ὥρα
 Μὲ γέλιο παιδικὸ μοῦ εἶπες : — « Τὸ θρῦλο
 Πλάτι σου θ' ἀναστήσω ἐγώ, στὴν ἄθλια χώρα
 Ποῦ σ' ἔδεσε ποινὴ σὲ βράχο — στύλο ! »
 Βρόνταιε κι ἄστραφετὴ ἡ Νυχτιά : τ' ἄγιο χέρι
 Ἀπλωσες μὲ χαρὰ : τίς ἀλυσίδες
 Χτυπᾷς, καί σπάεις μ' ὀργή ! Βαθειὰ μὲ εἶδες
 Κ' ἦσαν χαρὰ καί φῶς. — Κρυφὸ μου ἀστέρι : —
 Διψούσα, ὦ πίστεψέ μου, πρὶ βρεθοῦμε
 Τὸ θάνατο· θέλω ζωὴ τώρα νά πιοῦμε !..

ΧΡ. Α. ΓΑΛΑΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Είναι ο τρίτος τώρα μήνας που εργαζόμαστε στο «Δημοκρατικόν Ἀγῶνα».

Κάθε βράδυ οί ἴδιοι ἄνθρωποι σκυμμένοι στὰ ἴδια τραπεζάκια τοῦ «Γραφείου Β' Συντακτῶν», προσπαθοῦμε κάτω ἀπὸ τὸ δυνατό ἠλεκτρικὸ φῶς νὰ κεντρίσουμε δημιουργικὰ τὴ φαντασία μας καὶ νὰ γεμίσομε τὸ δίστηλο ἢ τὸ μονόστηλό μας. Ἀπὸ τὴν πνιγερὴ ἐκεῖνη ἀτμόσφαιρα, πού μυρίζει μελάνη καὶ σαπίλα, ξεκινοῦν κάθε βράδυ οί μεγάλες ἰδέες γιὰ νὰ κατακτήσουν τὴ ζωὴ. Μέσα στὰ γαλανὰ δαχτυλιδάκια τοῦ καπνοῦ ὑφαίνονται τὰ μεγάλα ὄνειρα, κι' ἀπὸ τὰ βάθη ἑνὸς στραγγισμένου κύπελλου καφέ, πλάϊ στὴ σκονισμένη σταχτοδόχη, ἀναπηδοῦν οί σοφές λύσεις τῶν μεγάλων κοινωνικῶν προβλημάτων. Σ' ἕνα τραπέζι στὸ βάθος οί παλαιοὶ δεμένοι τόμοι τῆς ἐφημερίδας, καὶ στὴ γωνιὰ κάμποσα φύλλα, σκορπισμένα ἐπάνω στοὺς ἀνοιχτοὺς τόμους μιᾶς Ἐγκυκλοπαίδειας, δημιουργοῦν τὴ σχετικὴ σύγχυση καὶ νευρικότητα πού πρέπει ἐξάπαντος νὰ ὑπάρχει σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ γραφεῖα. Μόνο σὲ μιὰ μικρὴ βιβλιοθηκούλα πλάϊ στὸ παράθυρο, μιὰ σειρὰ πράσινα Ἑγγλέζικα βιβλία καὶ μερικὰ ὀγκώδη Ἑλληνικά καὶ ξένα λεξικά βαλμένα προσεχτικὰ ἕνα-ἕνα στὴ σειρὰ τους, ἀφήνουν τὴν ἐντύπωση πὼς δὲν ἀνοίχτηκαν ποτέ.

Στὸ διπλανό μου τραπεζάκι ὁ Δημήτρης Ἀργυρὸς σκυμμένος πάνω ἀπὸ ἕνα μισοτέλειωτο χειρόγραφο καπνίζει καὶ πίνει τὸν καφέ του μὲ ἀργές ὑπολογισμένες ρουφηξιές. Θὰ κοντεύει σαραντάρης μὲ ψαρὰ μαλιά καὶ στεγνὴ φυσιογνωμία πού ἢ συνεχῆς διανοητικὴ προσπάθεια αὐλάκωσε σοφὰ μὲ βαθιὲς ἐκφραστικώτατες ρυτίδες. Εἶναι ὁ βετεράνος τοῦ γραφείου καὶ δὲ μᾶς μιλάει παρὰ μονάχα ὅταν τοῦ ἀπευθύνουμε ἐμεῖς τὸ λόγο, ἢ ὅταν τέλος τὸ ζητήσῃ ἢ ἀνάγκη. Μᾶς κοιτάζει μονάχα κάθε τόσο μὲ λοξές ματιές κάτω ἀπὸ τὰ στρογγυλὰ χρυσὰ γυαλιά του, κ' εἶναι σὰ νὰ μᾶς ἐλεεινολογεῖ καὶ νὰ μᾶς μυκτηρίζει. Κάνει ἀπὸ εἴκοσι χρόνια τὸ διορθωτὴ καὶ τὸ συντάχτη τῶν διαφημίσεων, τῶν κοινωνικῶν καὶ τῶν μικρῶν εἰδήσεων, καὶ μολονότι δὲν κατάρθωσε ἀπὸ τότε νὰ προαχθεῖ, φαίνεται ὅμως τόσο εὐχαριστημένος ἀπ' τὴ θέση του, πού δὲ θὰ διακινδύνευε οὔτε τὸ παραμικρὸ γιὰ νὰ τὴ χάσει. Τὸ χειμῶνα φορεῖ διαρκῶς μιὰ μάλλινη ἐσάρπα στὸ λαιμὸ καὶ ἀδιάβροχα ψηλά παπούτσια, ἀπὸ τὸ χεῖλος τῶν ὀπίου εἶναι πάντα γυρισμένες δυὸ ἀκοφτιασμένες χειροποίητες κάλτσες ἀπὸ πολὺ χονδρὸ μαλλί.

Ὁ Δημήτρης Ἀργυρὸς εἶναι ὁ πρῶτος πού ἔρχεται στὸ γραφεῖο κι' ὁ τελευταῖος πού φεύγει. Ξαίρει λεπτομερῶς τὴ σειρὰ τῶν βουλευτῶν ὅλων τῶν ἐδρῶν ἐδῶ καὶ δεκαπέντε χρόνια, καὶ διηγεῖται, ὅταν τύχει, μὲ λεπτομέρειες ὅλες τὶς κυβερνητικὲς μεταβολές καὶ κρίσεις πού συνέβησαν στὸ διάστημα τῆς τελευταίας δεκαετίας. Εἶναι ἀπὸ φυσικὸ του μισογύνης καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἐπαντρεύθηκε ποτέ. Κρατᾷ ψηλά στὴ Φραγκογειτονιά ἕνα σπιτάκι μαζί μὲ κάποια χήραν ἀδερφή του, πού ἀντίθετα ἀπ' αὐτὸν φαίνεται πὼς ἦταν κάποτε τοῦ κόσμου. Ὁ Δημήτρης Ἀργυρὸς εἶναι πολὺ

αύστηρός στην εργασία του, και φαίνεται πώς αντιλαμβάνεται την επαγγελματική αποστολή του με περισσότερη σοβαρότητα απ' όση πρέπει.

Απέναντι στο Δημητρώ κάθεται ο Τζώρτζης Μαγκλαβής. Είναι ο συντάκτης τών «μεγάλων κοινωνικών έρευνών» και τών «λαϊκών αναγνωσμάτων» τής έφημερίδας μας. Έχει ένα πολύ ένδοξο όσο και σκοτεινό παρελθόν και δίνει την έντύπωση ανθρώπου που ή ζωή δέν έχει άλλα μυστικά γι' αυτόν. Όταν ήτανε ακόμη νέος έκανε τό λαθρεμπόριο τών ναρκωτικών στην Αίγυπτο, ύστερα ανάλαβε νά στρώσει μιá σιδηροδρομική γραμμή στην Ταγκανίκα, κ' έκανε φυτείες σκιοινών στο Καμερούν. Απ' εκεί ταξίδεψε στη Νέα Ζηλανδία. Όμως, παντού άπότυχε και δέν κέρδισε άπό τά ταξίδια του εκείνα παρά μονάχα τή μεγάλη πείρα του, που άποτελεί τώρα τό μεγαλύτερο κεφάλαιο τής ζωής του. Κάθεται και πειράζει διαρκώς τή Νίνα Γόλακα, τή δακτυλογράφο μας, που συνήθισε με τόν καιρό νά τόν άκούει χωρίς νά κοκκινίζει με τά ξεσίπωτα άστεία του.

Η ζωή όμως και τό άλας τής συντροφιάς είναι ό Ντίνο Μοραμπός, ό πολιτικός ρεπόρτερ του «Άγώνα». Όταν εισελαύνει στο γραφείο αλλάζει μονομιás ή άτμόσφαιρα. Ο Δημήτρης Άργυρός του κάκου προσπαθει τότε νά διατηρήσει τήν άξιοπρέπειά του. Τά καλαμπούρια και τά άστεία πέφτουνε βροχή άπό τό ταβάνι. Οί καρέκλες αναποδογυρίζουνται, οί έφημερίδες πετούν στον άέρα, κι' ό Μοραμπός με ύφος έξαλλο άρχίζει τις άνακoinώσεις του : «Τό σκάνδαλο τής όδοποιίας στη Ραγόνα, οί καταχρήσεις τής εταιρείας Άρτεσιανών Υδάτων, τά παρασκήνια τής παραιτήσεως του Γενικού Διοικητού», με άρκετή φαντασία και χιοumor, πριν τακτοποιηθούν στη στήλη τής είδησεογραφίας, έξελέγχουνται και σχολιάζονται πρώτ' άπό μάς.

Με τό Ντίνο Μοραμπό μπορώ νά συνεννοούμαι καλύτερα απ' όλους τους άλλους. Άλλωστε οί συντάκτες τών άλλων γραφείων δέν έρχονται σε πολλή έπικοινωνία με τους δικούς μας. Διασταυρώνόμαστε μονάχα καμιά φορά βιαστικά στους διαδρόμους όταν πρόκειται νά πάρουμε μιá είδηση στον άρχισυντάκτη, ή νά ζητήσουμε πληροφορίες, κι' όχι πολύ σπάνια μιá μικρή προκαταβολή άπό τό λογιστήριο. Χαιρετιόμαστε τότε κάπως άδέξια και προσπαθούμε νά ύποκριθούμε όσο τό δυνατό περισσότερη άξιοπρέπεια. Άν έξαιρέσεις τό Δημήτρη Άργυρό και τή Νίνα Γόλακα που έχουν ύπηρεσία και τό πρωί, έμεις οί άλλοι είμαστε ύποχρεωμένοι νά μένουμε στην έφημερίδα μονάχα άπό τις τρεις μέχρι τις ένδεκα τό βράδυ, έχτός άν τό ζητήσει άλλη άνάγκη του γραφείου για έπίγουσα είδησεογραφία, ρεπορτάζ ή πολιτική συνέντευξη. Παρ' όλα αυτά όλον τόν καιρό μας τόν άπασχολεί ή έφημερίδα, κ' οί συζητήσεις μας περιστρέφονται πάντα γύρω άπό αυτήν.

Έγώ ήμουνα ό νεώτερος τής συντροφιάς. Δέν ήταν τρία χρόνια που είχα τελειώσει τις σπουδές μου, και προσελήφθηκα ως δόκιμος πολιτικός συντάκτης, ύστερα άπό δυό έτων ύπηρεσία σ' ένα ιδιωτικό Γυμνάσιο. Όταν ήμουνα δάσκαλος άγαπούσα πολύ τή δουλειά μου, και τους μαθητές μου, και καταλάβαινα πώς μ' άγαπούσανε τό ίδιο και εκείνοι. Πίσω άπό τήν ύποτακτική και τόν πλάγιο λόγο κατάφερα ν' άνακαλύψω πάντα τήν παιδιαστική καρδούλα τους, νά κουβεντιάσω μαζί της, νά τής έμπνεύσω τή μεγάλην έννοια τής δημιουργίας και τήν άγάπη για μιάν άνώτερη ζωή. Μοϋ άρεζε ξεχωριστά στο μάθημα τής Ιστορίας νά τους άναλύω

τὰ μεγάλα κοινωνικά προβλήματα, καὶ νὰ τοὺς ἀφήνω ν' ἀνακαλύπτουν μόνοι τους τὶς ἀφορμὲς καὶ τὶς συνέπειες τῶν μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων. Στὶς μεγάλες τάξεις ἀπαγγέλλαμε στίχους ἀπὸ τὸν Παλαιᾶ, τὸ Βύρων, τὸ Γκαίτε, καὶ τὸ Σέλλεϋ, κι ἀναλύσαμε στοχαστικά τὶς τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη. Μὰ ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς καταλάβαινα πὼς ἡ δουλειά μου ἐκείνη, ὅσο ὠραία καὶ νὰ ἦταν, ἔμενε κατὰ βάθος μιὰ στατική μονότονη ἐνασχόληση, πού στένευε—στένευε ἀνυπόφορα τοὺς πνευματικούς μου ὀρίζοντες, καὶ δὲν ἄφηνε τὴν ψυχὴ μου νὰ πετάξει. Ἐνιωθα βαθιὰ μου νὰ μὲ πλημμυρᾷ ἓνα δυνατὸ κῶμα ζωῆς, πού ἤθελε νὰ ξεπλωθεῖ καὶ νὰ κατακτήσει τὸν κόσμον ὀλόκληρον, μέσα σὲ μιὰ ἐξαλλῆ ἐξόρμηση γιομάτη παγανισμὸ καὶ πνεύμα Διονυσιακό. Κι ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά ἔβλεπα τὴν ἀθλιότητα τῶν ἡλικιωμένων συναδελφῶν μου, τὶς μικρὲς φροντίδες τους γιὰ τὰ τιποτένια καὶ τ' ἀσήμαντα, κ' ἐνιωθα τὴ ρουτίναν νὰ περιβάλλει λίγο-λίγο σὰ λεπτὴ σκουριά τὸ νεανικὸ μυαλό μου, νὰ τὸ ναρκώνει καὶ νὰ τὸ παραλύει ὁλότελα. Πάλαιψα τότε πολὺ μὲ τὸν ἑαυτὸ μου. Ὑπόβαλα στοὺς μεγαλύτερους ἐξευτελισμοὺς καὶ τὶς μεγαλύτερες δοκιμασίες τὴν ὑπερήφανη ψυχὴ μου, ἴσως μποροῦσα ἔτσι νὰ δαμάσω τὶς σκοτεινὲς ὁρμές της, καὶ συγκρατήσω τὸ ξέσπασμα τοῦ μίσους της.

Στὸ σπίτι μας, ἡ μάνα μου ἀγωνιοῦσε στὸ κρεβάτι τῆς ἀρρώστιας κ' ἡ ἀδελφή μου ἔφθινε ἀπὸ πρόωρο γῆρας, δουλεύοντας μελαγχολικά τὸ ἐργόχειρό της πίσω ἀπὸ τὰ θαμπὰ τζάμια τοῦ παραθυριοῦ. Ὅταν γύριζα ἀπὸ τὸ σχολεῖο, στυλώνανε κ' οἱ δυὸ ἱκετευτικά τὸ βλέμμα τους ἐπάνω μου, κ' ἐνιωθα τὸ σιωπηλὸ παράπονο τῆς καρδιάς τους νὰ μοῦ γεμίζει πέρα ὡς πέρα τὴν ψυχὴ....

— Ἀλοιμόνο! Πρὶν διορθώσω τὸν ἄλλο κόσμον, θᾶπρεπε νὰ σώσω τοὺς δικούς μου καὶ τὸ σπίτι μου. Κι αὐτὸ ἐσήμαινε ἓνα σίγουρο μιστὸ ἔστω μικρό, ἔστω ἀσήμαντο, πού νὰ μποροῦσες νὰ διαθέτεις ἓνα σημαντικό μέρος του καὶ πολλὲς φορές ὀλόκληρο γιὰ το γιατρό, γιὰ τὰ φάρμακα, γιὰ τὸ τοκοχρεολύσιο τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ τὰ καθημερινὰ ἐξόδα... Μὰ τί περιπέτεια θὰ μποροῦσε κανένας νὰ κυνηγήσει μέσα στὰ στενὰ ἐτοῦτα πλαίσια; Κ' ἔπεφτε πάλι ἡ μαύρη ἀπελπισία σὰν πηχτὸ σκοτάδι στὴν ψυχὴ μου. Ἡ ζωὴ δὲν εἶχε πιά κανένα νόημα γιὰ μένα, οἱ ἠθικὲς ἀξίες σωριάζονταν θρῦψαλλα κάτω ἀπὸ τὰ ψηλά τους βάρη, κ' ἐνιωθα βαθιὰ μου ἓνα κενὸ γεμάτο παγερότητα καὶ δέος.

Ἐνα ἀπρόοπτο περιστατικὸ ἄλλαξε τότε τὴ ζωὴ μου. Ἡ Χρυσούλα Βανιέρη, μιὰ παλιά μου συφοιτήτρια ἀπὸ τὸ Κάιρο, σ' ἓνα γράμμα της μοῦγρᾶφε μεταξὺ ἄλλων ὅτι κατάφερε ἐπὶ τέλους τοὺς δικούς της κ' ἔδωσαν τὴ συγκατάθεσή τους γιὰ τὸ γάμο μίας, καὶ μὲ καλοῦσε νὰ πάω ἐκεῖ τὸ γρηγορότερο. Τὴν εἶδηση αὐτὴ ἡ μάνα μου κ' ἡ ἀδελφή μου τὴ δέχτηκαν μὲ μεγάλη χαρά, γιατί ἤξαιραν πόσο ἀγαποῦσα τὴ Χρυσούλα· ἐγὼ ὅμως δὲν μποροῦσα ἀκόμη νὰ νικήσω μερικὸς ἐνδοιασμούς μου. Οἱ Βανιέρηδες ἦταν μιὰ πολὺ γνωστὴ οἰκογένεια στο Κάιρο, κ' ἡ γενεαλογία τους ἔφτανε ὡς τοὺς χρόνους τῆς Κατοχῆς τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τὸ Μέγα Ναπολέοντα. Οἱ περισσότεροι εἶχαν πολὺ εὐδόκιμη διπλωματικὴ δράση, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Βανιέρης ὁ πατέρας της, ἦταν ἐφέτης στὰ μικτὰ δικαστήρια, κ' ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστοὺς νομομαθεῖς ὀλης τῆς Αἰγύπτου.

Ήταν τότε 'Ιούλιος, κ' είχαν αρχίσει κιόλας οί θερινές διακοπές. 'Η μητέρα μου είχε σηκωθεί από τὸ κρεβάτι κ' ἐπρόκειτο ν' ἀνεβούμε στὸ βουνὸ γιὰ ἐξοχή. Τὸ γράμμα τῆς Χρυσούλας ἔπεσε σὰν πέτρα σὲ λιμνασμένο νερό. "Ἐνα σωρὸ λησμονημένες λεπτομέρειες ξαναπερνοῦσαν διαρκῶς ἀπὸ τὴ μνήμη μου, γεμίζοντας τὴν ψυχὴ μου μ' ἐπιθυμίες καὶ πόθους ἀκαθόριστους. Τὸ καστανὸ πρόσωπο τῆς Χρυσούλας μὲ τὰ ξανθὰ μαλιά καὶ τὸ ὀρθόπαγο μέτωπο, τὰ βελούδινα ὑγρά χεῖλη, τὰ μάτια ποὺ χρύσιζαν μέσα σ' ἕνα ἀδιάκοπο κυματισμὸ φωτός, ἔπαιρνε ἕνα νέο ρυθμὸ μπροστὰ στὰ μάτια μου, καὶ γύριζαν στὰ ὄνειροπολήματα καὶ τὶς νοσταλγίες μου πιὸ ἐπιτακτικὰ καὶ πιὸ τυραννικὰ ἀπὸ ἄλλοτε.

— Θεέ μου! Εἶχε ἀνοίξει πάλι ἡ μεγάλη πληγὴ μου!

Δυὸ χρόνια ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ τελείωσα τὶς σπουδές μου δὲν εἶχα συναντήσει τὴ Βανιέρη. Ἀνταλλάξαμε μόνο ἀνάμεσὸ μας συχνές ἐπιστολές, τὸ ἴδιο θερμές κι ὀρμητικὲς τὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ χωρισμοῦ, ὅπως κι ὅλες τὶς ἄλλες ποὺ ἀκολουθήσαν. Ἡ ἰδέα νὰ τὴν πατρεφτῶ δὲν πέρασε καθόλου ἀπὸ τὸ νοῦ μου στὸ διάστημα αὐτό. Φοβόμουν ἀκόμη καὶ νὰ τὴ συναντήσω, κ' ἔτρεμα μὲ τὴ σκέψη ὅτι μποροῦσε, βλέποντάς με ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια ἀπουσίας, ν' ἄβρισκε, πῶς δὲν ἤμουν καθόλου ὁ μέγας καὶ ξεχωριστὸς ὅπως μὲ εἶχε φανταστῆ ἰσὴν πρώτη ὀρμῇ τῶν ἐρώτων μας, ἀλλὰ ἕνας κοινὸς ἀνθρωπάκος μὲ σπασμένα φτερά κι ἀνικανοποίητες φιλοδοξίες. Στὰ γράμματά μου βέβαια τῆς ἔγραφα ὅλη τὴν ἀλήθεια. Μὰ ἡ ἀπόσταση ἐξευγενίζει τὰ πράγματα, καὶ δίνει στὶς ἀτυχίες τῶν ἀνθρώπων τὸ νόημα μιᾶς τραγωδίας ὅπου κ' οἱ πιὸ ἀποτυχημένοι ἀκόμη ἔχουν τὸ φωτοστέφανο τοῦ ἥρωα. Κ' ἐγώ, δὲν ἤθελα νὰ διαλύσω αὐτὸ τὸ θρόλο.

Θυμόμουν μὲς στὴ φοιτητικὴ μου κάμαρα ποὺ τὴν ἐκάθιζα στὰ γόνατά μου καὶ τὴν ἐχόρευα μὲς σ' ἕνα βίαιο καλπασμὸ ἀπαγγέλλοντας τοὺς στίχους τοῦ Ibsen :

«Στοῦ Σόρια-Μόρια τὸ παλάτι
ποὺ μᾶς προσμένουν πριγκηπέσες,
στοῦ Σόρια-Μόρια τὸ παλάτι
θὰ πᾶμε ἀπάνω σ' ὦριο ἄτι...»

Κ' ἡ φαντασία μας μ' ἕνα δυνατὸ ξεπέταγμα συμπλήρωνε τὴ σκηνοθεσία καὶ μᾶς μετᾶφερε σὲ τόπους ζωτικὸς, παραμυθένιους, ὅπου βασιλευσαν ἀδερφωμένα τὰ αἰώνια νειάτα κ' ἡ παντοτινὴ ἀνοιξη. Ὡστόσο ἀποκαμωμένοι πέφταμε κ' οἱ δυὸ ἀπάνω στὸ κρεβάτι, καὶ κυλιόμασταν σὰ δυὸ μικρὰ παιδιὰ. "Ἦστερα ἔρχονταν στὸ νοῦ μου τὰ βίαια πάθη μας, οἱ μεταμέλειες, ἡ ἡδονὴ τῆς ἁμαρτίας....

— Θεέ μου! Πόσο λαχταροῦσα αὐτὰ τὰ χρόνια...

Πάντοτε ὅμως ὑπερτεροῦσε ὁ φόβος μήπως δὲν ἤμουν ἀξίος γιὰ κείνη τὴ ζωὴ, κ' ἕνα κύμα ἀπελπισίας καὶ θλίψης ξεχειλοῦσε τότε ἀπ' τὴν καρδιά μου, καὶ μ' ἔρριχνε στὴν πιὸ βαθιὰ μελαγχολία.

Στὸν τοῖχο, ἀπέναντι στὸ γραφεῖο μου, εἶχα κρεμασμένο ἕνα πορτραῖτο τῆς, ποὺ μοῦχε χαρισμένο. Τὰ ξανθὰ μαλιά τῆς ἔπεφταν σὲ μετὰξινες πλεξοῦδες στοὺς λεπτοὺς τῆς ὤμους, καὶ τὸ βλέμμα τῆς εἶχε στὴν ἔκφραση τὴ θλίψη Βενετσιάνικης Μαντόνας. Τὰ βιβλία μου καὶ τὰ χειρό-

γραφά μου ήταν γεμάτα από άναμνήσεις της, και δέν ήτανε τίποτε πού νά μή μου τήνε θύμιζε, και νά μή μου λυγε γι' αὐτήν. Κι ὅμως... Τήν ἴδιαν ὥρα τήν ἔνωθα τόσο μακριά μου, τόσο θαμπή μέσα στό ἀχνό μαγνάδι τοῦ καιροῦ και τῆς ἀπόστασης! Κ' ἔφτασε κάποτε ὁ καιρός πού πήρε στήν καρδιά μου τή θέση ἑνός νεκροῦ ἀγαπημένου, πού ἔφυγε μέ τό αἰῶνιο χαμόγελο στό στόμα, και τήν αἰώνιαν ὠμορφιά στό νεανικό του πρόσωπο. Τά σύντομα γράμματά μας πήραν κι αὐτά τό νόημα ἐπιτάφιας προσφορᾶς, κ' ἕνα-δυό τραγούδια, πού τῆς ἀφιέρωσα, τόν ἤρεμο και συγκρατημένο χαρακτήρα μελαγχολικῶν ἐλεγείων.

"Ἔτσι ἡ πρόσκλησή της τώρα ἦρθε σάν μιὰ φωνή ἀπό τόν τάφο. Μέ συγκινοῦσε συγχρόνως και μέ τρόμαζε. Οἱ μέρες περνοῦσαν και δέ μπορούσα νά πάρω μιάν ἀπόφαση. Ἀπό τό ἕνα μέρος οἱ ἀμφιβολίες μου γιά τή σημερινή δυναμικότητά μου στή ζωή, πού εἶχανε καταντήσει ἕνα εἶδος νευρασθένειας, κι ἀπό τό ἄλλο μέρος ἡ ἀγάπη μου γιά τή Χρυσούλα, και μαζί μ' αὐτήν ἡ ἐπιθυμία μου νά φύγω ἀπ' αὐτόν τόν τόπο, ν' ἀλλάξω περιβάλλον, ἐπάγγελμα και τρόπο ζωῆς, και ν' ἀποδυθῶ σ' ἕναν ἔντονο ἀγῶνα, ἔρχονταν σέ καθημερινή σύγκρουση. Στό τέλος ὅμως ὑπερίσχυσε ὁ πόθος τῆς ἀλλαγῆς· κ' ἔτσι, χωρίς νά τό καταλάβω καλά-καλά ἔφυγα μιὰ μέρα γιά τήν Αἴγυπτο.

"Ἦτανε τότε ἡ ἐποχή τῆς ζέστης και τῆς ὑγρασίας. Ὁ Νεῖλος ήτανε πλημμυρισμένος. Ἐναν ἀχνό σύννεφον ὀμίχλης ἀνέβαινε ὀλοένα ἀπ' τήν ὕγρη του ἐπιφάνεια κι ἀπλώνονταν γύρω. Πῆρα ἀμέσως τό τραῖνο κι ἀνέβηκα στό Κάιρο. Ἡ καρδιά μου ἦτανε ἀδειανή ἀπό συναισθήματα. Μέ εἶχε κυριεύσει μιὰ παγερή ἀδιαφορία γιά καθετί πού θά μπορούσε νάχει κάποια θέση στή ζωή μου.

Μόλις ἔφτασα τηλεφώνησα. Ἡ Χρυσούλα δέν ἦτανε κεῖ. Δέν περίμενα ὅμως καθόλου, κ' ἔφυγα ἀμέσως γιά τό σπίτι. Ἐνεργοῦσα σχεδόν μηχανικά. Χτύπησα τήν πόρτα. "Ἐδῶσα τό ἐπισκεπτήριό μου και περίμενα. Δέν πέρασε πολλή ὥρα, κ' ἕνας λακές μέ ὠδήγησε σέ μιὰ μεγάλη σάλα μέ βαριὰ ἀνατολίτικη ἐπίπλωση. Πίσω ἀπό ἕνα πελώριο γραφεῖο διάκрина ὄρθιο τόν Ἀλέξανδρο Βανιέρη νά ρίχνει ἕνα τελευταῖο βλέμμα γεμάτο δυσπιστία στήν κάρτα μου και νά μέ περιμένει. Μοῦ ἔδωσε μέ δυσκολία το χέρι και μοῦ ὑπόδειξε ἕνα κάθισμα.

Περίμενα λίγα λεπτά νά μοῦ μιλήσει, κ' ἐπειδή ἡ ἀμηχανία μας εἶχε κορυφωθεί στό ἀναμεταξύ, ψέλλισα λίγα λόγια εὐγνωμοσύνης, πιστεύοντας ὅτι ἔτσι θά διευκόλυνα τή θέση μου. Ὁ Ἀλέξανδρος Βανιέρης ἐξακολουθοῦσε νά μέ κοιτάζει μέ τό ἴδιο παγερό βλέμμα.

- «Λυποῦμαι πολύ» μοῦ εἶπε, «ἀλλά δέν καταλαβαίνω τί θέλετε».

- «Μά ἡ δεσποινὶς Χρυσούλα» ἐτραύλισα, «μοῦ ἔγραψε ὅτι ἔχετε δώσει τή συγκατάθεσή σας γιά τό γάμο μας...»

- «Μέ συγχωρεῖτε, κύριε, ἀλλά σὰς διαβεβαιῶ ὅτι μέ φέρνετε σέ πολύ δύσκολη θέση».

Το αἷμα εἶχε ἀνέβει στό κεφάλι μου, κ' ἡ καρδιά μου χτυποῦσε δυνατά. Ἐψάξα μηχανικά στήν τσέπη μου, και τοῦ ἔδωσα τό τελευταῖο γράμμα τῆς Χρυσούλας. Τό διάβασε μέ συγκρατημένη ψυχραιμία, κ' ὕστερα δίνοντας μου εὐγενικά τό χέρι μοῦ εἶπε ὅτι λυπεῖται πολύ, γιατί δέν

ὕπάρχει ζήτημα, καὶ θὰ ἔπρεπε, σὰν τίμιο παιδί πού ἤμουν, νὰ συνεννοηθῶ πρῶτα μαζί του, κ' ὕστερα μὲ τὴν κόρη του.

Ἔνωσα τὸ πάτωμα νὰ ὑποχωρεῖ κάτω ἀπ' τὰ πόδια μου. Πῆρα σασιτισμένους τὸ καπέλλο μου καὶ βγήκα. Διάσχισα τὸ στενόμακρο διάδρομο μ' ἕνα ὕφος προσβεβλημένης ἀξιοπρέπειας, καὶ δὲν ἔστρεψα πούθεν τὸ βλέμμα μου. Στὸ δρόμο τ' αὐτοκίνητα βουίζαν σὰ δαιμονισμένα. Πῆρα ἕνα ταξί καὶ γύρισα στὸ ξενοδοχεῖο μου. Δὲν ἤθελα νὰ ἰδῶ κανένα. Εἶχε βραδυάσει, κ' ἡ κάμαρά μου ἦταν γεμάτη ἀπὸ σκιές. Ἔκλαψα, ἔκλαψα πολὺ κείνο τὸ βράδυ, καὶ τὴν ἄλλη μέρα γύρισα πάλι πίσω στὴν πατρίδα.

Ἡ μάνα μου κ' ἡ ἀδελφή μου ἔμειναν ἀποσβολωμένες μόλις μὲ εἶδαν. Τοὺς εἶπα ψέματα: πῶς συναντήσαμε δῆθεν μερικές δυσκολίες, πῶς θὰ ἀναβάλλαμε γιὰ λίγο καιρὸ ἀκόμη τοὺς γάμους, καὶ τις παρακάλεσα νὰ μὴ μοῦ ξαναθίξουν πιά τὸ ζήτημα. Ἐκεῖνες ὅμως φαίνεται ὅτι κατάλαβαν περισσότερα ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπα, κι ὄχι μονάχα δὲ μὲ ἐνόησαν μὲ ἄλλες ἐρωτήσεις, ἀλλὰ ἐδιπλασίασαν καὶ τις ἐκδηλώσεις τῆς στοργῆς καὶ τῆς ἀγάπης τους.

Πέρασε ἔτσι ὀλόκληρος ὁ Αὐγουστος. Οἱ διορισμοὶ εἶχανε κλείσει ἐν τῷ μεταξύ· κάποιος ἄλλος πού διάθετε περισσότερα μέσα ἀπὸ μένα, ἐκμεταλλεύθηκε τὴν ἀπουσία μου καὶ μοῦ πήρε τὴ θέση. Μιά κατῆφεια καὶ μιὰ θολὴ σιωπὴ εἶχε πέσει ξανά στὸ σπιτικό μου, κ' οἱ πρῶτες στερήσεις ἄρχισαν κιόλας νὰ ἐπηρεάζουν ἄσχημα τὴν ὑγεία τῆς μητέρας μου. Πολλές φορές ὅταν γύριζα στὸ σπίτι εὔρισκα τὴν ἀδελφή μας νὰ σφογγίζει βιαστικά τὰ μάτια τῆς, κ' ἡ καρδιά μου ράγιζε. Οἱ λυγμοὶ ἀνέβαιναν σιωπηλὰ καὶ μοῦ στράγγιζαν τὸ λαιμό. Ἐσυγκρατιούμενα ὅμως πάντοτε μπρὸς στοὺς δικούς μου κ' ἔδειχνα πῶς δὲν εἶχα ἀπελπιστεῖ.

Ἔπεσαν καὶ τὰ πρωτοβρόχια. Τὰ χελιδόνια καθισμένα στὰ σύρματα ἐτοιμάζονταν γιὰ τὸ μακρυνὸ ταξίδι τους. Ἡ θάλασσα εἶχε πάρει ἕνα ἀνοιχτὸ πράσινο χρῶμα, κ' οἱ δεντροστοιχίες στρώσανε τίς μεγάλες λεωφόρους μὲ χρυσὰ κίτρινα χαλιά.

Γύρεψα παντοῦ μιὰ θέση, μὰ ἦτανε πιά πολὺ ἀργά. Στὰ περισσότερα σχολεῖα εἶχανε τελειώσει οἱ ἐγγραφές, καὶ μερικὰ Λύκεια ἄρχισαν κιόλας προκαταρκτικὰ μαθήματα. Τὰ τελευταῖα ἀποθέματα ἀπὸ τοὺς μιστοὺς τοῦ καλοκαιριοῦ ἄρχισαν κι αὐτὰ νὰ ἐξαντλοῦνται. Ὁ δανειστής μας, πού τοῦ καθυστερούσαμε δυὸ δόσεις, μᾶς ἔστειλε μ' ἕνα δικηγορικὸ κλητῆρα εἰδοποίηση. Τὰ πράγματα εἶχανε φτάσει στὸ ἀπροχώρητο. Ἔψαξα πάλι γιὰ ὁποιαδήποτε δουλειά. Ζήτησα μιὰ θέση λογιστῆ σ' ἕνα μεγάλο ἐμπορικὸ οἶκο. Ὁ Διευθυντὴς μοῦ γύρεψε τὰ πιστοποιητικά μου, κι ὅταν ἐγὼ τοῦ παρουσίασα τὸ δίπλωμα τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς κούνησε ἐκεῖνος θλιβερὰ τὸ κεφάλι του καὶ μ' ἔδωξε. Ἐργάστηκα ὕστερα δοκιμαστικά δυὸ μέρες γραμματέας σ' ἕνα ταξιδιωτικὸ γραφεῖο· τὴν ἄλλη μέρα ὅμως παρουσιάστηκε ἕνα παιδαρέλι πού προσελήφθη μὲ τὸ ἕνα τρίτο τοῦ μιστοῦ μου, κ' ἔμεινα πάλι ἀνεργος.

Ὅσο περνούσανε οἱ μέρες τόσο δύσκολα ἔκρυβα τὴ νευρικότητά μου. Στὸ σπίτι ἡ μάνα μου εἶχε πέσει πάλι στὸ κρεβάτι, κ' ἡ ἀδελφοῦλα μου ἔλυωνε κάτω ἀπ' τὴ δουλειά.

— «'Ενοια σου, Παύλο!» μούλεγε, «όλα θά διορθωθούν».

— «Καυμένη, Νίνα!», συλλογίζομουν... κ' ἔφευγα γιὰ νὰ μὴ μὲ δεῖ πού δάκρυζα.

Κεῖνες τὶς μέρες ὁ ταχυδρόμος μοῦ ἔφερε ἓνα γαλάζιο φάκελλο γιομάτο Ἱταλικά γραμματόσημα καὶ στάμπες. Ἀναγνώρισα ἀμέσως τὸ χαρακτήρα τῆς Βανιέρη. Ζύγισα καλὰ τὸ γράμμα στὰ χέρια μου καὶ συλλογίστηκα πολὺ ἂν ἔπρεπε νὰ τ' ἀνοίξω. Ἡ περιέργειά μου ὅμως ὑπερίσχυσε στὸ τέλος καὶ τὸ διάβασα. Μοῦ ἔγραφε ἀπὸ τὴ Φλωρεντία. Μοῦ ζητοῦσε νὰ τὴ συγχωρήσω γιατί μοῦ εἶχε γράψει ψέμματα πῶς ὁ πατέρας τῆς ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή του. Ἡ μητέρα τῆς, στὴν ὁποία εἶχε ἐκμυστηρευθεῖ τὸ αἴσθημά μας, τὴν ἔκανε ὁλότελα νὰ ἀπελπιστεῖ καὶ τότε ἀκριβῶς μοῦ ἔγραψε τὸ γράμμα ἐκεῖνο ἴσως μὲ ἔπειθε νὰ πάω στὴν Αἴγυπτο καὶ νὰ τὴ συναντήσω. Πίστευε πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ ἰδωθοῦμε πρὶν φτάσω ὡς τὸν πατέρα τῆς. Καὶ στὴν περίπτωση πού θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀρνοῦνται οἱ δικοὶ τῆς, θὰ παντρεβόμασταν κρυφὰ καὶ θὰ φύγαμε. Ἐκλαψε πολὺ ὅταν τὰ ἔμαθε, κι ὁ πατέρας τῆς γιὰ νὰ τὴν κάμει νὰ ξεχάσει, τὴν πῆρε καὶ φύγανε μαζὶ γιὰ τὴν Εὐρώπη. Μὲ ἀγαποῦσε ἀκόμη. Ὡ! μὲ ἀγαποῦσε, μὲ τὸ ἴδιο ἐκεῖνο πάθος τῶν πρώτων ἡμερῶν, καὶ τίποτε δὲν τὴν ἔκανε νὰ χάνει τὶς ἐλπίδες τῆς.

Τὸ διάβασα πολλές φορές. Πρόσεξα καὶ τὴν τελευταία λεζούλα καὶ τὴν τελευταία λεπτομέρεια ἐκείνης τῆς ἐπιστολῆς. Κάτι πού εἶχε ξεριζωθεῖ ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου, ξαναγυρνοῦσε στὸ ἀδειανὸ στασίδι του. Ἐνιωθα διαμιάς τὸν ἀνδρικό μου ἐγωϊσμό νὰ μὲ κυριεύει κ' ἔπαιζα μὲ τὴ δυστυχία μου...

Τὴν ἄλλη μέρα εἶδα στὶς μικρὲς εἰδήσεις τοῦ «Δημοκρατοῦ Ἀγῶνα» ὅτι «ζητεῖται ὑπάλληλος ἡλικίας 20—30 ἐτῶν διὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐφημερίδος».

Ὁ Διευθυντὴς μὲ καλοδέχτηκε. Τὸ δίπλωμά μου αὐτὴ τὴ φορὰ μοῦ φάνηκε περισσότερο χρήσιμο, κι ἀπὸ τὴν ἴδιαν ὥρα ἔπιασα δουλειά.

Πέρασαν ἀπὸ τότε πέντε μῆνες. Ἡ πόλη μας, μ' ὄλο πού ἦταν ἡ πρωτεύουσα τῆς Γενικῆς Διοίκησης, δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη μὲ περιορισμένη κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ζωὴ. Οἱ ἄνθρωποι ἀγαποῦσαν τὴν κακολογία καὶ συζητοῦσαν μὲ πάθος κάθε δημόσιο καὶ ἰδιωτικὸ σκάνδαλο. Ὁ ἔρωτας ἦταν προνόμιο μονάχα τοῦ συζυγικοῦ βίου, κ' ἡ συνοφρῶση ἦταν τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο γιὰ τὴν ἐπιτυχία στὴ ζωὴ. Χρειάστηκε νὰ παλαίψουμε πολὺ γιὰ νὰ ἐπιβάλουμε μερικὲς ἀπλὲς ἀλήθειες. Τὸ ὕφος μας στὴν ἀρχὴν ἐξένισε, ἡ ἐπιχειρηματολογία μας συζητήθηκε, οἱ ιδέες μας πολεμήθηκαν, κι αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ στὴν αὔξησιν τῆς κυκλοφορίας τῆς ἐφημερίδας. Κράτησα τὴ στήλη τοῦ καθημερινοῦ χρονογραφήματος, ὄχι πολὺ σπάνια τοῦ κύριου ἄρθρου, καὶ τὶς Κυριακὲς τὴν πολιτικὴ καὶ τὴ φιλολογικὴ ἐπιθεώρηση ὁλόκληρης τῆς ἐβδομάδας. Ὁ κ. Δημητράκης Δραγάτης, ὁ διευθυντὴς, ἔμεινε πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴ δουλειά μου αὐτὴ, κι ἀπὸ τὸν τρίτο μῆνα μὲ προσέλαβε στὸ ταχτικὸ προσωπικὸ του, καὶ λίγο ὕστερα μὲ διώρισε πρῶτο γραμματέα στὴ γενικὴ διεύθυνση τῆς σύνταξης. Πολὺ λυπήθηκα πού χώρισα τότε ἀπ' τοὺς

παληούς συναδέλφους μου. Μὲ τὸ Ντῖνο Μοραμπὸ εἶχαμε κιάλας συνδεθεῖ μὲ στενὴ φιλία, καὶ τὰ βράδια περιφέραμε μαζί τὴν ἀνία μας στοὺς μὀλους καὶ τὶς προκυμαῖες, εἴτε κουτσοπίναμε σὲ καμμιὰ λαϊκὴ ταβέρνα, καὶ πλάθαμε ὄνειρα. Θυμᾶμαι ὕστερα ἀπὸ τὴν προαγωγή μου, ἔμεινα ἀκόμη ἓνα δυὸ μέρες στὸ «Γραφεῖο Β' συντακτῶν» γιὰ νὰ κανονίσω μερικὲς δουλειές μου. Ὁ Δημήτρης Ἀργυρὸς μὲ κοιτοῦσε διαρκῶς μ' ἓνα βλέμμα ἀδειανὸ κι ἀφηρημένο, πού ὄσες φορές ἐσουναντοῦσε τὸ δικό μου βιάζονταν νὰ τὸ προσηλώσει κάπου ἄλλοῦ μ' ἓνα κίνημα προσποιημένης ἀδιαφορίας. Ἐξακολουθοῦσε νὰ μένει καὶ τότε ἀκόμη σιωπηλὸς μὲ τὸ πράσινο σάλι στὸ λαιμὸ καὶ τὶς χονδρὲς μάλλινες κάλτσες πάνω ἀπ' τὰ ψηλά μποτίνια του.... Τὸν εἶχα συμπαθήσει πολὺ αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν ἀποτυχημένη ζωὴ καὶ τὰ θλιβερὰ ἐρείπια τῆς χαμένης του ἀξιοπρέπειας. Πίστευα πὼς τὸ ἴδιο μὲ εἶχε ἀγαπήσει κ' ἐκεῖνος. Ὁ Μαγκλαβῆς ἦτανε μᾶλλον ἀδιάφορος. Εἶχε συνηθίσει νὰ τὰ περιμένει ὅλα καὶ νὰ μὴ τὰ χάνει μὲ τὸ τίποτε. Τὸ ἴδιο φαίνεται πὼς δὲ σκοτιζόνταν κ' ἡ Νίνα Γόλακα, πού ἐν τῷ μεταξύ, ὅπως καταλάβαινα, εἶχε πιάσει μὲ τὸ Μαγκλαβῆ σχέσεις πιὸ πολὺ ἀπὸ φιλικές.

Πέρασε ἔτσι ὁ Δεκέβρης, καὶ μπήκε ὁ νέος χρόνος. Δούλευα ἐντατικὰ ἀπ' τὸ πρωῖ ὡς τὸ βράδυ, γιὰτὶ δὲν εὔρισκα τίποτε ἄλλο πού νὰ μὲ ἱκανοποιεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐργασία. Πίστευα πὼς μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δικαιολογοῦσα κάπως τὴν ταπεινὴ μου ὑπαρξὴ κι ἀνακουφίζοιμου μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἡ ζωὴ μου δὲ θὰ κυλοῦσε ἐντελῶς μάταιη κι ἀνώφελη πάνω στὸ γέρικο πλανήτη μας.

Σιγά-σιγά ὅμως ξαναγύρισαν οἱ παληὲς νοσταλγίες. Τὸ καστανὸ πρόσωπο τῆς Χρυσούλας Βανιερῆ μὲ τὰ ξανθὰ μαλιὰ πού ἔπεφταν σὲ χρυσὲς μπούκλες στοὺς λεπτοὺς ὤμους τῆς μὲ κοιτοῦσε ἀπὸ τὸ κάδρο του μ' ἓνα βλέμμα βαθὺ καὶ λυπημένο. Ἐνιωθα κάτι νὰ λείπει ἀπ' τὴ ζωὴ μου, κάτι πού μὲ στενοχωροῦσε καὶ γιόμιζε μαζί ὅλη μου τὴν ὑπαρξὴ μὲ ἀκαθόριστες λαχτάρεις. Ἐνα χέρι ψαχοῦλευε διαρκῶς τὴν ψυχὴ μου, κι ὅλο μου τὸ κορμὶ τρεμούλιαζε καθὼς μικρὸ πουλί πού πέφτει στὰ πλεμάτια. Ἐπαιρνα τότε τὸ Μοραμπὸ καὶ πηγαίναμε βόλτα. Τὸ δειλινὸ ἔπεφτε ὑποβλητικὸ μέσα σὲ μιὰ ἀποθέωση φωτὸς καὶ χρωμάτων. Ἐνα γαλάζιο διάφανο τούλι σκέπαζε τὴν ἀχνὴ βουνοσειρὰ κ' ἡ θάλασσα ἄλλαζε διαρκῶς ἀποχρώσεις. Πέρα μακριὰ μὲς σὲ μιὰ λίμνη ἀπὸ ἀσήμι γλυστροῦσε μὲ τραγικὴ μεγαλοπρέπεια ὁ βασιλιάς ἥλιος. Μιὰ δυνατὴ πνοὴ ἀπόγειου κουνοῦσε τὰ γυμνά κλαριά τῆς δεντροστοιχίας, καὶ μὲς τοὺς ἐγκαταλειμμένους κήπους χαμοπετούσανε οἱ κίτσοι ἀνασκαλεύοντας διαρκῶς τοὺς σαπισμένους σπόρους.

ΠΑίρναμε μηχανικὰ τὴν παραλιακὴ λεωφόρο καὶ καταλήγαμε στὴν προκυμαία. Μέσα σ' ἓνα σωρὸ ἀπὸ σαπισμένα φύκια τὰ παιδιὰ ἔκαναν τοῦμπες, καὶ ξεφώνιζαν μὲ ἄγρια χουγιατά. Δυὸ-τρεις κοπέλλες μᾶς κοιτοῦσαν περιέργως, κ' οἱ ἀραιοὶ περιπατητὲς ἐτάχυναν τὸ βῆμα τους, λὲς γιὰ νὰ προσπεράσει ὁ ἓνας τὸν ἄλλον.

— «Ποιὸ νᾶναι τάχα τὸ νόημα τῆς ζωῆς;» Μὲ ρωτοῦσε ὁ Μοραμπός. Στεκόμασταν τότε κι' οἱ δυὸ ἐκστατικοὶ μπροστὰ στὸ ὑπέροχο ἐκεῖνο θέαμα, κι ἀφήναμε τὶς καρδιές μας νὰ ταξιδεύουν σὲ ζῶνες πού δὲν μπορούσε πιὰ νὰ τὶς ἀκολουθᾷ ὁ νοῦς.

Ἡ νύχτα προχώροῦσε καὶ μεῖς βλέπαμε τὴν κατάφυτη ὕλη νὰ ἐμψυχώνεται, νὰ ξεχειλάει ἀκαταδάμαστη τριγύρω μας καὶ νὰ μᾶς σφίγγει τὴν καρδιά. Ποιὸ μυστήριο νὰ κρύβεται τάχα πίσω ἀπ' αὐτὴν; Ποιὸς αἰώνιος νόμος νὰ κυβερνάει τὸ ριζικό μου; Μήπως εἶχε δίκαιο ὁ Ἑράκλειος ποὺ πίστευε στὴν ἀνακύκλωση τῶν πάντων; Μήπως δὲ θὰ γινόμασταν καὶ μεῖς μιὰ μέρα ἓνα κομμάτι τοῦ παντοδύναμου αὐτοῦ ἀνόργανου κόσμου καὶ δὲ θαύσκούσαμε πάλι ἔτσι αἰώνια τὴν ἐπιρροή μας πάνω στὴ γῆ; Ὡστόσο τὸ ποσὸν τῆς ἐνέργειας εἶναι σταθερό, κ' ἡ ὕλη εἶναι ἀφθαρτή. Πάνω ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο τῶν μικρῶν ἀνθρώπων ὑπάρχει τὸ μεγαλεῖο τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ ἰσορροπία τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ σηρίζεται ἀσφαλῶς στὸ μέγα νόμο τῆς Φθορᾶς...

Στὸν περίπατό μας ἐκεῖνο συναντούσαμε ὅλες τὶς ἐξέχουσες φυσιογνωμίες τοῦ τόπου. Λόγῳ τῆς θέσης μου ἤμουν πολὺ γνωστός μὲ ὅλους καὶ μὲ τοὺς περισσότερους εἶχαμε κίολας κάτι παραπάνω ἀπὸ ἀπλή γνωριμία.

— «Καλησπέρα Παῦλο», μοῦ φώναζε ὁ Δήμαρχος.

— «Καλησπέρα κ. Δήμαρχε», τοῦ ἀπαντοῦσα. Κ' ὕστερα μὲ τὴ σειρά χαιρέτιζα τοὺς ἄλλους, τὸν πρῶτο γραμματέα τῆς Διοικήσεως, τὸ Διευθυντὴ τῆς ἀστυνομίας, τὸν πρόεδρο τῶν Δικαστηρίων, δυὸ-τρεῖς δικηγόρους, ἓνα-δυὸ καθηγητὲς καὶ μερικοὺς γιατροὺς. Εἶχαμε πάντα κάτι νέο ν' ἀνταλλάξουμε, εἶτε γιὰ τὸ νομοσχέδιο περὶ ἀγροτικῶν χρεῶν, ποὺ ἐνδιάφερε ἰδιαίτερος τὸν Δήμαρχο, εἶτε γιὰ τὴν ἐξαπλωτικὴ τάση τῆς Γερμανίας ποὺ ἐνδιάφερε τὸν ἀστυνόμο, εἶτε ἄλλα παρόμοιας φύσης ζητήματα, κ' ἡ συζήτηση ζωήρευε, ἔπαιρνε διαστάσεις, μέχρις ὅτου καταλήγαμε συνήθως σὲ μιὰ παραλιακὴ μύρα, ὅπου μεταξὺ ἐνὸς καφέ καὶ ἐνὸς τσιγάρου ἐλύονταν τέλος ὅλα τὰ προβλήματα.

Ἄπ' τοὺς περιπάτους αὐτοὺς γύριζα συνήθως πολὺ ἐξαντλημένος ψυχικὰ καὶ σωματικὰ. Μὲ πειραζε ἡ ἐπιπολαιότης μερικῶν συνομιλητῶν μου καὶ ἡ κακία μερικῶν ἄλλων, ποὺ ξεχυνόταν ὑπὸ τύπον φιλικῶν ἀπολύτως ἐμπιστευτικῶν συμβουλῶν μέσα ἀπὸ τὰ φρυγμένα χεῖλια τους. Κ' ὕστερα πάλι τὸ κενό, τὸ ἄδειο, τὸ μεγάλο ἐρωτηματικό...

— «Θεὲ μου! μήπως εἶχαμε παρεξηγήσει τὸ ρόλο μας;...»

Ὁ ἀρχισυντάκτης ἀπὸ ἓνα μῆνα περίπου ἦταν ἄρρωστος καὶ τὸν ἀναπληροῦσα ἐγώ. Ἄφησα σχεδὸν καὶ τοὺς περιπάτους καὶ τὶς συναναστροφές, καὶ στρώθηκα ἀπ' τὸ πρωῖ ὡς τὸ βράδυ στὴ δουλειά. Ἐκεῖνες τὶς μέρες διεξήγετο ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ τόπου μιὰ βίαιη συζήτηση γύρω ἀπὸ τὸ «Ἀγροτικὸ Νομοσχέδιο», ποὺ ἐπρόκειτο σὲ λίγες μέρες νὰ ψηφιστεῖ ἀπὸ τὴ Βουλὴ καὶ νὰ πάρει κῶρος νόμου. Ἡ ἐφημερίδα μας εἶχε μεγάλη διάδοση στὴν ὑπαιθρο κι ὁ διευθυντὴς μοῦ ἀνέθεσε μιὰ σειρά ἄρθρα γιὰ τὸ φλέγον ζήτημα. Ἡ ἀρθρογραφία μου ἐκείνη ἦταν ἐξαιρετικὰ νευρώδης. Εἶχα βρεῖ τὴν εὐκαιρία νὰ διοχετεύσω τέλος πάντων κάπου τὴ συγκρατημένη ὀργὴ καὶ τὴν ἀγανάκτησή μου. Κ' εἶχα πάρει τὴν ὑπόθεση ἀπὸ τὴν ἐντελῶς μαχητικὴ τῆς ἀποψη σὰν ἓνα ζήτημα ἀγῶνα, σὰν ἓνα ζήτημα ἀρχῶν. Εἰσηγούμουν λύσεις ριζοσπαστικὲς ποὺ πρώτη ἢ ἐφημερίδα μας εἶχεν ὑποδείξει, καὶ ποὺ φαίνεται ἡ κυβέρνησις τὶς εἶχε πάρει ὑπὸ σοβαρὰν ἐπισηφ. Ὑπογραμμίζαμε ὅτι ἡ περικοπὴ τῶν 40 οἰο ἔπρεπε νὰ γίνῃ σὲ

δλα τὰ χρεωστικά γραμμάτια, ανεξαρτήτως τῆς γνωμοδότησης τοῦ ἐπὶ τῶν χρεῶν εἰδικοῦ συμβουλίου, ὅτι ὁ τόκος ἔπρεπε νὰ ὑποβιβαστεῖ σὲ 5 ο/ο, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναδιοργανωθεῖ ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα ἐπὶ νέων βάσεων, νὰ ληφθεῖ πρόνοια γιὰ τὴν ἐξεύρεση ἀγορῶν γιὰ τὰ προϊόντα μας στὴν Εὐρώπη, καὶ ἄλλα πολλά ποὺ εἶχαν συγκινήσει τὸν ἀγροτικὸ κόσμο.

Αὐτὸ μὲ εἶχεν ἐξυψώσει πολὺ στὰ μάτια τοῦ Διευθυντῆ μου, κι ὅταν σὲ λίγες μέρες ὁ ἀρχισυντάκτης μας ἐζήτησε ἄδειαν ἐπ' ἀόριστον, κ' ἔφυγε γιὰ ἀνάρρωση στὴν Ἑλβετία, ἔδωκε σὲ μένα ἀυθόρμητα τὴ θέση του, καὶ τὸνομά μου τὴν ἄλλη μέρα φιγούραρε στὴν πρώτη σελίδα μὲ χονδρὰ κεφαλαῖα τῶν 8: «ΠΑΥΛΟΣ ΣΤΑΘΑΤΟΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ».

Στὸ σπίτι μας ὄλα πῆγαιναν σὲ καλὸ. Ἡ μητέρα μου εἶχε σχεδὸν ἀναρρώσει, καὶ στὰ μάγουλα τῆς Νίνας ἄρχισαν πάλι νὰ κοκκινίζουν τὰ τριαντάφυλλα τῆς κάπως προχωρημένης ἔστω νεότητος τῆς. Ἐνα πράμα μόνάχα στεναχωροῦσε ὄλους μας. Τὸ ζήτημα τοῦ χρέους μας. Τὸ ποσὸν αὐτὸ τὸ εἶχα δανειστεῖ ἐγὼ τὰ δυὸ τελευταῖα χρόνια τῶν σπουδῶν μου καὶ δὲν μπορέσαμε ἀπὸ τότε νὰ τὸ ξεπλερώσουμε. Εἶχαμε ὑποθηκεύσει μάλιστα καὶ τὸ σπίτι καὶ τώρα τελευταῖα ὁ κ. Βαρδούκης ὁ δανειστής μας, «λόγω τῆς ἐπικειμένης λύσης τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν» μ' ὄλο ποὺ δὲν ἦταν καθόλου ἀγροτικὸ τὸ χρέος τὸ δικό μας, μᾶς ἐπέιξε. Ὡς τόσο μὲ τὸ διορισμό μου ὡς ἀρχισυντάκτη καὶ μὲ τὸ ἀβγάτισμα τοῦ μιστοῦ μου πίστευα πὼς θὰ μποροῦσα νὰ διευθετήσω τὸ ζήτημα, καὶ σὲ δυὸ τρία χρόνια τὸ ἀργότερο νὰ τὸ ξεχρέωνα.

— «Νίνα!», τῆς ἔλεγα καὶ τὴν κοιτοῦσα στὰ μάτια. «Ἡ εὐτυχία ποὺ ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ ἓνα δύσκολο ἀγῶνα εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ χαρὰ μιᾶς εὐκόλης νίκης. Θὰ φροντίσω ἐγὼ γιὰ σένα. Ἔνοια σου».

Μοῦ ἔπαιρνε τότε ἐκείνη τὰ χέρια καὶ μὲ κοιτοῦσε μελαγχολικὰ ὡς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου. Ἐνα δάκρυ σὰν μαργαριτὰρι θαμπὸ στέγνωσε στὶς καμπυλωτὲς βλεφαρίδες τῆς, κι ὁ ἀχνὸς πέπλος τῆς βραδιάς μᾶς τύλιγε τέλος καὶ τοὺς δυὸ σιωπηλὰ μέσα σ' ἓνα σύννεφο χρυσῶν στοχασμῶν...

Ἐνα βράδυ, εἶχα τελειώσει τὴν κατάταξη τῆς ὕλης κ' εἶχα κάμει καὶ τίς τελευταῖες διορθώσεις στὸ ἄρθρο μου, ὅταν γυρίζοντας ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο συνάντησα στὸ διάδρομο τὴ δεσποινίδα Δραγάτη.

— «Ὁ κ. Σταθαῦτος, ἂν δὲν ἀπατῶμαι», μοῦ κάνει, καὶ μοῦ ἔδωσε τὸ χέρι.

Τὴν εἶχα συναντήσει τυχαῖα ἓνα δυὸ φορὲς στὸ δρόμο, δὲν τὴν ἤξαιρα ὅμως προσωπικὰ.

— «Καλησπέρα δεσποινίς Δραγάτη. Εἶναι πολὺ εὐγενικὸ ἀπὸ μέρος σας», ἐπιθύρισα διακριτικά, καὶ τὴν ἐχαιρέτισα μὲ χειραψία.

Φοροῦσε ἓνα ἐλαφρὸ παλτὸ σπὸρ, καὶ τὰ καστανὰ μαλιά τῆς ξεχειλοῦσαν ἀπὸ τὸ κομπὸ καπελλάκι τῆς.

Τὴν κοιτοῦσα μὲ κάποιαν ἀδεξιότητα. Μὰ καὶ κείνη φαινόταν κάπως στεναχωρημένη.

— «Λυποῦμαι πολὺ πού σὰς ἀπασχολῶ», διάκοψε πρώτη ἐκείνη τὴ σιωπὴ. «Ἦρθα νὰ ζητήσω τὸν πατέρα γιὰ νὰ μὲ συνοδεύσει στὸ θέατρο, ἀλλὰ δὲν τὸν βρῆκα στὸ γραφεῖο του. Μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ τὸν περιμένω ἐδῶ;»

Ἔρριψα μιὰ βιαστικὴ ματιὰ στὸ γραφεῖο τοῦ κ. Δραγάτη κ' εἶδα πῶς δὲν ἦτανε κανεῖς.

— «Ὅπως θέλετε», τῆς ἀπάντησα μὲ πολλὴ ἀμηχανία.

— «Εὐχαριστῶ! Ἄλλὰ θὰ μὲ λυποῦσε νὰ σὰς διακόψω ἀπὸ τὴν ἐργασία σας. Θὰ καθίσω σὲ μιὰ γωνιὰ στὸ γραφεῖο σας, ἂν αὐτὸ δὲ σὰς στενοχωρεῖ. Ἔσεῖς μπορεῖτε νὰ συνεχίσετε σὰν νὰ μὴν ἦμουνα ἐδῶ».

— «᾿Ω!» διαμαρτυρήθηκα, «μόλις ἀκριβῶς τέλειωσα κ' ἐγὼ ὅλη τὴ δουλειά μου».

Πέρασε πρώτη ἐκείνη καὶ κάθησε σ' ἓνα κάθισμα ἀπέναντι στὴν εἴσοδο.

— «Εὐτυχῶς, δέκα εἶναι ἀκόμη» εἶπε, ρίχνοντας μιὰ ματιὰ στὸ ρολογάκι τῆς.

— «᾿Ω! Ἐλπίζω μέχρι τις 10. 30' πού θ' ἀρχίσει ἡ παράσταση νὰ γυρίσει καὶ ὁ κ. Δραγάτης».

Ἄπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο ἔμπαινε ἡ νύχτα ὑγρὴ, ἀρωματισμένη μὲ πηχτὲς ἀναθυμιάσεις. Ἐνα λειψὸ φεγγάρι ἔτρεχε κυνηγημένο μέσα στὰ ξεφτισμένα σύννεφα, καὶ κάπου-κάπου ἀκούγονταν τὸ λυγμικὸ παράπονο τοῦ γκιῶνη.

Ἔψαξα μηχανικὰ μερικὰ χειρόγραφα καὶ κάθησα ἀπέναντί τῆς στὸ γραφεῖο μου. Τὴν κοίταξα προσεκτικά. Ἐκείνη ἀπόφευγε τὸ βλέμμα μου κ' ἔδειχνε πῶς παρακολουθοῦσε μ' ἐνδιαφέρον τὰ τρελλὰ παιγνιδίσματα τοῦ φεγγαριοῦ.

— «Διάβασα τὴν κριτικὴ σας γιὰ τὸ «Σιμούν», μοῦ εἶπε ἔξαφνα διακόπτοντας τὴ σιωπὴ.

Κάτω ἀπὸ τὸ δυνατὸ ἠλεκτρικὸ φῶς οἱ καστανὲς κόρες τῶν ὑγρῶν ματιῶν τῆς ἔλαμψαν καὶ καρφώθηκαν ἀπάνω μου. Ἐνίωσα τὴν καρδιά μου νὰ σκιρτᾷ δυνατὰ. Χαμήλωσα μιὰ στιγμὴ τὸ βλέμμα μου κ' ὕστερα τὴν κοίταξα πάλι μὲ ἀμηχανία. Εἶδα μὲς τὴ σκιά τῶν μακριῶν καμπυλωτῶν βλεφαρίδων τῆς τὰ μάτια τῆς νὰ μοῦ χαμογελοῦν εὐγενικά, κ' ἡ ψυχὴ μου γέμισε ἀπὸ καλωσύνη.

— «Σὰς ἀρέσει λοιπὸν τὸ θέατρο;» τὴ ρώτησα.

— «Πάρα πολὺ», βιάστηκε κείνη ν' ἀπαντήσῃ. «Δὲν φαντάζεστε τὴ χαρὰ μου ὅταν ἔμαθα ὅτι ὁ θίασος Κοτοπούλη πείσθηκε νὰ δώσει μερικές παραστάσεις καὶ στὴν πόλη μας».

— «Ἀπόψε παίζει ἓνα ἔργο τοῦ Ο' Νείλ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι».

— Ναί : «Πόθοι κάτω ἀπὸ τὴς Λεῦκες».

— «Ξαίρετε, τὸ ἔργο ἔχει πολλὲς ἀναλογίες μὲ τὸ «Σιμούν» τοῦ Λένορμαν».

— «Μπᾶ!»

— «Μοῦ φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι οἱ τύποι τοῦ Ο' Νείλ εἶναι περισ-

σότερο συμβολικοί στο έργο αυτό. Κατά βάθος όμως θα απαντήσετε κ' ἐδῶ τὸν ἴδιο ἐρωτισμὸ πὸ κυβερνάει τὴν τύχη μιᾶς ὀλόκληρης οἰκογένειας καὶ μεταβάλλει τὴ ζωὴ της σὲ κόλαση.

— «Πιστεύετε καὶ σεῖς στὴν τυφλὴ δύναμη τοῦ ἐνστίχτου ;»

— «Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι πολλὲς ἐνέργειές μας πὸ θὰ παραμειναν διαφορετικὰ ἀνεξήγητες, ὀφείλονται σ' ἓναν ὑποσυνείδητο ἐρωτισμὸ, στὸ libido ὅπως τὸ ὀνομάζει ὁ Freud».

— «Μὰ δὲ νομίζω ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ ἐκλεπτυσμένη μορφή τοῦ ἔρωτα.....»

— «Μὲ συγχωρεῖτε, δεσποινὶς Δραγάτη ! Ἄλλὰ νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ πιστεύω ὅτι τὸν ἔρωτα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐπεξεργασθεῖ καὶ νὰ τὸν ἐκλεπτύνει, ὅπως νομίζετε, ὁ πολιτισμὸς, ἀφοῦ ὁ Ἐρωτας αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν εἶναι ὁ παράγων, ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου καὶ ἐπομένως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ φιλότις καὶ τὸ νεῖκος, ὅπως ἔλεγε ὁ ἀρχαῖος Ἐμπεδοκλῆς. Ἡ ἐπιθυμία τῆς διηνεκοῦς ἐνώσεως καὶ τοῦ διηνεκοῦς χωρισμοῦ...»

— «Πολὺ παράξενες ἰδέες ἔχετε, ἀλήθεια ! Ὡς τόσο μοῦ ἀρέσει πολὺ νὰ σὰς ἀκούω νὰ μοῦ μιλάτε γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό».

— «Μήπως ἄργησα, Ἐλενα ;» φώναξε ὁ κ. Δραγάτης μπαίνοντας βιαστικὰ ἀπὸ τὸ διάδρομο. «Καλησπέρα σας. Καλησπέρα κύριε Σταθάτο. Μὲ συγχωρεῖς, Ἐλενα, ἀλλὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ δῶ τὸν κ. Νομάρχην γιὰ μιὰ ἐπέιγουσα ὑπόθεση».

— «Ἰσα-ἴσα στὴν ὥρα», εἶπε ἡ Ἐλενα κοιτάζοντας τὸ ρολοῖ της. «Καληνύχτα σας κ. Σταθάτο».

— «Καληνύχτα σας !»

Τὴν παρακολούθησα νὰ χάνεται μέσα στὸ μισοσκόταδο τοῦ διαδρόμου. Ἐξῶ ἄρχισε νὰ πέφτει ψιλὴ βροχή. Κάποιος ἴσκιος ἀόριστος εἶχε ἀπλώσει τὴ βαριά σκεπὴ του στὸ γραφεῖο μου. Πλησίασα στὸ παράθυρο καὶ ἀνάσασα βαθιὰ. Ἐσκυψα πάνω στὸ κρῦο μάρμαρο, κι ἄκουσα τὴν καρδιά μου νὰ κτυπᾷ δυνατά...

Τὴν ἄλλη μέρα ξύπνησα πρωῖ. Αἰσθανόμουν τὸν ἑαυτό μου πολὺ εὐδιάθετο. Ὁ ἥλιος τοῦ Μαρτίου ἔβγαίνει θριαμβευτικὰ μέσα ἀπὸ τὴν ὀμίχλη τῆς ἀνατολῆς, κι ὄλα τριγύρω ἔλαμπαν φρεσκολουσμένα ἀπὸ τὴν πρωϊνὴ δρόσο. Τὰ σπουργίτια θορυβοῦσαν στοὺς γυμνοὺς κλώνους μιᾶς βερυκοκιάς, πὸ τὰ κλειστὰ μπουμπούκια τῆς ἄρχισαν κιόλας νὰ σκάζουν στὸ φῶς τῆς πρώιμης ἀνοιξῆς. Οἱ ἀνθοὶ τῆς μυγδαλιάς εἶχανε δέσει σὲ καρπὸ κ' οἱ πράσινες κάμπιες γλυστρούσανε ἀπαλὰ μὲς τὰ φυλλώματα. Στάθηκα μιὰ στιγμὴ σιωπηλὰ καὶ παρακολούθησα τὸ μυστικὸ ρυθμὸ τῆς νέας ζωῆς πὸ ἀναγεννιῶταν ὀρμητικὰ ἀπὸ τὴ νάρκη τοῦ χειμῶνα. Ἐνα τραγούδι ἀνέβηκε τότε διαμιᾶς στὰ χεῖλη μου, ἓνας ἔξαλλος ὕμνος Διονυσιακός, γιομάτος παγανισμὸ, καὶ βάλθηκα νὰ σφυρίζω ἓνα εὐθυμο σκοπὸ.

Ἡ Νίνα στάθηκε καὶ μὲ κοιτοῦσε χαμογελαστὴ.

— «Καλημέρα, Παῦλο», μὲ χαιρέτησε ὕστερα δυνατά.

— «Καλημέρα, Νίνα», τῆς εἶπα καὶ τὴ φίλησα στὰ μάγουλα. Ἡ μητέρα μὰς εἶδε ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ χαμογέλασε.

— «Θάχουμε καλή μέρα σήμερα» εἶπε, κοιτάζοντας τὸν οὐρανὸ καὶ μᾶς φώναξε νὰ προγευματίσουμε.

“Όταν πῆγα στὸ γραφεῖο βρῆκα τὸν κ. Βαρδούκη νὰ μὲ περιμένει.

— «Μὲ συγχωρεῖτε κ. Σταθάτο», μοῦ εἶπε, «ποῦ σᾶς ἐνοχλῶ πρωτῶ-πρωτῶ. Ἄλλὰ ἤθελε νὰ σᾶς μιλήσω ἐντελῶς ἐμπιστευτικά καὶ ἰδιαιτέρως.»

— «ἸΠαρακαλῶ εἶμαι στὴ διάθεσή σας, κ. Βαρδούκη.»

— «Ἄλήθεια πρὶν ἀπ’ ὅλα νὰ σᾶς συγχαρῶ γιὰ τὴν προαγωγή σας. Ἦμουν βέβαιος γιὰ τὸ μέλλον σας... Ἄλλ’ ἄς τ’ ἀφήσουμε αὐτὰ κι ἄς μπουμε στὸ θέμα μας χωρὶς περιστροφές.»

Ἐγὼ ἐν τῷ μεταξύ πρόσεχα τὸ μαῦρο τριχωτό του πρόσωπο μὲ τὰ μεγάλα πονηρὰ μάτια ποῦ ἔλαμπαν μ’ ἓνα τρόπο σατανικὰ παράξενο, καὶ προσπαθοῦσα νὰ μαντέψω ποῦ θὰ καταλήξει. Ἐνα ἀόριστο συναίσθημα φόβου πέρασε μιὰ στιγμή ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου, μὰ ἐπιβλήθηκα εὐτὺς στὸν ἑαυτὸ μου καὶ ξαναπῆρα τὴν παληὰ ψυχραιμία μου.

— «Κύριε Σταθάτο, εἶστε ἓνα πολὺ καλὸ παιδί κ’ ἔχετε ἀρκετὴ μόρφωση ὥστε νὰ μπορεῖτε, νὰ μὲ καταλάβετε. Λυποῦμαι ὁμῶς ποῦ θὰ διαφωνήσω εὐθύς ἀμέσως μαζί σας προκειμένου περὶ τῆς καλύτερας διευθετήσεως τοῦ Ἀγροτικοῦ ζητήματος.»

— «Ποτὲ δὲν ἀρνηθήκαμε στοὺς ἀντιπάλους μας τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουν καὶ αὐτοὶ τὴ γνώμη τους.»

— «Ναί! Μὰ στὴν περίπτωση αὐτὴ πιστεύω ὅτι ἡ γνώμη αὐτὴ τοῦ ἀντιπάλου εἶναι καὶ ἡ πιὸ ὀρθή.»

— «Τί ἐννοεῖτε, κ. Βαρδούκη. Ὁμολογῶ ὅτι δὲ σᾶς καταλαβαίνω.»

— «Μὰ ἀπλούστατα, φίλε μου! Μὲ τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα εἰσηγεῖσθε κινδυνεύετε νὰ ὀδηγήσετε τοὺς δανειστὲς στὴν ἴδια, ἴσως καὶ χειρότερη οἰκονομικὴ ἐξαθλίωση ἀπ’ αὐτὴν ποῦ ὑποστηρίζετε ὅτι βρίσκονται σήμερα οἱ ὀφειλέτες.»

— «Μὰ κ. Βαρδούκη, εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ λίγη καλὴ θέληση θὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι ἡ περικοπὴ τῶν 40 ο/ο ποῦ ὑπαινίττεσθε, δὲ θίγει τὸ ἀρχικὸ κεφάλαιο καὶ ἐπομένως δὲν καταστρέφει ὅπως νομίζετε τοὺς δανειστὲς, καθ’ ὅτι τὸ ποσὸν αὐτὸ τὸ καλύπτουν ἤδη καὶ μόνοι οἱ τόκοι τριῶν ἢ τεσσάρων τὸ πολὺ ἐτῶν. Βλέπετε τὸ σφάλμα εἶναι βασικό, καὶ ἔπρεπε νὰ εἶχε ὀρισθεῖ ἐξ ἀρχῆς χαμηλότερος τόκος ὥστε νὰ μὴ βρεθοῦμε στὴ δύσκολη θέση νὰ περικόπτουμε ἐκ τῶν ὑστέρων. Ὅπως ὅποτε δὲν φαντάζομαι ὅτι ἡ τάξη τῶν ἐμπόρων εἶναι ἀπολύτως ὑπεύθυνη γι’ αὐτὸ, ἀλλὰ ἴσως φταίει περισσότερο τὸ κράτος, ποῦ ἄφησε ἓνα μεγάλο περιθώριο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς αἰσχροκέρδειας.»

— «Κύριε Σταθάτο, ἀνεξαρτήτως τούτου πρέπει νὰ καταλάβετε ὅτι ἔχω συμφέρον, καὶ στὴν περίπτωσή αὐτὴ τὰ συμφέροντά μας εἶναι ἀμοιβαία, ἔχω καὶ ἔχετε ἐπαναλαμβάνω, κ. Σταθάτο, συμφέρον νὰ μὴ ἐξακολουθήσει πλέον ἡ ἐφημερίδα σας αὐτὴ τὴν πολεμικὴ καὶ τὸναντίον νὰ τὴν ἀναθεωρήσει σ’ ἀρκετὰ σημεία. Μὲ καταλαβαίνετε πιστεύω.»

Εἶχα καταλάβει πολὺ περισσότερα ἀπ’ ὅσα ἤθελε νὰ μοῦ πεῖ ἡ ἀγανάκτηση ὁμῶς εἶχε φουντώσει στὴν ψυχὴ μου κ’ ἦταν ἀδύνατο νὰ συγκρατήσω τὸ θυμὸ μου.

— «Λυπούμαι πολύ», τὸν διάκοψα, «ἀλλὰ προτιμῶ νὰ μὴ προχωρήσετε περισσότερο».

— «Μὲ συγχωρεῖτε, κ. Σταθάτο, ἂν σᾶς θίγω στὴ φιλοτιμία σας», μοῦ ἔκανε τότε ἐκεῖνος πονηρά, καὶ κοιτάζοντάς με μ' ἓνα εἰρωνικό μειδίαμα πρόσθεσε. — «Πάντως νὰ ξαίρετε ὅτι δὲν ἐσυνήθισα νὰ ἀπελπίζομαι τόσο εὐκόλα. Ἐὰν ὀπωσδήποτε θελήσετε νὰ μὲ ἐξυπηρετήσετε, μπορεῖτε νὰ περάσετε αὔριο κιόλα νὰ σᾶς δώσω τὸ γραμματίό σας. Ἄλλως λυπούμαι διότι θὰ τὸ δώσω στὸ δικηγόρο μου».

Τὶς τελευταῖες λέξεις τὶς ἐπρόφερε πολὺ ἀργά, σχεδὸν συλλαβιστά, μὲ ἔμφαση, κ' ἔφυγε χωρὶς νὰ μὲ χαιρετήσῃ. Ἐνιωθα μιὰν ἀναστάτωση μέσα μου. Τὰ μηλίγγια μου χτυποῦσαν δυνατὰ καὶ τὸ αἷμα ἀνέβαινε ζεστὸ μὲ βίαιους κυματισμοὺς στὴν κεφαλὴ μου.

Ἐρριξα μιὰ ματιὰ ἀπὸ τὸ παράθυρο κ' εἶδα τὸν πράσινο κάμπο νὰ λουλουδίζει μέσα στὴν πλήμμουρα τοῦ φωτός.

— «Παλιάνθρωπε», ψιθύρισα.

Κ' ἐγὼ εἶχα φανταστῆ ὅτι τὴν ἀνοιξὴ ξαναγυρίζει ὁ ἀγαθὸς Θεὸς στὸν κόσμον, καὶ δὲν ὑπάρχει ἀσκήμια στὴ ζωή...

Ἐκείνη τὴ μέρα ἤμουν πολὺ συγχισμένος. Ὅταν τὸ βράδυ γύρισα σπιτί, βρῆκα μιὰ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴ Χρυσούλα. Τὰ χέρια μου ἔτρεμαν κ' ἡ καρδιά μου ἀπειλοῦσε νὰ διαρραγεῖ. Ἐνα προαῖσθημα κακὸ βασάνιζε τὴν ψυχὴ μου. Τὴν ἀνοιξα μὲ ἀνυπομονησία καὶ διάβασα. Τὸ γράμμα ἦταν σύντομο καὶ κατηγορηματικό. Ὁ πατέρας τῆς τὴν εἶχε παντρέψει παρὰ τὴ θέλησή τῆς μὲ κάποιον Παπαδοῦκα, ἔμπορο ἀπὸ τὴ Χιό, ἐγκαταστημένο στὴν Ἀλεξάνδρεια. Ὅμως αὐτὴ δὲν ἐνιωθε τίποτε γι αὐτὸν καὶ θὰ ἐξάκολουθοῦσε νὰ μὲ ἀγαπᾷ μέχρι τάφου. Στὸ τέλος μοῦ ζητοῦσε νὰ τὴ σώσω.

Σωριάστηκα σ' ἓνα κάθισμα καὶ κράτησα τὸ κεφάλι μὲ τὰ χέρια μου. Δοκίμασα ἓνα αἶσθημα ἀποπληξίας. Ἦθελα νὰ κλάψω, μὰ οἱ λυγμοὶ εἶχανε σκαλώσει στὸ λαιμό μου καὶ τὰ δάκρυα στραγγίζανε στὰ μάτια μου.

— «Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ νόημα τῆς ἀγάπης;» συλλογίστηκα. «Μέσα στὴ μεγάλη αὐτὴ ὑπόθεση ὁ ἐρωτικὸς σπασμὸς δὲν εἶναι τὸ οὐσιωδέστερο σημεῖο, ἀλλὰ κάτι ἄλλο περισσότερο ἀβέβαιο κι ἀκαθόριστο πού ἀχτινοβολεῖ διάχυτο στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα μας, καὶ μᾶς μετεωρίζει καὶ μᾶς ἐξυψώνει τὴ μιὰ στιγμή γιὰ νὰ μᾶς καταβαραθρώσει τὴν ἄλλη; Μήπως αὐτὸς ὁ ἀγῶνας μὲ τὴν εὐγενικιά του θλίψη καὶ τὶς ἐλάχιστες χαρὲς του εἶναι τὸ κεφαλαιωδέστερο σημεῖο τοῦ ἔρωτα κ' ἓνας ἀπὸ τοὺς πρωταρχικοὺς μας ρόλους στὴ ζωή;»...

Ἡ μητέρα μου κ' ἡ ἀδελφὴ μου μὲ κοιτάζανε σιωπηλὲς καὶ στὰ πρόσωπά τους ἦταν ζωγραφισμένος ἓνας συγκρατημένος σπασμὸς πόνου.

— «Μητέρα!» εἶπα. «Ἦρρέπει νὰ τελειώνουμε ἐπιτέλους μ' αὐτὸ τὸν ἀξιότιμο κύριο Βαρδούκη».

— «Μὰ ναί, παιδάκι μου, ἀλλὰ ξαίρεις ἢ καημένη ἢ Νίνα δὲν μπόρεσε νὰ οἰκονομήσῃ οὔτε τὸ ἓνα δέκατο τοῦ προσοῦ. Κι αὐτὸ μὲ τόσες στερήσεις... Δὲν πιστεῶ νὰ θέλει νὰ μᾶς πουλήσῃ τὸ σπιτί».

— «Ἄ! Ὁχι αὐτό!» φώναξα ἀπότομα, σηκώνοντας τὸν τόνο τῆς

φωνής μου. «Αύριο θά προσπαθήσω νά τά βρῶ ἀπό κάπου ἄλλοῦ καί νά τόν βγάλουμε ἀπό τὸ κεφάλι μας».

Ἔλεγα ψέμματα. Ἡξαιρα πολὺ καλά ὅτι ἐχτός ἀπὸ τὸ σπίτι ἐκεῖνο ποῦ ἦταν ὑποθηκεμένο γιὰ χρέος διπλάσιο ἀπὸ τὴν πραγματικὴ του ἀξία, δὲν εἶχαμε καμμιάν ἄλλην ἀσφάλεια νά παρουσιάσουμε στὸ νέο δανειστή μας, καί τὸ σπουδαιότερο, πῶς ἀπ' ὅπου κι ἂν εἶχα ζητήσῃ τὸν τελευταῖο καιρὸ χρήματα ὅλοι μοῦ εἶχαν ἀρνηθεῖ. Τὸ εἶπα ὡς τόσο γιὰ νά ἐγκαρδιώσω τὴ μητέρα μου ποῦ τὰ εἶχε σχεδὸν χαμένα.

— «Κοίταξε, παιδάκι μου!» Πρόσθεσε τότε κείνη καί σήκωσε ἱκετευτικὰ τὰ μάτια της ἐπάνω μου.

Προσποίηθηκα ὅτι εἶχα δουλειά, καληνύχτησα κ' ἔφυγα. Μοῦ ἦταν ἀδύνατο πιά νά κοιμηθῶ ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Ἐκανα μερικὲς βόλτες στὴν προκουμαία, πέρασα κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ κ. Δραγάτη· εἶδα ἓνα παράθυρο φωτισμένο· ἡ μορφή τῆς Ἐλενας κυριάρχησε ζωηρὰ μέσα μου κ' ἐδοκίμασα ἓνα αἴσθημα τρυφερὸ νά γεμίξῃ μονομιᾶς τὴν ψυχὴ μου μὲ μιὰ γλυκύτητα ἀκαθόριστη καί μιὰ ἡδονὴ σχεδὸν παιδική. Στάθηκα μιὰ στιγμή καί παρατήρησα. Δὲν ἀκούονταν κανένας θόρυβος. Ἡ πόλη ὀλόκληρη κοιμόταν βαθυά... Μονάχα ὁ ζέφυρος ψιθύριζε μέσ' τὰ φυλλώματα τῶν λεύκων καί τὸ χλωμὸ φεγγάρι ταξίδευε πάνω ἀπ' τὴ στέγη τῶν σπιτιῶν.

— «Ἐλενα! Ἐλενα! ἀνέβαινε ὀλοένα τ' ὄνομά της μὲ τρυφερότητα στὰ χεῖλη μου. Τὰ δέντρα, οἱ τοῖχοι, τὸ ἀπέραντο διάστημα μὲ κοιτούσανε τώρα ὅλα μὲ τὰ μάτια της, δυο πελώρια καστανά μάτια, ποῦ γέμιζαν μ' ἓνα φῶς ἰλαρὸ ὀλόκληρο τὸ εἶναι μου. Ὑστερα δυὸ στυλινὰ βελούδινα χεῖλη μὲ μιὰ μαύρη μικροσκοπικὴ ἔληξά στοὺς δεξί τους μάγουλο, κινήθηκαν ἀπαλὰ μέσα στοὺς ἄπειρο κ' ἡ νύχτα πλημμύρισε ἀπὸ μελωδία.

Ἐφυγα γρήγορα, σὰν κυνηγημένος. Πέρασα ἀπὸ τὸ γραφεῖο. Ὁ Δημήτρης Ἀργυρὸς διόρθωνε ἀκόμα τὰ χειρόγραφα του καί κάπνιζε.

— «ὦ! ἐσεῖς κ. Σταθάτο;» ἔκανε μόλις μὲ εἶδε, κ' ἐτοιμάστηκε νά φύγουμε μαζί.

— «Κάτι θυμήθηκα», τοῦ εἶπα.

— «Θά σᾶς περιμένω νά κάνουμε παρέα. Δὲ θέλω νά σᾶς ἀφήσω μόνο σας».

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ μοῦ τὸ εἶπε μ' ἓνα τόνο ἀφελῆ, γιομάτο καλωσύνη, ποῦ παρ' ὀλίγο νὰ τοῦ ἀνοίξω τὴν καρδιά μου καί νά τοῦ πῶ ὅλα ὅσα αἰσθάνομαι ἐκείνη τῇ στιγμῇ. Συγκρατήθηκα ὅμως καί τὸν ἔπεισα νά φύγει. Ἦθελα νά μείνω μόνος μὲ τὸν ἑαυτό μου.

— «Θ' ἀργήσω κ. Ἀργυρέ», τοῦ εἶπα, «μπορεῖτε νά πηγαίνετε».

— «Ὅπως θέλετε» ψιθύρισε κείνος στενωχωρημένος. Μὲ καληνύχτησε κί ἔφυγε.

Κάθησα λίγη ὥρα καί προσπάθησα νά δουλέψω πάνω σ' ἓνα ἄρθρο ποῦ εἶχα ἀφήσει ἀπὸ τὸ δεῖλι μισοτέλειωτο. Στάθηκε ἀδύνατο ὅμως νά προχωρήσω. Τὸ παράτησα καί βγήκα.

Χωρὶς νά τὸ καταλάβω βρέθηκα πάλι κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς Ἐλενας. Σ' ἓνα παράθυρο ὑπῆρχε ἀκόμα φῶς.

— «Έλενα! Έλενα! Ή ψυχή μου έκλαιε βαθιά, συγκρατημένα....

Τάχυνα τὸ βῆμα μου καὶ κατέβηκα στὴ θάλασσα. Τὰ φῶτα λαμπύριζαν χρυσὰ στὴν ὑγρὴ τῆς ἐπιφάνεια, κ' ἐλικνίζονταν ἀδιάκοπα μέσα σ' ἀτέλειωτους ἀπαλούς κυματισμούς. Ἐνα δυὸ καράβια ἔρριχναν τὴ βαριά σκιά τους μέσα στὰ σκοῦρα νερὰ τοῦ λιμανιοῦ, κ' οἱ βαρκοῦλες κοντὰ στὶς ἀποβάθρες ἀνεβοκατέβαιναν μὲ τρελλὰ πηδήματα.

Περπάτησα λίγη ὥρα ἄσκοπα, ὕστερα πῆρα μηχανικὰ τὸ δρόμο τοῦ «Ἀη Λιά καὶ στάθηκα μπροστὰ σὲ μιὰ παληὰ ξεθωριασμένη πόρτα. Εἶδα μιὰ λάμπα πετρελαίου νὰ καίει μέσα ἀπὸ τὶς χαραμάδες. Ἐδίστασα μιὰ στιγμή κ' ὕστερα χτύπησα.

«Ὅταν ἐπίναμε πολὺ ἐρχόμασταν καμμιά φορὰ μὲ τὸ Μοραμπὸ σ' αὐτὸ τὸ σπίτι....

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἐκλαψα πολὺ. Θὰ κόντευε πιά μεσημέρι ὅταν τὴν ἄλλη μέρα ὁ Μοραμπὸς εἰσέλασε στὸ δωμάτιό μου καὶ μὲ ξύπνησε.

— «Κύριε ἀρχισυντάκτα! Κύριε ἀρχισυντάκτα!» Φώναξε ἀπὸ τὴν πόρτα. Κ' ὕστερα, βλέποντάς με στὸ κρεβάτι: «Μὰ εἶναι νὰ τὰ χάνει κανεὶς μαζί σου. Κοντεύει νὰ σὲ πάρει τὸ ἄλλο βράδυ. Ἐλα λοιπόν! Σήκω νὰ σοῦ πῶ τὰ νέα!»

Μοῦ μιλοῦσε βιαστικὰ μὲ ζωηρὲς χειρονομίες.

— «Ἡ Τράπεζα Μπακοπούλου κηρύχθηκε σὲ πτώχευση!»

— «Ἡ Τράπεζα Μπακοπούλου;»

— «Μάλιστα Κύριε! Ἡ Τράπεζα Γεωργίου Μπακοπούλου, ἦ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε πιὸ ἀπλά, τὸ ταμειυτήριο ποῦ εἶχε κατατεθειμένες τὶς οἰκονομίες του ὁ μικρόκοσμος τῆς ἐπαρχίας μας». Κ' ὕστερα χαμηλώνοντας ἀπότομα τὸν τόνο τῆς φωνῆς του ἔσκυψε πρὸς τὸ μέρος μου καὶ μοῦ ψιθύρισε μὲ ὕφος ἐμπιστευτικό. — «Σκάνδαλο πρῶτου μεγέθους, Παῦλο! Ὁ Θεὸς νὰ μὲ βγάλει ψεύτη, μὰ ἔχουνε χωμένη τὴ μυτίτσα τους ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους σ' αὐτὴ τὴ βρωμοδουλιὰ. Γιατί, ὅπως θὰ καταλαβαίνεις, δὲ χωρεῖ συζήτηση ὅτι πρόκειται περὶ δολίας χρεωκοπίας».

— «Τί λές!»....

— «Ἄμ ἔτοι εὐκόλα γίνεται ἐφοπλιστὴς ὁ Τάσος ὁ Μπακόπουλος, κι ὁ ἄλλος ὁ μποῦφος ὁ γιὸς του, ὁ.... πῶς τὸν λές, ἐκεῖνος, καλέ, πού κάνει ἐλεύθερες σπουδὲς στὸ Παρίσι;....»

— «Κι ὁ κοσμάκης;» τὸν διάκοψα.

— «Πληρῶνει ὅπως πάντα τὰ σπασμένα». Μοῦ ἀπάντησε μὲ κυνισμό. «Τὸ πρῶτ' ἦτανε μαζεμένοι κάμποσοι ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ γραφεῖο του· ἄλλοι ἀπειλοῦσαν πῶς θὰ τὸν σκότωναν κι ἄλλοι ἐκλαιγαν· μὰ μπῆκε στὴ μέση ἡ ἀστυνομία καὶ τοὺς διάλυσε.»

Ντύθηκα βιαστικὰ καὶ βγήκαμε. Περάσαμε ἀπὸ τὸ μέγαρο τῆς Τραπεζας. Ἐνα-δυὸ περιεργοὶ χαζεύανε ἀκόμη ἀπὸ μακριὰ. Μερικοὶ ἄλλοι περισσότερο θερμαῖοι συζητοῦσαν ζωηρὰ στὴ γωνία τοῦ δρόμου, καὶ καμμιά δεκαπενταρὶ ἀστυνομικοὶ πηγαινοέρχονταν μὲ πολὺ ζῆλο καὶ κρατοῦσαν τὴν τάξη. Εἶδα τὸν κ. Δραγάτη νὰ μπαίνει στὸ μέγαρο μαζί μὲ ἓνα ἄλλο ἄγνωστὸ μου πρόσωπο.

— «Μοραμπό, θά μᾶς πει ὁ Διευθυντής τίς λεπτομέρειες», τοῦ εἶπα δείχνοντάς τον. «Πᾶμε».

Στό δρόμο ἀνταλλάξαμε ἀκόμα μερικά λόγια γιά τήν ὑπόθεση, καί βυθιστήκαμε ὁ καθένας στίς σκέψεις του.

Βρῆκα κάμποση δουλειά στό γραφεῖο, μά τό σκάνδαλο Μπακοπούλου εἶχε κυριαρχήσει στήν ψυχή μου, καί μέ εἶχε κάμει ἀνάστατο. Μοῦ ἦταν ἀδύνατο νά δουλέψω πάνω σέ ἄλλο θέμα. Κάθησα κ' ἔγραψα ἕνα ἐμπεριστατωμένο ἄρθρο, στό ὁποῖο ζητοῦσα ἀπό τήν Κυβέρνηση νά ἐπέμβει ἀμέσως καί νά προστατεύσει ἰδίως τίς μικρές καταθέσεις πού οἱ περισσότερες προέρχονταν ἀπ' τοὺς ἐργάτες καί τοὺς γεωργούς. Καυτηρίαζα ἐξ ἄλλου τήν ἔλλιπῆ ὡς πρὸς τό ζήτημα αὐτό νομοθεσία τῆς χώρας μας, ἡ ὁποία μέ τήν ἐλαστικότητα καί τήν ἀνεπάρκειά της ἀφήνει πολλές πόρτες σέ μερικοὺς μεγαλόσχημους κυρίους γιά νά ἐξαπατοῦν τὸν κοσμάκη, καί τέλος εἰσηγούμεν ἡ ὑπόθεση νά πάρει ἀμέσως τὴ δικαστικὴν ὁδὸ καί νά ἐξευρεθοῦν οἱ ἔνοχοι.

Ὅσο νά τελειώσω τό ἄρθρο εἶχεν ἔλθει καί ὁ κ. Δραγάτης. Τὸν ἄκουσα νά μπαίνει στό γραφεῖο του κ' ἔτρεξα ἀμέσως νά μάθω περισσότερες λεπτομέρειες. Ἐφαίνονταν πολὺ σκεπτικὸς καί στενοχωρημένος. Κάπνιζε διαρκῶς καί οὔτε μέ πρόσεξε πού μπῆκα.

— «Μήπως ἔχετε νέα στοιχεῖα γιά τήν ὑπόθεση Μπακοπούλου;» ρώτησα διακριτικά.

— «Ἄ! ὄχι!» Ἔκανε κείνος κάπως βαριά συνοδευοντας τὰ λόγια του μέ μιὰν ἀόριστη χειρονομία.

— «Ἐχω ἐτοιμάσει κιόλας ἕνα ἄρθρο, ἂν θέλετε νά ἐπιφέρετε τροποποιήσεις, ἢ προσθέσετε τίποτε;»

Μέ κοίταξε λίγα λεπτά μ' ἕνα παράξενο τρόπο μὲς τὰ μάτια κ' ὕστερα σουφρώνοντας τὰ χεῖλη του σ' ἕνα βιασμένο μειδίαμα, μοῦ παρατήρησε:

— «ὦ! δὲν ἀξίζει τὸν κόπο, κ. Σταθάτο, νά γράψουμε γιά τήν ὑπόθεση αὐτή...»

— «Τί λέτε κ. Δραγάτη! Κ' οἱ μικροκαταθέτες πού μέ τὴ πτώχευση αὐτὴ κυριολεκτικὰ ληστεύονται.»

— «Ἄνοησίες!»

— «Ἐπιμένετε κ. Διευθυντά;»

— «Ὅχι ἀπλῶς ἐπιμένω, ἀλλὰ διατάσσω νά μὴ γίνει ἀπολύτως καμμία νύξις τῆς ὑποθέσεως Μπακοπούλου στήν ἐφημερίδα μας.»

Εἶχε σηκωθεί ἐν τῷ μεταξύ καί βημάτιζε νευρικὰ μὲς τό δωμάτιο. Μοῦ μιλοῦσε σάν νά ἦταν θυμωμένος καί χειρονομοῦσε ζωηρά. Ἐφυγα χωρὶς νά προσθέσω τίποτε. Γύρισα πίσω στό γραφεῖο μου, ξαναδιάβασα προσεχτικὰ τό ἄρθρο, καί ὕστερα τό ἔσκισα μέ ἀργές κινήσεις καί πέταξα λίγα—λίγα τὰ κομμάτια ἀπὸ τό παράθυρο....

Κάτι εἶχε κλονιστεῖ ἀνεπανόρθωτα ἐντὸς μου, πού νόμιζα πὼς εἶχα χάσει μονομιᾶς τὴ διανοητικὴν ἰσορροπία μου. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ κ. Δραγάτη, ἡ ὑπόθεση Μπακοπούλου, οἱ πληροφορίες τοῦ Μοραμποῦ, εἶχανε πάρει ὅλα κολοσσιαῖες διαστάσεις μὲς στό νοῦ μου καί γιόμιζαν

μ' ἐρωτηματικά ὀλόκληρο τὸ εἶναι μου. Ὑστερα πέρασε βιαστικά ἀπὸ τὴ σκέψη μου ἡ μορφή τῆς Ἑλενας, οἱ ἀπειλές τοῦ Βαρδούκη, ἡ ἀδελφούλα μου, ὁ Παπαδούκας ἀπὸ τὴ Χιό, ἡ μητέρα μου, ἡ Χρυσούλα Βανιέρη, συνδουασμένα ὅλα μὲ κάποιες λεπτομέρειες ἀπ' τὴ ζωὴ μου σκοτεινές κι ἀσήμαντες, πού κυριαρχοῦσαν ὅμως τώρα ἐντόσμου καὶ προβάλλονταν τεράστιες σ' ἓνα σιβυλλικό σύμπλεγμα γιομάτο τραγικὴ μεγαλοπρέπεια.

Ἀπ' τὸ παράθυρο ἡ θαλπωρὴ τοῦ ἀνοιξιάτικου δειλινοῦ εἰσχωροῦσε δειλὰ στὸ σκοτεινὸ γραφεῖο μου. Ἐνα κυκλάμινο εἶχε σκαλώσει στὸν τοῖχο τῆς ἀντικρυνῆς μάντρας κι ὁ λεπτὸς μίσχος τοῦ κυμάτιζε μὲ φιλαρέσκεια κάτω ἀπὸ τὰ ριγηλά χάρδια τῆς ἐσπέρας. Ἡ θάλασσα εἶχε πάρει κι αὐτὴ ἓνα γλαυκὸ χρῶμα ὅπως τ' οὐρανοῦ, κ' ἡ γραμμὴ τοῦ ὀρίζοντα εἶχε σβυστεῖ ὀλότελα στὸ βάθος. Καὶ πέρα μακριὰ στὴ χρυσαφένια δύση δυὸ ρόδινα μικρὰ συννεφάκια τρέχανε βιαστικά στὸν οὐρανὸ καὶ κυνηγούσανε τὸν ἥλιο.

Κάθησα καὶ συνέχισα μιὰ σειρά ἄρθρων μου γιὰ τὰ «Ἐργατικά».

Εἶχα πραγματευθεῖ σὲ προηγούμενα σημειώματά μου γιὰ τὸ μισθό, τὸ ὀχτάωρο, τὴ σημασία τοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἐργατῶν στὰ κέρδη, κ' ἔγραφα τώρα προτείνοντας μιὰ καταναγκαστικὴ διαιτησία, πού θάπρεπε νὰ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν κυβέρνηση γιὰ τὴ ρύθμιση τῶν διαφόρων ἐργατικῶν ζητημάτων καὶ τὸν καθορισμὸ ἑνὸς κατωτάτου ὀρίου μισθολογίας. Θὰ συνέχιζα γράφοντας γιὰ τὴ σημασία τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων καὶ τὴν ἀνάγκη τοῦ συγχρονισμοῦ τῆς ἐργατικῆς μας νομοθεσίας.

Εἶχε βραδυάσει ἐν τῷ μεταξύ, μὰ ἐγὼ δὲν τὸ εἶχα καταλάβει ἀποροφημένος ὀλότελα ἀπὸ τὸ θέμα μου. Ἦταν τὸ μόνο πρᾶγμα ἄλλωστε πού μὲ ἱκανοποιοῦσε ἀκόμα στὴ ζωὴ: νὰ μπορῶ νὰ δημιουργῶ, ἄς ἦτανε καὶ στὴ φαντασία μου, ἓνα κόσμο δικό μου, μέσα στὸν ὁποῖο νὰ κινουμαι καὶ νὰ ρυθμίζω τὶς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ὅπως ἐγὼ νόμιζα καλύτερα. Κ' ὕστερα νὰ βλέπω τὶς ἀπόψεις μου αὐτὲς νὰ βγαίνουνε στὸ φῶς, νὰ συζητοῦνται, νὰ γίνουμαι ἐγὼ ὁ ὀδηγὸς καὶ νὰ σέρνω ἔξοπισω μου τὸ πλῆθος, νὰ ἀπειλῶ καὶ νὰ ἀγωνίζουμαι. Οἱ νίκες μας ἦτανε ἀλήθεια πολὺ σπάνιες. Μὰ ἔφτανε πολλές φορές μιὰ τόση δὲ ἐπιτυχία γιὰ νὰ μᾶς κρατήσῃ στὴ ζωὴ ὀλόκληρους μῆνες.

— «Παῦλο!» ἄκουσα τὸν κ. Δραγάτη νὰ μὲ φωνάζει.

Τὸν βρῆκα στὸ διάδρομο νὰ βάζει τὸ παλτό του.

— «Παῦλο!» μοῦ ξανάπε βγαίνοντας: «πολὺ σὲ παρακαλῶ νὰ συνο-

δεύσεις ἀπόψε τὴν Ἑλενα στὸ θέατρο, γιατί ἐγὼ δὲ θὰ μπορέσω. Πέρνα στὶς 10 ἀπὸ τὸ σπίτι.»

Μὲ καληνύχτησε κ' ἔφυγε. Κάτι λουλούδισε τρυφερὰ μέσα στὰ βάρη τῆς ψυχῆς μου. Δίπλωσα τὸ χειρόγραφό μου κ' ἔφυγα σφυρίζοντας. Ἐκεῖνο τὸ βράδυ ἔπαιζαν τὸν Πέερ Γκύντ τοῦ Ibsen. Καθόμασταν στὴ δευτέρῃ σειρά. Ἡ Ἑλενα φαινόταν ἑλαφρὰ συγκινημένη. Φοροῦσε ἓνα κόκκινο φόρεμα π' ἀναδείκνυε ἀκόμα περισσότερο τὴν καστανὴ ὠμορφιά τῆς. Τὸ πρόσωπό τῆς ἔλαμπε παράξενα. Δὲ μιλούσαμε, ἦτανε διαρκῶς προσηλωμένη στὴν παράσταση· μονάχα κάπου κάπου σήκωνε τὰ μά-

τια της και με κοίταζε μ' ένα βλέμμα βαθύ και λυπημένο που συγκλόνιζε την ψυχή μου ως τα βάθη της. "Ένωθα την ανάσα της να χαϊδεύει το πρόσωπό μου. Μάντεβα τους παλμούς της καρδιάς της. Η ψυχή μου φτερούγιζε γύρω της όπως η μέλισσα γύρω από τα κρίνα της άνοιξης. Κάτι γλυκό και ήδονικό κυλούσε μέσα από τις φλέβες μου και πύρωνε την καρδιά μου. Την έβλεπα διαρκώς κ' οι ώρες περνούσανε γοργά μέσα σ' ένα ρόδινο μεθύσι.

Η παράσταση κόντευε να τελειώσει. Ο Πέερ Γκύντ, το μικρό παιδί που ξεκίνησε να κατακτήσει τον κόσμο, που έγινε πλούσιος και δυνατός κ' ικανοποίησε τις άμετρες φιλοδοξίες του, γύριζε τώρα στο πατρικό του σπίτι γέρος και νικημένος πιά από τη ζωή. Εκεί τον περίμενε ακόμη η Σόλβειγ' ή ξανθή φιλενάδα των είκοσι χρόνων, με τα κόκκινα τριαντάφυλλα στα μάγουλα και τη σπίθα της φωτιάς στα μάτια. Περίμενε που θα γύριζε κάποτε ο άπιστος φίλος, και δεν τόχε καταλάβει πώς ο χρόνος την είχε σκεβρώσει και πώς δεν ήτανε πιά παρά ένα θλιβερό έρειπιο του παληού έαυτού της. Ο Πέερ Γκύντ διστάζει. Περπατάει γιομάτος μεταμέλεια και περίσκεψη. Τα έλατα τον γνωρίζουν και τον χαιρετούν. Το γνώριμό του τοπίο τον καλοδέχεται. Μ' αυτός γυρίζει όπως ο άσωτος υιός. «Ποιός νάναι άραγε ο καρπός της μεγάλης εκείνης περιπέτειας;» Συλλογίζεται ολοένα ο Πέερ Γκύντ και γίνεται περισσότερο δειλός και περισσότερο άτολμος. Ο κύκλος της ζωής του έχει πιά συμπληρωθεί. Δεν του άπομένουν άλλα όνειρα, δεν του άπομένουν άλλοι πόθοι. Και να που γυρίζει πάλι πίσω με το κλονισμένο βάδισμα των γηρατειών, στο ίδιο μέρος απ' όπου μικρό παιδί είχε κάμει τα πρώτα άβέβαια βήματα της μεγάλης του έξόρμησης. Ποιά νάναι τάχα ή εύτυχία που έφερνε γυρίζοντας; Τώρα που πιά ή ζωή δεν είχε άλλα μυστικά γι' αυτόν, θα μπορούσε τάχα να μαντέψει το μεγάλο μυστικό της ίδιας της ζωής του;... Ένας χλωμός ήλιος γλύστρησε μέσα από τα νέφη και γέμισε το χιονισμένο τοπίο με χρυσές ανάυγειες. Απ' την καλύβα άκούστηκε σβυσμένο το τραγούδι της Σόλβειγ. Έζησε για να τον περιμένει. Η ύπαρξή της βρήκε όλο της το νόημα σ' αυτή την άναμονή. Και τώρα που τον είδε να γυρίζει πέθαινε εύτυχισμένη. Η ζωή δεν την είχε άπατήσει... "Άμοιρη Σόλβειγ!...

Το χέρι της "Ελενας σφίχτηκε νευρικά στο μπράτσο μου. Οι τελευταίες νότες της μουσικής του Γκρήγκ άνέβαιναν μέσα στο ύποβλητικό μισόφωτο και στράγγιζαν μέσα στους άδειους θόλους του θεάτρου.

"Υπάρχουνε στιγμές που ή σιωπή μιλάει μες την ψυχή μας καλύτερα από κάθε άνθρώπινη φωνή...

"Όταν τελείωσε ή παράσταση ο κόσμος χύθηκε στο δρόμο με θόρυβο. Πήρα την "Ελενα και σμίξαμε με το πλήθος. Λοξοδρομήσαμε ύστερα και βγήκαμε στην παραλιακή λεωφόρο, όπου ο κόσμος ήτανε λιγώτερος. Περπατήσαμε κάτω από τις άνθισμένες άκακίες. Η νύχτα ήτανε άποσλή και γλυκιά σά μεταξύ. Το άργυρό φως του φεγγαριού γλυστρούσε μέσα στα τρυφερά φυλλάματα, κ' έπεφτε γύρω δίνοντας στα πράγματα τις πιό άπίθανες μορφές. Η άτμόσφαιρα είχε ντυθει μιá λεπτήν άχλύ παραμυθιοϋ. Μέσα στις γαλάζιες σκιές όλα τα άντικείμενα είχανε πάρει μιάν όψη μακρυνή, έξαύλωμένη. Η θάλασσα έμοιαζε με λίμνη από ύδράρ-

γυρο. Μονάχα μιὰ ἑλαφρὴ πνοὴ μαΐστρου φυσοῦσε κάπου κάπου κ' ἔκανε τὴν ἐπιφάνειά της ν' ἀνατριχιάζει ἠδονικά. Ὁ χλωμὸς Ὁρίωνας εἶχε σκύψει πάνω ἀπὸ τὸ διάσελο, κ' ἔλαμπε μ' ἓνα ὑγρὸ ἀδύναμο φῶς. Οἱ Αἰθίοπες εἶχανε κιόλας βασιλέψει. Περπατούσαμε κι ἀναπνέαμε τὴν ψυχὴ τῆς ἑσπέρας. Τὸ προσωπικὸ δρᾶμα τοῦ Πέερ Γκύντ εὑρίσκει μὲς τὴν ψυχὴ μας τὴ φυσικὴ του προέκταση. Εἴμασταν ἀκόμη νέοι! Εἴχαμε ἀκόμη τὸ ὕφος τοῦ κατακτητῆ. Τὰ μαλλιά μας ἦτανε ἀκόμη στιλπνά, καὶ τὸ φεγγάρι σκορποῦσε ἀπάνω τους χρυσὲς μαρμαρυγές. Τὸ μέλλον στὴ ζυγαριὰ τῆς ζωῆς μας βαροῦσε πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ παρελθόν. Δὲν εἴχαμε ξεπεράσει τὸν Πέερ Γκύντ τῶν Πυραμίδων. Κάπου θὰ μᾶς περίμενε κ' ἐμᾶς μιὰ Σόλβειγ.... Μὰ ἐμεῖς δὲν σκοτιζόμασταν ἀκόμη καὶ πολὺ γι' αὐτὴν. (— «Καθ- μένη Χρυσούλα Βανιέρη...»)

— «Συλλογίζεστε τὴν τύχη τοῦ Πέερ Γκύντ;» Μὲ ρώτησε κάποτε βυθισμένη στοὺς στοχασμοὺς της.

— «Μὰ δὲν ξεκινοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι μὲ τὰ ἴδια ὄνειρα. Ἄλλωστε σήμερα μιὰ μικρὴ ὑλικὴ ἐπιτυχία ἱκανοποιεῖ πολὺ περισσότερο ἀπὸ ὅποι- ἀδήποτε πνευματικὴ ἀναζήτηση».

— «Δὲν πιστεύω νὰ εἴσατε τόσο πολὺ ὑπὲρ τῆς ὠφελιμιστικῆς ἄπο- ψης τῆς ζωῆς». Μὲ κοίταξε πονηρὰ καὶ χαμογέλασε· οἱ καμπυλωτὲς βλε- φαρίδες της κινήθηκαν ἐκφραστικὰ μέσα σ' ἓνα βίαιο παιγνίδισμα σκιῶν.

Εἴχαμε προσπεράσει ἀσυναίσθητα τὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ της, καὶ τραβήξαμε πρὸς τὰ λιθόστρωτα τῆς παληᾶς πολιτείας. Τὰ βήματά μας ἀντηχοῦσανε ζωηρὰ στὴ σιωπῇ. Τὸ φεγγάρι εἶχε σκαρφαλώσει στὶς ἐπάλ- ξεις τοῦ Βενετσιάνικου κάστρου καὶ μᾶς κοιτοῦσε μὲ περιέργεια. Μιὰ κουρούνα φτερούγισε στὴ φωλιὰ τῆς μέσα ἀπὸ μιὰ κανονοθυρίδα καὶ ἡ πτυχή τοῦ ἀνέμου ἀναδίπλωσε μυστικὰ τὴ λυγμικὴ λαλιά της. Ἀκού- στηκε τὸ θρόϊσμα τῶν καλαμιῶν πάνω ἀπὸ τὴν ἀρχαία τάφρο.

— «Νομίζετε ὅτι θὰ εἶχε τὴν ἴδια τύχη ὁ Πέερ Γκύντ ἂν πίστευε περισ- σότερο στὸν ἔρωτα;»

— Ἴσως ἔχετε δίκαιο, τῆς ἀπήντησα. «Ἄλλὰ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι ἡ κατάρρα τῆς ζωῆς μας: ὅτι ποτὲ δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ ἐκεῖνο πού ἔχουμε. «Τὸ δ' ἀπὸν φίλτερον ἠγούμεθα».

— «Εὐριπίδης!» ἔκανε κείνη θριαμβευτικὰ.

— «Ἄς εἶναι. Ξαίρετε ὅμως Δνίς Δραγάτη;»

— «Μὴ μὲ λέτε δεσποινίς. Ἄπο δῶ καὶ πέρα θάμαστε δυὸ καλοὶ φί- λοι. Ἄγαπῶ τόσο πολὺ τὶς ἰδέες σας. Μπορεῖτε νὰ μὲ φωνάζετε μὲ τὸ μι- κρὸ μου ὄνομα».

— «Ἐὰν βέβαια εἶναι ἀμοιβαῖα τὰ πράματα».

Σταμάτησε στὴ μέση τοῦ δρόμου καὶ μοῦ χαμογέλασε μὲ καλωσύνη. Τὸ βλέμμα της γλύστρησε μὲ τὸ σεληνόφως στὴν καρδιά μου καὶ ξύπνη- σε μέσα μου σβυσμένα ὄνειρα. Μιὰ ἡμερὴ ἠδονὴ σὰν κῦμα αἵματος θερμὸ διάτρεξε τὰ μέλη μου. Ἡ ψυχὴ μου δοκίμασε τὴ λαχτάρρα τῆς ἀνοιξῆς...

— «Τί λέγαμε ;... Ἄ, ναι! Εἴχες ἀναφέρει κάποιον στίχο τοῦ Ἴπολύτου».

— «Ἄκριβῶς... Φοβοῦμαι ὅμως ὅτι τὸ νόημα τῆς ζωῆς πρέπει νὰ τὸ ἀναζητήσουμε περισσότερο στὸν ἀγῶνα πού μᾶς ὀδηγεῖ σὲ κάποιον τέρμα

καί λιγώτερο ἴσως στό σκοπό γιά τόν ὁποῖον ἀγωνιζόμαστε. Διάβασες τήν «Ἰθάκη» τοῦ Καβάφη;»

— «Ἡ Ἰθάκη σοῦ ἔδωσε τὸ ὥραιο ταξίδι,
ἄλλο δὲν ἔχει νὰ σοῦ δώσει πιά ἢ Ἰθάκη..»

Περπατούσαμε χωρὶς νὰ μιλοῦμε. Τὰ βήματά μας βουλοῦσαν στή μαλακὴ γῆ. Μιά ξαφνικὴ αὔρα ἀπόγειου παιγνίδισε μὲς τὰ ξέμπλεκτα μαλιά της καὶ σκόρπισε ἓνα λεπτὸ ἄρωμα λεμονανθῶν. Εἶχαμε περάσει τὴ Δημαρχεῖα καὶ κατεβαίναμε πρὸς τὸ σπίτι τῆς Ἑλενας. Ἡ μικρὴ πολιτεία κοιμόταν βαθιά. Κάτω ἀπὸ τὰ σιωπηλὰ σπίτια οἱ μαργαρίτες εἶχαν μαζέψει τὰ πέταλά τους, πού ἔσταζαν δροσιά. Μιά μπουγκενβίλια σκαλωμένη σὲ κάποιον μπαλκόνι ἔδειχνε ξεδιάντροπα στὸ φεγγάρι τοὺς κόκκινους ἀνθούς της, σὰν ἀνοιχτὲς αἱμάτινες πληγές. Μέσα στοὺς κήπους οἱ βιολέτες ἀνάσαιναν ἄπληστα τὴ νύχτα. Εἶχαμε φτάσει. Σταθήκαμε μπροστὰ στὴν πόρτα της. Τὰ χεῖλη της τρεμούλιασαν μιά στιγμή καὶ κράτησαν πάλι δειλὰ τὸ μυστικὸ τους. Τὴ χεῖρα ὀλοένα μὲ τὰ μάτια καὶ δὲ χόρταινα νὰ τὴν κοιτάζω. Ἡ σιωπὴ μιλοῦσε τρυφερὰ μὲς τὴν καρδιά μου. Ἐκεῖνη σήκωσε μιά στιγμή τὸ πρόσωπό της καὶ μὲ κοίταξε μ' ἓνα μελαγχολικὸ χαμόγελο. Τὸ βλέμμα της γλύστρησε σὰν βελούδινο χᾶδι στὴν ψυχὴ μου.

— «Καληνύχτα Παῦλο!» ψιθύρισε. Ἄκουσα τὴ φωνὴ της πού ἔτρεμε μαλακὰ μὲς τὸ σκοτάδι. Τὰ βήματά της ἀντήχησαν δειλὰ μὲς τὸ διάδρομο. Ἐκανα νὰ τρέξω καὶ νὰ σωριαστῶ στὰ πόδια της.

Ἡ σιδερένια πόρτα ἀντήχησε βαριά.

— «Καληνύχτα, Ἑλενα!...»

Εἶχε βγεῖ κι ὁ Μάρτης. Ὁ Ἀπρίλης ἐρωτοτροποῦσε στοὺς κήπους μέσα σ' ἓνα διάχυτο ὄργασμό. Οἱ κορμοὶ τῶν δέντρων ἐφούσκωναν ἀπὸ τὸ νέο χυμὸ σὰ στήθη παρθενικὰ πού ξεπετιοῦνται βίαια πρὸς τὴν ἡβη. Ἄμετρα ζουζούνια θορυβοῦσαν μέσα στὰ φυλλώματα καὶ τὰ κουνάβια γλυστροῦσαν σιγανὰ κάτω ἀπ' τοὺς ἀνθισμένους θάμνους, κ' ἔδιναν ψυχὴ στὸ τοπίο. Τὰ μπουμπούκια ἔσκαζαν πολὺχρωμα μέσα στοὺς χλωροὺς μπαξέδες. Ὁ ἀσπάσθος εἶχε ντυθεῖ τὴ χρυσὴ φορεσιά του, κ' ἡ χλόη κυμάτιζε ἀπαλὰ κάτω ἀπὸ τὰ ἀρωματισμένα χᾶδια τοῦ ζεφύρου, πού εἶχε κοιμηθεῖ μέσα στὶς ἀνθισμένες λεμονιές.

Στὸν τύπο εἶχε ἀνοίξει κεῖνες τὶς μέρες μεγάλη συζήτηση γιὰ τὸ σκάνδαλο Μπακοπούλου. Μόνον ἡ ἐφημερίδα μας δὲν εἶχε γράψει τίποτε σχετικὸ, κ' οἱ ἀναγνώστες μας δὲν ἔκρουβαν γι' αὐτὸ τὴν ἀπορία τους. Μιά μέρα ἔκανα πάλι νύξη στὸν κ. Δραγάτη γιὰ τὸ ζήτημα καὶ τὸν ρώτησα ἂν εἶχε λόγους νὰ ἐπιμένει ἀκόμη στὶς ἀπόψεις του. Ἐκεῖνος ἄλλαξε τότε διαμιᾶς ὕφος καὶ μοῦ ἀπάντησε κάπως ἀπότομα ὅτι «τίποτε δὲν θὰ τὸν ἔπειθε νὰ μεταβάλλει ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὶς ἀντιλήψεις του.» Ἀπὸ τότε δὲν τὸν ἐνόχλησα πιά μ' αὐτὸ ζήτημα.

Τὰ ἄρθρα μου γιὰ τὰ ἐργατικά εἶχαν βρεῖ μεγάλη ἀπήχηση ἀνάμεσα στὸν ἐργαζόμενον κόσμον. Κάθε μέρα ἔπαιρνα κι ἀπὸ ἓνα-δύο συγχαρητήρια γράμματα πού περιλάβαιναν μαζί καὶ τὶς σχετικὲς ὑποδείξεις καὶ παρατηρήσεις τῶν ἐπιστολογράφων μου. Ἀπαντοῦσα σὲ ὄλους καὶ δέχουμουν

πάντα να συζητήσω τη γνώμη τους. Είχα γίνει πολύ αγαπητός και πολλές οργανώσεις με είχαν καλέσει για να τους δώσω διαλέξεις. Δέχτηκα κιόλας δύο-τρεις από τις προσκλήσεις εκείνες και ώρισα τὰ θέματα ανάλογα με τὸν χαρακτήρα και τις ἐπιδιώξεις τοῦ σωματείου πού με προσκάλεσε. Είχα ἕνα ἐξαιρετικό κέφι για δουλειά. Οἱ παληές ἀπαισιοδοξίες μου με εἶχαν ἀφήσει λίγο-λίγο, κ' αἰσθανόμουνα νὰ με πλημμυρίζει βαθιά μου ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς.

Τὴν Ἑλενα μετὰ τὸ βράδυ τῆς παράστασης τὴν ἔβλεπα σχεδὸν κάθε μέρα. Εὔρισκε πάντα μιὰ πρόφαση και περνοῦσε βιαστική ἀπ' τὸ γραφεῖο μου. Μιλούσαμε τότε για ἕνα σωρὸ θέματα ἀσήμαντα τις περισσότερες φορές, πού ἀποκτούσαν ὅμως ἕνα ἄλλο βαθύτερο νόημα καθὼς παιγνίδιζαν τρυφερά μέσα στὰ χεῖλη μας. Μιὰ καρέκλα τὴν περίμενε πάντοτε στὸ πλάι μου. Τὰ βήματά της ἀντηχοῦσαν στὸ διάδρομο, κ' ἡ καρδιά μου σκιρτοῦσε. Τῆς ἔπαιρνα τὰ χέρια και τὰ μάτια μας μιλούσανε βουβά. Ἴσως ποτὲ δὲν θὰ μποροῦσαμε νὰ ἐκφράσουμε με λόγια ὅσα ἀνταλλάξανε τὰ μάτια μας στὶς σιωπηλές τους ἐκείνες ὀμιλίες. Πολλές φορές κατηγοροῦσα τὸν ἑαυτὸ μου πού ἦτανε τόσο ἀδέξιος. Συλλογιζομουν ἕνα σωρὸ πράματα, ἔκανα σχέδια κ' ἐτοιμαζα ἀπὸ πρὶν ὅσα θὰ τῆς ἔλεγα. Ὅταν τὴν ἔβλεπα ὅμως τὰ ξεχνούσα ὅλα, οἱ σκέψεις μου ἐγίνονταν ἀπλές και οἱ λέξεις βγαίνανε αὐθόρμητα ἀπ' τὸ στόμα μου, σὰν τις κουβέντες τῶν μικρῶν παιδιῶν. Χαμῆλωνε τότε ἐκείνη τις μακρὲς βλεφαρίδες της, τὰ μάγουλά της κοκκίνιζαν κ' ἦτανε ὡραία σὰν ἰδέα πρωτόβγαλτη στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας... Ἄλλοτε πάλι, ὅταν ἦτανε κόσμος στὸ γραφεῖο, δὲ μιλούσαμε καθόλου. Τὸ ἄρωμα τῶν μαλιῶν τῆς τριγυρνοῦσε κατόπιν πολλὴ ὥρα μέσα στὸ δωμάτιο, κι ὁ σιγαλὸς ρυθμὸς τῶν βημάτων της ἀντηχοῦσε μυστικά μες τὴν καρδιά μου...

Περάσανε ἀκόμη μερικὲς βδομάδες ὅταν μιὰ μέρα ἕνας δικηγορικός κλητῆρας μοῦ ἔφερε μιὰν ἐπιστολή. Εἶχα καταλάβει ἀμέσως. Ὁ Βαρδούκης πραγματοποιοῦσε τὴν ἀπειλή του. Μέχρι τότε δὲν εἶχα σκεφτεῖ ἀκόμα τὴ σοβαρότητα τοῦ πράγματος, και τώρα ἡ γυμνὴ ἀλήθεια μ' ἔκανε νὰ τὰ χάσω. Ἔτρεξα ἀπάνω-κάτω. Ζήτησα ἀπὸ μερικοὺς φίλους μου νὰ δανειστῶ τὸ ποσόν. Στάθηκε ὅμως ἀδύνατο νὰ βρῶ ἔστω και ἕνα μέρος του. Ὁ κ. Δραγάτης εἶχε πάει στὴν πρωτεύουσα για νὰ παρακαθήσει σὲ κάποιον ἐπαρχιακὸ συνέδριο και δὲ θὰ γύριζε παρά ὕστερα ἀπὸ δυὸ βδομάδες. Ἔτσι εἶχα χάσει πιά ὅλες μου τις ἐλπίδες. Δούλευα με κόπο και μόνο οἱ ἐπισκέψεις τῆς Ἑλενας ἀναφτέρωναν λίγο τὴν ψυχὴ μου.

Στὴ μητέρα μου και τὴν ἀδελφὴ μου δὲν εἶπα τίποτε. Οὔτε και στὴν Ἑλενα μιλήσα γι' αὐτό. Τις ἔβλεπα μόνο πού παρακολουθοῦσαν με ταραχὴ αὐτὴ μου τὴ μεταβολὴ και προσπαθοῦσαν νὰ μαντέψουν τὴν αἰτία κοιτάζοντάς με σιωπηλά στὰ μάτια. Τους χαμογελοῦσα τότε τρυφερά και ἀμέσως μοῦ μειδιούσανε και κείνες. Στὴν ἐφημερίδα ὅμως τὸ εἶχανε μάθει ὅλοι. Ὁ Μαγκλαβῆς κ' ἡ Γόλακα με κοιτούσανε λοξὰ και συζητοῦσανε για τὴν ὑπόθεση ψιθυριστὰ πίσω ἀπ' τις πλάτες μου. Τὸ καταλάβαινα μὰ δὲν εἶχα ὄρεξη νὰ τους μιλήσω. Ὁ Μοραμπὸς με τραβοῦσε κάθε μέρα στὴν ταβέρνα. Εἶχα χάσει τὸν ὕπνο μου. Συλλογιζόμουν τὴ

Νίνα. Έλυπόμουν τή μητέρα. Δέν ήξερα τί νά πῶ στήν Ἑλενα! Ἄρχισα νά γράφω λιγώτερο καί νά γυρίζω περισσότερο στούς δρόμους.

Πέρασε ἔτσι μιὰ βδομάδα. Ἦτανε, θυμάμαι, Μεγάλη Δευτέρα. Αὔριο ἔκλειε κιόλας ἡ διορία. Τέλειωσα γρήγορα τίς δουλειές μου κ' ἔφυγα νωρίς ἀπ' τὸ γραφεῖο. Ἄκουσα τήν καμπάνα τοῦ Ἁγίου Γιάννη πού χτυποῦσε τὸν Ἑσπερινό. Τὸ ἄγνωστο τραβοῦσε δυνατὰ τήν ψυχὴ μου. Μὲ εἶχε κυριεύσει μιὰ μυστικοπάθεια. Χωρὶς νά τὸ καταλάβω βρέθηκα στήν ἐκκλησία νά συνωθοῦμαι μέσα σ' ἓνα ἀνόμοιο πλήθος. Ἀνάπνευσα τὴ μυρωδιὰ τοῦ λιβανιοῦ. Τὰ κεριὰ ἔριχναν ἓνα κόκκινο φῶς πού ἀντιφέγγιζε μέσα στὰ γαλάζια γιάλινα πρίσματα τῶν πολυέλαιων καί τὰ ψηλὰ μπρούτζινα μανουάλια. Μέσα στοῦ ἡμίφως οἱ σκιές ἔπεφταν καταθλιπτικές. Τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων ἐμάκρηναν ὑπερβολικὰ στὶς χρυσαφένιες εἰκόνες τους, καί τ' ἀδειανὰ μάτια τους μεγάλωναν γιομάτα πόνου καὶ ὀδύνη. Ἐνα σύννεφο θλίψης πλανιόταν πάνω ἀπὸ τίς σκυμμένες κεφαλές. Κ' ἐκεῖ μέσα κατοικοῦσε ὁ Θεὸς τοῦ Ἑλέου καὶ τῆς Ἀγάπης.

— «Τί ραθυμεῖς ἀθλία ψυχὴ μου; Τί φαντάζει ἀκαίρως μερίμνας ἀφελεῖς; Τί ἀσχολεῖ πρὸς τὰ ρέοντα;»

Ἐψαλε μὲ ἔρρινη φωνὴ ὁ δεξιὸς χορὸς κι ἀμέσως ἀπάντησε ὁ ἀριστερός.

— «Ὁ τῆ ψυχῆς ραθυμίᾳ νυστάζας, οὐ κέκτημαι καιομένην λαμπάδα τὴν ἐξ ἀρετῶν»....

Ἐνωῦθα τὴ μυστικὴ δύναμη τοῦ ἀγνώστου νά μοῦ πλακῶνει σὰν βραχνὰς τὸ στήθος. Μέσα στήν ἐκμηδένισή μου ἐκείνη δοκίμαζα τὸ μέτρο τῆς ἀδυναμίας μου.

— «Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ Σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων». Ἀπάγγειλε μελωδικὰ ὁ πρεσβύτερος. Κι ὁ χορὸς ἀπάντησε πάλιν. «Ἀμήν». Τὸ ἐκκλησιαστικὸν σταυροκοπήθηκε.

Εἶδα τὸν Ἅγιον Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο πού μὲ κοίταζε. Μέσα στοῦ βλέμμα του ἀντελήφθηκα τὸ σκληρὸ ἄγωνα τοῦ πνεύματος νά ἐπιβληθεῖ καὶ νά ὑποδουλώσει τὴν ὕλη....

— «Εἰρήνη πᾶσιν!» Εὐχήθηκε ἀπὸ τὴν ὠραία πύλη ὁ παπάς. Στὴν ψυχὴ μου εἶχε ξεσπάσει ἡ τρικυμία.

— «Θεὲ μου! Στείλε τὴν εἰρήνην στήν ψυχὴ μου!» προσευχήθηκε.

— «Σῶσον ὁ Θεός, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου...», ἀκούστηκε πάλιν ἡ φωνὴ τοῦ πρεσβυτέρου.

Ὅταν βγήκαμε, τὸ ψυχρὸ ἀγέρι τῆς νύχτας μοῦ μαστίγωσε τὸ πρόσωπο. Περπάτησα βιαστικά. Ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μου ὁ Ἀργυρὸς ἔκοβε βόλτες καὶ μὲ περίμενε.

— «Καλησπέρα κ. Σταθάτο,» μοῦ ἔκαμε ἀπὸ μακρυὰ.

— «Καλησπέρα» τοῦ ἔκανα, καὶ πῆγα νά τὸν προσπεράσω.

— «Κύριε Σταθάτο!», μὲ σταμάτησε. «Εἶναι λίγες μέρες πού θέλω νά σᾶς πῶ ἓνα πρᾶγμα καὶ δέν τολμῶ».

— «Καὶ δὲ μοῦ τὸ λέτε;» τοῦ ἔκανα μὲ ἀφέλεια.

Ἐκεῖνος δίστασε μιὰ στιγμή κ' ὕστερα πρόσθεσε.

— «Ἄν ἠθέλατε νά κάνουμε μιὰ βόλτα μαζί, θὰ εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νά τὰ ποῦμε καλύτερα».

— «'Ας εἶναι!» ψιθύρισα ἀνόρεχτα.

Περπατήσαμε ἀνάμεσα σ' ἓνα πλῆθος πού ἀνεβοκατέβαινε ζωηρά. Ἡ νύχτα ἦταν παγερή. Γύρω ἀπὸ τὸ λειψὸ φεγγάρι ἢ ἄλλως ἐσχημάτιζε ἓνα τεράστιο φωτεινὸ κύκλο. Ὁ καιρὸς εἶχε ἀλλάξει ἀπότομα. Ἡ ὕγρῃ Ὕστρια φουσούσε ἀπὸ τὰ βουνα καὶ κουβαλοῦσε μαύρα σύννεφα... «Θὰ βρέξει», συλλογίστηκα καὶ τάχυνα τὸ βῆμα μου.

Ὁ Ἄργυρὸς μὲ παρακολουθοῦσε μὲ κάποια συστολὴ καὶ περίμενε νὰ τοῦ δώσω ἀφορμὴ. Ὑστερα καταβάλλοντας κάποια προσπάθεια μοῦ εἶπε :

— «Κύριε Σταθάτο, ἐλπίζω νὰ μὴ μὲ παρεξηγήσετε. Ὑπῆρξαμε κάποτε συνάδελφοι, σήμερα εἴσαστε ἀνώτερός μου, ἂν μοῦ ἐπιτρέπατε νὰ σᾶς βο-
ηθῆσω...» Οἱ λέξεις ἔβγαιναν μὲ δυσκολία ἀπὸ τὸ στόμα του.

— «Τί συμβαίνει, Ἄργυρέ; Μπορεῖς νὰ μοῦ μιλήσεις ἐλεύθερα».

— «'Αν μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ ἀπαλλάξω τὸ σπῆτι σας ἀπὸ τῆ διαθήκη. Ἐμαθα. Λήγει αὔριο ἢ διορία.. Ὁ κ. Βαρδούκης...»

— «Μὰ τὸ Θεό, δὲ σὲ καταλαβαίνω».

— «'Αν ἐζητοῦσα τὸ χέρι τῆς Δεσποινίδος Νίνας ;...»

Ἐνῶσα τὰ πόδια μου νὰ ταλαντεύονται. Ἐνα κῶμο αἵματος ἀνέ-
βηκε ὀρμητικὰ στὸ κεφάλι μου κ' ἔφυγε πάλι κάνοντας τὸ μέτωπό μου
νὰ μουσκέψει ἀπ' τὸν ἰδρώτα. Σιωπήσαμε μιὰ στιγμή κ' οἱ δυὸ χωρὶς νὰ
κοιταζόμεστε.

— «Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν τιμὴ», ψιθύρισα γιὰ νὰ πῶ κάτι. «Θὰ τὸ ἀναγ-
γείλω στοὺς δικούς μου κι αὔριο θὰ σᾶς ἀπαντήσω.»

Γυρίσαμε πίσω χωρὶς νὰ μιλοῦμε καὶ χωρίσαμε λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ
σπῆτι μου.

Ἡ Νίνα κ' ἡ μητέρα καθόντουσαν ἀκόμη στὴν τραπεζαρία καὶ πλέ-
κανε. Στὸ τραπέζι ἦτανε ἓνα γράμμα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Τὸ ἄνοιξα μὲ
ἀργές κινήσεις καὶ διάβασα.

Ἡ Χρυσούλα Βανιέρη Παπαδοῦκα ἦτανε ἔγκυος...

Ἐφαγα χωρὶς ὄρεξη καὶ πλάγιασα ἀμέσως. Ἡ συνεχῆς ἀγωνία κι ὁ
κόπος μὲ εἶχαν ἐξαντλήσει. Ὁ ὕπνος δὲν ἄργησε νὰ μὲ πάρει καὶ κοιμή-
θηκα βαριά χωρὶς ὄνειρα μέχρι τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωτῆ.

Ὅταν ξύπνησα ὁ οὐρανὸς ἦτανε γκριζός. Ἐβρεχε. Οἱ χοντρὲς
στολαματιὲς μαστίγωναν μὲ θόρυβο τὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν. Ὁ ἀνε-
μος θρηνοῦσε μέσα στὰ φυλλώματα.

Ὁ Πλούτωνας ἀγωνιζόταν νὰ κρατήσῃ στὸ σκοτεινὸ βασίλειό του
τὴν Περσεφόνη πού ἔφευγε... Σηκώθηκα καὶ φώναξα εὐτὺς τῆ Νίνα καὶ
τῆ μητέρα μου.

— «Μητέρα,» τῆς εἶπα, «ὁ Δημήτρης Ἄργυρὸς θέλει νὰ παντρεφετῆ
τῆ Νίνα μας.»

Ἡ μητέρα μου ἔμεινε ἀναυδῆ. Ἡ Νίνα ξέσπασε σὲ λυγμούς καὶ
σκέπασε τὸ πρόσωπο μὲ τὶς παλάμες τῆς.

Σιωπήσαμε καὶ οἱ τρεῖς. Εἶδα τὴ μάνα μου πού εἶχε χλωμιάνει. Ἡ
Νίνα ἔκλαιε ἤσυχα χωρὶς διακοπὴ.

— «Πρέπει νὰ τὸ πάρουμε ἀπόφαση!» τοὺς εἶπα, «δὲν ὑπάρχει ἄλλη
σωτηρία. Ὁ Δημήτρης Ἄργυρὸς ἀναλαμβάνει νὰ ξεπληρώσει τὸ χρέος μας.»

— «Θὰ μὲ πουλήσετε λοιπόν;» Ἐκανε τότε μὲ θυμὸ ἡ Νίνα καὶ στα-

μάτησε άπότομα τό κλάμα. — «"Α! "Οχι! δέν πουλιέμαι. Δέν τόν παίρνω! "Ισως άν δέν ήτανε αυτό! Μά όχι!...»

Τά λόγια έφυγαν μέ μιάν άγριαν ύπερηφάνειαν άπ' τά χείλη της και σφύριζαν δυνατά μέσα στ' άφτιά μας.

Ή μητέρα μου άρχισε νά κλαίει μέ τή σειρά της, κ' ύστερα πάλι έξέσπασε κ' ή Νίνα σ' ένα θρήνο γοερό κι άτέλειωτο.

Ή καρδιά μου είχε παγώσει. Τis έβλεπα χωρίς νά λυπούμαι και χωρίς νά συγκινούμαι, σά νά μη συνέβαινε τίποτε. "Εβγαλα άπό τήν τσέπη μου τήν έπιστολή του δικηγόρου και τήν πέταξα στό τραπέζι.

— «Σήμερα άν δέν πληρωθοϋν τά χρήματα, τό σπίτι θά πουληθεί.» τούς είπα και βγήκα έξω στην αύλή.

Είχα μετανοιώσει πάλι γιά όλα. "Ημουν έτοιμος νά βλαστημήσω τόν έαυτό μου, νά τρέξω και νά πέσω στά πόδια της Νίνας, νά κλάψω κ' έγώ μαζί της, νά τήν πεισω νά άρνηθεί. "Υστερα συλλογίστηκα τή μητέρα, κ' ύστερα πάλι τή Νίνα, κ' ή άγωνία της ψυχής μου μεγάλωνε. Ή βροχή μέ κτυπούσε στό πρόσωπο και μου έκανε καλό.

— «Παύλο!» μέ φώναξε ή Νίνα. «Μέ συγχωρείς πού σοϋ φέρθηκα έτσι. Πές στον κ. "Αργυρό ότι δέχομαι.»

"Εσκυψε τό πρόσωπο. Στις βλεφαρίδες της έλαμπε ένα δάκρυ. Της πήρα τό χέρι και τά φίλησα. "Υστερα ήλθε κ' ή μητέρα και κλάψαμε όλοι μαζί...

Τήν ίδια μέρα στη «στήλη των Κοινωνικών» δημοσιεύτηκαν οί άρραβώνες της Νίνας Σταθάτου μέ τόν Δημήτρην "Αργυρό.

Τό μεγάλο Σάββατο μάς ήρθε κι ό κ. Δραγάτης. Φαινόταν άρκετά ευχαριστημένος άπό τό ταξίδι του. Οί δουλειές του, πού είχε συνδυάσει μαζί μέ τήν παρουσία του στό συνέδριο, όπως μάς είχε πει, πήγανε όλες πάρα πολύ καλά, και μαζί μέ τις γραβάτες και τά άλλα δώρα πού μάς έφερνε, μάς είχε μεταδώσει και κάτι πού πού προξένησε σέ μένα ιδιαίτερη έντύπωση: Τό "Υπουργείο παρακολουθοϋσε μέ ένδιαφέρο τήν άρθρογραφία μας κ' ύπολόγιζε σημαντικά στην έφημερίδα μας γιά τή λύση των τοπικών μας ζητημάτων.

Ή είδηση αυτή διάλυσε κάπως τή σκιά πού είχε πέσει βαριά μέσ στην καρδιά μου μέ τ' άρραβωνιάσματα της Νίνας.

Στό γραφείο ή κίνηση ήταν ζωηρή. "Ετοιμάζαμε τήν Πασχαλινή έκδοση πού θά κυκλοφοροϋσε άποβραδís. Οί συντάχτες έμπαινόβγαιναν άδιάκοπα, οί διορθωτές τάβαζαν μέ τούς στοιχειοθέτες, κι ό "Αργυρός δέ σηκωνε κεφάλι άπό τις διορθώσεις του. Στη φιλολογική σελίδα είχα ένα διήγημα γραμμένο γιά τήν "Ελενα.

Είχε βραδυάσει κι ό θόρυβος του δρόμου έμπαινε άπό τ' άνοιχτά παράθυρα. Τό φεγγάρι δέν είχεν άκόμη άνατείλει και τ' άστρα έλαμπαν ζωηρά στό ζαφειρένιο οϋρανó.

"Εργάζομουν άπάνω σ' ένα δοκίμιο όταν εισέλασε στό γραφείο ή "Ελενα φορτωμένη μέ μικρά-μικρά πακετάκια.

— «Καλησπέρα Παύλο!»

— «"Ελενα!»

— «Δὲ θέλω νὰ σὲ διακόψω, δὲ θέλω νὰ σὲ διακόψω. Ἦρθα νὰ σὲ προσκαλέσω νὰ φᾶμε αὐριο μαζί, κι ἂν αὐτὸ σοῦ εἶναι δύσκολο, τὴ Δευτέρα ὁπωςδήποτε θὰ ρηθῆς μαζί μας στὸ «Μετόχι».

— «Στὸ Μετόχι;»

— «Ναί, διοργανώνει τὴν ἐκδρομὴ ὁ μπαμπάς. Θᾶναι πολὺς κόσμος. Θᾶρθει ὁ Δήμαρχος μὲ τὴν Κυρία του, ὁ κ. Γιώτης, ὁ Τάσος ὁ Μπακόπουλος μὲ τὸν πατέρα του, ἡ κυρία Στράχνου, οἱ δεσποινίδες Κοντοπούλου...»

— «Ὁ Μπακόπουλος;»

— «Ναί, Παῦλο, γιατί; Ὁ πατέρας συνδέεται πολὺ μαζί τους.»

— «Θὰ σοῦ πῶ ἄλλη φορά, Ἐλενα. Ὡς τόσο σ' εὐχαριστῶ πού μὲ θυμήθηκες. Θᾶρθω μαζί σας τὴ Δευτέρα.»

— «Παῦλο! Παῦλο!» ἔκανε καὶ χοροπηδοῦσε σὰ μικρὸ παιδί. Ὑστερα μὲ ἔριξε ἓνα λουλούδι πού εἶχε καρφωμένο στὸ στήθος τῆς κ' ἔφυγε τρέχοντας.

(Ἔχει συνέχεια)

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΤΙΠΟΤΕ ΠΙΟ ΘΛΙΜΜΕΝΟ

Τίποτε πιὸ θλιμμένο ἀπὸ τὸν ἔρωτα,
Ποῦ σβύνει στὴν καρδιὰν ἀγάλι ἀγάλι·
Σὰ ρόδο πού μαραίνεται εὐωδιάζοντας,
Σ' ἓνα στεγνὸ βενέτικο ἀνθογιάλι.

Τίποτε πιὸ θλιμμένο ἀπὸ τὸν ἔρωτα,
Ποῦ σβύνει στὴν καρδιὰν ἀγάλι ἀγάλι·
Σὰν κύμα πού σκοπὸς του τὸ ξεψύχισμα,
Στῆς στείρας ἀμμουδιάς τὴν κρύαν ἀγκάλια.

Τίποτε πιὸ θλιμμένο ἀπὸ τὸν ἔρωτα,
Ποῦ σβύνει στὴν καρδιὰν ἀγάλι ἀγάλι
Πνίγοντας τόσα ὀνειράτα κ' αἰσθήματα,
Μὲς στῆς βουβῆς ὀδύνης τὸ κανάλι.

Λεμεσός

ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΔΡΟΥΣΙΩΤΗΣ

ΣΤΗ ΜΑΝΑ ΜΟΥ

Μανούλα μου, ή μορφή σου εὐγενικά
 σάν πλούσιο δῶρο μοῦ ἔρχεται στή σκέψη —
 κάνιστρο ἀπό βοτάνια μαγικά
 τὸ σάλο τῆς ζωῆς μου νὰ ἡμερέψει.

Εἶν' ή ἀγάπη σου θυμίαμα μυστικό
 ἀπὸ τὰ σπλάχνα μέσα πού ἀναδίνει —
 τὸ μῦρο τῆς ψυχῆς σου ἔχει σκοπὸ
 ὡς τῆ στερνῆ σου μέρα νὰ μᾶς δίνει.

Πῶς νὰ στερέψει ή κρήνη ή στοργική,
 ή κρήνη πού τῆ ζωῆ γλυκοαναβρύζει ;
 Πάντα ἀνοιχτῆ ή καρδιά σου ή τραγική
 τῆ γύρη της μ' ἀπλοχεριά σκορπίζει.

Κι ἂν εἶνε ή ζήση μιὰ ἄσφαλο σκληρῆ
 κ' εἶνε γραφτὸ μιὰ θλίψη νὰ μᾶς δένει,
 εἶν' ή θυσία σου ἀκόμη πιὸ ἱερῆ
 πού μιὰ ἀνταπόδοση ἄξια δὲν προσμένει.

Τί κι' ἂν τὰ χρόνια ἀπάνω σου ἀγκαλιές
 ἠλιόβορια καὶ παγωνιές κυλοῦνε ;
 Μανούλα μου, τοῦ κῆπου σου οἱ βραγιές
 τῆν ἀγάπη γλυκὰ μοσκοβολοῦνε.

ΞΑΝΘΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

ΣΤΟ ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΝΟΥ

Χαρὰ στὸν πού γυμνάζεται στὸ Γυμναστήριον τοῦ Νοῦ
 τζι' ἔβ βαλλει φτιν' τοῦ καθενοῦ
 κακάντερου γιὰ πορπιστῆ, πούναι πιτσιήμιν τ' ἄλουποῦ
 τζι' ἔμ μπόϊστρον κάθε σκοποῦ.

Νήλιος, πού μὲς στὲς συννεφκιές τοῦ φόου, ἔβ βκαίνει σωστός
 ἔξω, μὲν τζι' ἐν ἔρτει ἀρεστός.
 Μὲμ μείνεις χόρτον ἄρωστον, πάντα στήμ πόσιτζιήν του γῆν,
 μὲ δίχως μέλλον στήζ ζωῆν.

ΤΑ ΚΥΠΡΙΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ARTHUR RIMBAUD ¹

Ὁ σύντομος αὐτὸς πρόλογος, ποὺ συνοδεύει τὴ δημοσίευση γιὰ πρώτη φορά σ' ἑλληνικὴ μετάφραση δωπέρα, τῶν γραμμάτων τοῦ γνωστοῦ καὶ ξεχωριστοῦ Γάλλου ποιητῆ Arthur Rimbaud γραμμένων στὴν Κύπρο, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ πῶς ἐξαντλεῖ τὴν ἱστορία τῆς πολυκύμαντης ζωῆς του. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Ἀγγλία, μιὰ δευτέρη φορά τώρα, κατόπι ἀπὸ τὸ τραγικὸ ἐπεισόδιον τῶν Βρυξελλῶν μετὰ τὸν Βερλαῖν, καὶ τελειώνει μετὰ τὴν τελειωτικὴ ἐγκατάλειψη τῆς Κύπρου, καὶ δὲ ρίχτει παρὰ μιὰ τρεχάτη, βιαστικὴ ματιὰ στὰ διάφορα γεγονότα κ' ἐπεισόδια ποὺ ξετυλιγόνται σ' ἐκεῖνο τὸ ἀναμεταξύ ²) Τὰ γράμματα, ποὺ δίνουν μιὰν πολὺ ἐνδιαφέρουσα σελίδα στὸ βιβλίον τῶν τόσων μεταπτώσεων τοῦ πολυέδρου κι ἀνεξερεύνητου ἐγῶ του ποὺ ζητεῖ τώρα νὰ ὀχυρωθεῖ πίσω ἀπὸ ἓνα πιστοποιητικὸ καλῆς διαγωγῆς γιὰ νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ μιὰν καλύτερη δουλειά, κ' ἔτσι νὰ καλυτερεύει τὴ θέση του κερδίζοντας περισσότερα, παρουσιάζουν ἐπίσης μιὰν εἰκόνα τῆς κυπριώτικης ζωῆς στὰ πρῶτα χρόνια τῆς κατοχῆς.

Τὸ Νιόβρη, τοῦ 1873 ὁ Ρεμπῶ μένει στὸ Παρίσι. Κ' ἐνῶ ὁ ψίθυρος γύρω του, ἀπ' ἀφορμὴ τὸ πολυκροτὸ τέλος τῆς φιλίας του μετὰ τὸν Βερλαῖν, στὴ Βελγικὴ πρωτεύουσα, συνεχίζει τὸ φλύαρο σούρσιμο του, αὐτὸς καταπλημμυρισμένος ἀπὸ τὸν πόθο νὰ γυρίσει ταξιδεύοντας τὴν οἰκουμένη ἀναλογίζεται τὰ μέσα ποὺ μ' αὐτὰ θὰ πετύχαινε νὰ καρποφορήσει ὁ φλογερὸς ἀνθὸς τοῦ πόθου του. Ἀνάγκη νὰ μάθει ξένες γλώσσες, ἐγγλέζικα καὶ γερμανικά. Σ' ἓνα καφενεῖο μιὰ μέρα, κάνει, τυχαῖα, τὴ γνωριμία τοῦ Γάλλου ποιητῆ Germain Nouveau ποὺ τὴν ἐπαύριο ἔφευγε κιόλας γιὰ τὴν Ἀγγλία. Ἀποφασίζει νὰ τοῦ γίνῃ συνοδοιπόρος. Φτάνουν ἐκεῖ καὶ

1. Ὁ μακ. *I. Συκωντοῆς* ἔγραψε ἓνα λιγόγραμμα σημείωμα μετὰ τίτλον «Γάλλος ποιητῆς ἐν Κύπρῳ» στὸ περ. «Κυπριακὰ Χρονικά» ἐν Λάρνακι, 1924, τ. Ζ'—Η' σ. 176, κι ἀναφερόμενος στὴν ἔκδοσιν τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Ρεμπῶ, ποὺ περιλάβαινε καὶ τὰ γράμματα τοῦ ἀπὸ τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὸν Paterné Berrichon, στὰ 1899, καὶ στὴ διαμονὴν τοῦ δωπέρα στὰ 1880 (φαίνεται πῶς ἀγνοοῦσε τὴν πρώτη ἐπίσκεψιν του στὰ 1878 ὅπως κι ὁ Cinnis παρακάτω) σημειώνει: «θὰ ἦτο περιέργον νὰ ἐγνωρίζαιεν τὸ περιεχόμενον τοιοῦτων ἐκ Κύπρου γραμμάτων». Θυμούμενος τοῦτο τὸ σημείωμα δὲν παράλειψα νὰ σημειώσω τὴν ἄλλειψιν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀπὸ τὸ «Chronology of Cyprus» τοῦ Sir Ronald Storrs στὸ ἄρθρον μου ποὺ εἰσηγεῖται μερικὲς συμπληρώσεις, «Κυπρ. Χρον.», τ. Α', 1935, σ. 35. Σήμερα δημοσιεύω μεταφρασμένα τὰ γράμματα αὐτὰ ἀπὸ τὸ προαναφερμένον βιβλίον ποὺ ἔχει τίτλον του: «Lettres de Jean Arthur Rimbaud, Egypte, Arabie, Ethiopie, avec une introduction et des notes par Paterné Berrichon. Fac-simile d'une lettre de Ménélic à Rimbaud», Deuxième édition, Paris **M. DCCC XCIX**.

2. Βασίζομαι γιὰ τὰ γεγονότα στὰ κεφ. I—III τοῦ β' μέρους (L' Aventurier du véel) τοῦ βιβλίου: Jean Marie Carré «La vie aventureuse de Jean-Arthur Rimbaud», Paris, 1926, ποὺ στὸ τέλος του περιλαμβάνει μιὰν πλούσια βιβλιογραφία γιὰ τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ τίς ἐκδόσεις τοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ.

δουλεύουν για τὸ ψωμί σ' ἓνα ἐργοστάσιο κατασκευῆς κιβωτίων. Δίνουν ἐπίσης ἰδιαίτερα γαλλικὰ μαθήματα. Ὁ Νουveau ἀποσταμένος ἀπὸ τὴν κακοπέραση γυρίζει, μὰ ὁ Ρεμπῶ μένει. Προχωρεῖ πρὸς τ' ἀπάνω, διαμένει στὴ Σκωτία καὶ κατόπι ἀπὸ ἓνα χρόνο περνᾷ στὴ Γερμανία. Κατοικεῖ στὴ Stuttgart κ' ἐκεῖ, βγαίνοντας ἀπὸ τὴ φυλακὴ, πάει ὁ Βερλαίν, ποὺ ὁ Ρεμπῶ δὲν θέλει τώρα νὰ τὸν ξαίρει παρὰ μὲ τὸνομα τοῦ Λογιόλα, γιὰ νὰ τὸν συναντήσει. Ὁ Βερλαίν ἀρχίζει νὰ μιλά γιὰ τὴ θρησκεία, τὸ Θεό, τὴν ποίηση καὶ νὰ προσπαθεῖ νὰ τὸν προσηλυτίσει. Τσακώνονται ἄγρια κι ὁ Ρεμπῶ, μιὰ βραδυά, κατόπι ἀπὸ μιὰ γερὴ κρασσοκατάλυξη, τὸν σπάει στὸ ξύλο καὶ τὸν ἐγκαταλείπει αἱματοκυλισμένο στὸ πεζοδρόμιο. Δὲ θέλει νὰ τοῦ μιλοῦν οὔτε γιὰ τὴ θρησκεία μὰ κι οὔτε γιὰ τὴν ποίηση. Αὐτὸς πρέπει γὰ μᾶθει τὴ γλώσσα, νὰ βρεῖ μιὰ δουλειά, νὰ κερδίσει λεφτὰ καὶ νὰ ταξιδέψει, νὰ ταξιδέψει... Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τραβάει τὰ μηνιατικά ἀπὸ τὸ σπίτι του. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ τετράμηνη διαμονὴ στὴ Γερμανία ξεκινᾷ γιὰ τὸ Νότο. Διασχίζει πεζὸς τὴ Γερμανία, τὴν Ἑλβετία καὶ μπαίνοντας στὴν Ἰταλία σταματᾷ στὸ Μιλάνο. Στις ἀρχὲς τοῦ 1875, ὄντας ἀκόμη ἐκεῖ, ἀποφασίζει νὰ πάει σις Κυκλάδες μὲ σκοπὸ νὰ συναντήσει κάποιον σαπώνοποιὸ φίλο του. Πεζὸς καὶ πάλι παίρνει τὸ δρόμο ποὺ ὁδηγεῖ στὸ Μπρίντζι, μὰ στὸ Λιβόρνο καταντάει ἀδέκαρος κι ὁ Γάλλος πρόξενος ἀναλαμβάνει τὸν ξαναγυρισμὸ του στὴ Γαλλία. Στὸ λιμάνι τῆς Μαρσίλιας ξεφορτώνει ἀμάξια καὶ κάνει κάθε χαμαλίστικη δουλειά γιὰ τὸ καρβέλι. Τὸν Ὀχτώβρη τοῦ ἴδιου χρόνου ἐπιστρέφει στὸ πατρικὸ του σπίτι, στὴ Charville. Μὲ μιὰν ἀκαταπόνητη ζέση βυθίζεται στὴ μελέτη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ξένων γλωσσῶν. Μένει θεονήστικος, χωρὶς ψωμί καὶ χωρὶς νερὸ ἓνα σωστὸ εἰκοσιτετράωρο, μελετώντας σήμερα τὰ ἰταλικά, αὔριο τὰ ρούσικα ἢ τὰ νέα ἑλληνικά ἢ τὰ ὀλλαντέζικα ἢ ἀκόμα τὰ χιντουστάνι. Ἡ τέχνη τὸν κρατεῖ πέρα καὶ πέρα ἀδιάφορο. Ἡ θρησκευτικὴ ποίηση τοῦ Βερλαίν ποὺ ἐπιμένει νὰ τοῦ στέλλει τὸ νέο ἔργο του, τὸν ἐκνευρίζει καὶ τὸν ἐνοχλεῖ. Ἀπαντᾷ μὲ τις λέξεις «rubbish, rotarada κλπ.»

Ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῆς λαγγεμένης Ἀνατολῆς εἶναι ὅ,τι τὸν ἐλκύει ἀποκλειστικὰ τώρα. Τοῦ γίνεται ἡ μυθικὴ κολχίδα καὶ ἀρματώνει τὴν Ἀργώ, στὴ φαντασία μέσα, γιὰ ν' ἀποκτήσει τὸ χρυσόμαλλο δέρας.

Στὰ 1876 κατατάσσεται στὸν ὀλλαντέζικο στρατὸ κι ἀναχωρεῖ γιὰ τὴ Γιάβα. Μόλις φτάνει ἐκεῖ λιποτακτεῖ, περιπλανᾷται μόνος ἀνάμεσα στὰ πυκνὰ κι ἄγρια δάση τῆς χώρας ἐκτεθειμένος νύκτα-μέρα σὲ μύριους κινδύνους ἀπὸ τὰ σερπετὰ καὶ τ' ἄγρια θηρία. Φτάνει, τέλος, στὴν Μπατάβια κ' ἐκεῖ μεταφισμένος σὲ ντόπιο περιμένει τὴν εὐκαιρία ποὺ θὰ τὸν ὀδηγοῦσε στὴν Εὐρώπη. Ἐνα καράβι ἐγγλέζικο ἐτοιμάζεται νὰ σαλπάρει γιὰ τὴν Εὐρώπη. Ὁ Ρεμπῶ κατορθώνει νὰ πάρει δουλειὰ σ' αὐτὸ κ' ἔτσι μισεῦει. Περνοῦν τ' ἀκρωτήρι τῆς Καλῆς Ἑλπίδας καὶ φτάνουν στὸ νησί τῆς Ἀγίας Ἑλένης. Ὁ Ρεμπῶ ἐπιμένει νὰ προσεγγίσουν, ὁ πλοίαρχος ἀρνεῖται. Πέφτει στὴ θάλασσα καὶ χωρὶς νὰ ξαίρει νὰ κολυμπᾷ προσπαθεῖ νὰ προσγειωθεῖ. Μὰ κάποιος ἐπιδέξιος ναυτικὸς βουτάει ξοπίσω του καὶ τὸν ὀδηγεῖ στὸ καράβι. Φτάνει στὸ Λίβερπουλ. Ἀπὸ κεῖ στὰ ὀλλαντέζικα λιμάνια καὶ κατεβαίνει στὴ Μπορτώ καὶ μὲ ποδαροδρομία καταλήγει στὴ Charville, τὴν τελευταία ἡμέρα τοῦ 1876.

Καί πάλι ἀδημονεῖ μὴν μπορώντας νὰ σταματήσῃ στὴ γενέθλια τοῦ γῆ. Καίγεται νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἑγγὺς Ἀνατολή, τὴν Ἀραβία, τὴν Περσία, τὸ Βόσπορο. Μὰ πῶς θὰ τὸ κατορθώσῃ; Πείθει τὴ μητέρα του νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ τονρέψῃ τὰ γερμανικά του στέλλοντάς τον στὴν Αὐστρία. Πραγματικά τοῦ βγάζει τὸ μπιλιέτο γιὰ τὴ Βιέννη. Φτάνοντας ἐκεῖ γνωρίζεται μὲ μιὰ παρέα ἀπὸ χαμίνια, μπερπάντες, λωποδύτες. Τοῦ σηκώνουν τὸ πανωφόρι καὶ τοῦ κλέβουν τὸ πορτοφόλι. Καταντᾷ νὰ μισοζητιανεύει πουλώντας στοὺς δρόμους, στὶς πλατεῖες, ἔξω ἀπὸ τὰ ξενοδοχεῖα καὶ τὰ κοσμικὰ κέντρα, κρίκους ἀλυσίδων, κλειδιά καὶ κορδόνια τῶν παπουτσιῶν. Τσακώνεται, δὲν ξαίρουμε τοὺς λόγους, μ' ἓνα ἀστυνομικὸ καὶ τὸ τσάκωμα γίνεται ἀφορμὴ νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ ὀδηγηθῇ στὰ βαβαρακὰ, κί ἀπὸ κεῖ, μὲ νέα διαταγὴ τῆς γερμανικῆς κυβέρνησης, στὰ γαλλικὰ σύνορα. Ἔτσι χάνει τὴν εὐκαιρία, ἀκολουθώντας τὶς ὄχθες τοῦ Δούναβη νὰ φτάσῃ, ὅπως τὸ πεθυμοῦσε, στὸ Βόσπορο.

Περνάει πεζὸς ἀπὸ τὴ Γαλλία στὸ Ἀμβουργο. Ἐκεῖ παίρνει δουλειὰ ὡς διερμηνέας σ' ἓνα περίφημο τσίρκουλο ποὺ τὸ συνοδεύει στὴ Δανία καὶ στὴ Σουηδία. Στὴ Στοκχόλμη γυρεύει τὰ ναῦλα του ἀπὸ τὸ Γάλλο πρόξενο νὰ γυρίσῃ. Τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1877 βρίσκεται στὴν πόλη του. Φεύγει τώρα γιὰ τὴ Μαρσίλια κ' ἐξοικονομώντας λίγα λεφτὰ μπαρκάρει γιὰ τὴν Ἀλεξάντρεια. Ἀρρωστᾷ στὸ βατόρι ἀπὸ γαστρικὸν πυρετὸ κι ἀναγκάζεται νὰ ξεμπαρκάρει στὴ Civitā—Vecchia. Ἀφοῦ θεραπεύτηκε ἐπισκέπτεται τὴ Ρώμη καὶ κατόπι πηγαίνει σπιτί του. Ἐκεῖ ξεχειμωνιάζει. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1878 τὸν ξαναβρίσκουμαι στὸ Ἀμβουργο νὰ γυρεύει δουλειὰ καὶ τὸ φθινόπωρο τῆς ἴδιας χρονιάς νὰ κατεβαίνει πρὸς τὴ Μεσόγειο. Περνάει τὰ Βόσγια καὶ διασχίζοντας τὶς Ἀλπεις φτάνει ἀπὸ τὸ Λουγκάνο στὸ Μιλάνο κι ἀπὸ κεῖ στὴ Γένουα. Στὶς 19 τοῦ Νιόβρη μπαρκάρει γιὰ τὴν Ἀλεξάντρεια ὅπου ἔφτασε στὸ τέλος τοῦ ἴδιου μήνα. Στὶς 15 τοῦ Δεκέβρη, ἀφοῦ ἔμεινε δεκαπέντε μέρες στὴν Ἀλεξάντρεια, ἔφτασε στὴ Λάρνακα. Οἱ ἐπιστολὲς III—V γράφτηκαν κατὰ τὴν πρώτη του διαμονὴ στὸ νησί ποὺ ἐγκατέλειψε κατόπι ποὺ ἀρρώστησε μ' ἐλώδη. Ὁ Paternè Berrichon στὸ προαναφερμένον βιβλίον του (σ. 130—1) γράφει: «Il y contracte de violentes fièvres et se voit pour cela contraint de revenir en France au moyen des ses économies qui étaient considerables attendu que sur ses mensualités de 150 franc il ne dépensait forcément presque rien. Il laisse de profonds regrets aux ouvriers de l'entreprise, qui l'aimaient à cause de sa bonté, de sa loyauté, de la justice, autant que pour la charité, de son esprit lumineux». Ἀπ' τὰ ὑπολειπόμενα γράμματα τὰ VI καὶ VII γράφτηκαν κατὰ τὴ δεύτερη ἐπίσκεψή του στὰ 1880¹.

ΑΝΤ. Κ. ΙΝΤΙΑΝΟΣ

1. Οἱ σημειώσεις ποὺ ἔχουν ἀστερίσκο μπροστά δὲν εἶναι δικές μου.

III

σ. 62

«'Αλεξάντρεια, Νιόβρης, 1878.

'Αγαπημένοι μου,

"Εφτασα δωπέρα ύστερα από θαλασσινό ταξίδι δέκα ημερών κ' ἐνώ ἔχουν περάσει δεκαπέντε μέρες ἀφότου γύρισα σ' αὐτὸ τὸν τόπο, νά πού μόλις ἀρχίζουν τὰ πράματα νά καλυτερεύουν! Θά πάρω δουλειά σύντομα' δουλεύω κιόλας ἀρκετὰ γιὰ νά ζήσω, φτωχικὰ ὅμως ἀλήθεια. Εἶτε ἀκόμα θά μὲ προσλάβουν σὲ μιὰ μεγάλη γεωργικὴ ἐπιχείρηση κάπου δέκα λεῦγες μακριὰ ἀπὸ δῶ (ἔχω πάει κιόλας ἐκεῖ, μὰ δὲ θά βγῆ τίποτε πρὶν περάσουν λίγες βδομάδες) εἶτε ἀκόμα θά μῶ σύντομα στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀγγλοαιγυπτιακῶν τελωνείων μ' ἓνα καλὸ μισθό· εἶτε ἀκόμα νομίζω πὼς τὸ πιθανώτερο θ' ἀναχωρήσω σύντομα γιὰ τὴν Κύπρο, τ' ἀγγλικὸ νησί, ὡς διερμηνέας ἑνὸς σώματος ἐργατῶν. 1) 'Ὅπωςδήποτε κάτι μοῦ ἔχουν ὑποσχεθεῖ κ' εἶναι μὲ κάποιο μηχανικὸ γάλλο—ἓνα ὑποχρεωτικὸ κ' ἔξυπνο ἄνθρωπο—πού ἔχω νά κάμω....

IV

. 62-70

Λάρνακα (Κύπρος),
15 τοῦ Φλεβάρη, 1879.

'Αγαπημένοι μου,

Δὲν σὰς ἔχω γράψει νωρίτερα γιὰτὶ δὲν ἤξαιρα πρὸς ποιά μεριά θά μ' ἔκαναν νά στρίψω. 'Ὅπωςδήποτε πρέπει νάχετε πάρει ἓνα γράμμα μου ἀπ' τὴν 'Αλεξάντρεια, πού σ' αὐτὸ σὰς ἔγραψα πὼς σύντομα θάπαιρνα δουλειὰ γιὰ τὴν Κύπρο. Αὔριο, 16 τοῦ Φλεβάρη, συμπληρώνονται ἀκριβῶς δυὸ μῆνες ἀπὸ τὴ μέρα πού πήρα δουλειὰ δῶ πέρα. Οἱ ἐργολάβοι 2) βρίσκονται στὴ Λάρνακα, τὸ κύριο λιμάνι τῆς Κύπρου. 'Εγὼ εἶμ' ἐπιστάτης ἑνὸς λατομείου 3) σὲ μιὰν ἔρημο, κοντὰ στὴ θάλασσα: κατασκευάζεται ἐπίσης ἓνα κανάλι 4). Φροντίζω ἀκόμη γιὰ τὴ φόρτωση τῶν πέτρων πάνω στὰ πέντε καράβια καὶ τὸ ἀτμό-

1. Φαίνεται πὼς ὁ Ρεμπῶ ἤξαιρε ἐχτός ἀπὸ ἐγγλέζικα καὶ νεοελληνικά. Δὲς Jean-Marie Carré «La vie aventureuse de Jean-Arthur Rimbaud, Paris, 1926 σ. 143.

2. Αὐτὴ ἡ σημείωση κ' οἱ δυὸ παρακάτω βασίζονται σὲ πληροφορίες πού πήρα μέσον τοῦ φίλου ποιητῆ Π. Βαλδασεριδῆ ἀπὸ τὸν πατέρα του. Εὐχαριστῶ καὶ τοὺς δυό: Οἱ ἐργολάβοι ἐμπορεύονταν ὡς Jean Thial et fils. Εἶχαν ἀναλάβει, στ' ἄλλα, καὶ τὸ χτίσιμο τῆς 'Αγγλο-Αἰγυπτιακῆς Τράπεζας στὴ Λάρνακα (τὸ σημερινὸ σπίτι τῆς Κας Τζάπρας Πιερίδη) πού φαλλίροντας ὁ ὡς, τὴν ἄφησαν στὴ μέση. Στὴν πώχευσή τους ἀναφέρεται κι ὁ Ρεμπῶ στὴν ἐπιστολὴ VI.

3. Τὸ λατομεῖο φαίνεται πὼς βρισκόταν κατόπι ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῆς Σχολῆς τῶν Καλογραιῶν στὴ Σκάλα πρὸς τὸ βόρειο μέρος ἀντικρυ στο σημερινὸ ἑλληνικὸ νεκροταφεῖο. Ἦταν γνωστὸ ὡς 'Λάκκος τοῦ Χατζηλούκα'.

4. Τὸ κανάλι, πού σώζεται καὶ σήμερα, ἔγινε γιὰ νά ἀποστραγγίσει τὴ λίμνη ἢ τὸ ἔλος ἀνάμεσα στὴ Σχολὴ τῶν Καλογραιῶν καὶ τὸ λατομεῖο. Ἦφτανε ὡς τὴ θάλασσα.

πλοιο τῆς ἐταιρείας. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἕνα γυψοκάμινο, ἕνα τουβλοποιεῖο κλπ... Τὸ πρῶτο χωριὸ εἶναι μιὰ ὥρα δρόμος μὲ τὰ πόδια.

Δὲν ὑπάρχει δωπέρα παρὰ ἕνα χάος ἀπὸ βράχους, ὁ ποταμὸς κ' ἢ θάλασσα. Δὲν ὑπάρχει παρὰ ἕνα σπίτι. Οὔτε γίς, οὔτε κῆποι, οὔτ' ἕνα δέντρο. Τὸ καλοκαίρι ἢ θερμοκρασία φτάνει στοὺς ὀγδόντα βαθμούς. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἔχουμε συχνὰ πενήντα. Εἶναι χειμώνας. Βρέχει κάποτε. Τρεφόμεστε μὲ κυνήγι, πουλερικά κλπ... Ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι, ἔξδν ἀπὸ μένα, ἀρώστησαν. Ὁ πιὸ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν Εὐρωπαϊῶν στὴν κατασκήνωση ἔφτασε ἴσαμε τοὺς εἴκοσι. Οἱ πρῶτοι ἔφτασαν στὶς 9 τοῦ Δεκέβρη. Ἔχουν πεθάνει τρεῖς ἢ τέσσερις.

Οἱ Κυπριῶτες ἐργάτες ἔρχονται ἀπὸ τὰ περιχώρα ἔτυχε νὰ πάροουμε στὴ δουλειὰ ὡς ἔξηντα μιὰ μέρα. Τοὺς διευθύνω ἐγώ : σημειῶνω τὶς μέρες, τακτοποιῶ τὸ ὑλικό, κάνω τὶς ἐκθέσεις τῆς ἐταιρείας, κρατῶ τοὺς λογαριασμοὺς τῆς τροφῆς κι ὄλων τῶν ἐξόδων καὶ κάνω τὶς πληρωμές. Χτὲς ἔκαμα μιὰ μικρὴ πληρωμὴ ἀπὸ πεντακόσια φράγκα στοὺς Ἕλληνας ἐργάτες.

Πληρῶνομαι, νομίζω, ἑκατὸ φράγκα τὸ μῆνα : δὲν τράβηξα ἀκόμη παρὰ εἴκοσι φράγκα. Μὰ θὰ τὰ πληρωθῶ ὅλα μαζεμένα σύντομα καὶ νομίζω ἀκόμη πῶς θ' ἀπολυθῶ ἀπὸ τὴ δουλειὰ γιατί φαίνεται πῶς μιὰ νέα ἐταιρεία θὰ ρθεῖ νὰ πάρει τὴ θέση μας καὶ θὰ δώσει τὸ κάθε τι ἐργολαβία.

Αὐτὴ ἡ ἀβεβαιότητα εἶναι ποὺ μ' ἔκανε κι ἀργοπόρησα νὰ σᾶς γράψω. Ὅπωςδὴποτε ἐπειδὴ ἡ τροφή μου μοῦ κουστιζεῖ παρὰ πολὺ λίγο, κ' ἐπειδὴ δὲν χρωστῶ μεγάλα πράματα, θὰ μοῦ περισσεύσει πάντα κάτι γιὰ νὰ περάσω ὥσόντου βρῶ μιὰ νέα δουλειὰ. Καὶ θὰ ὑπάρχει πάντα κάτι στὴν Κύπρο ποὺ νὰ μπορῶ νὰ κάνω. Θὰ κατασκευάσουν σιδηροδρόμους, ὄχυρώματα, στρατώνες, νοσοκομεῖα, λιμάνια, κανάλια κλπ... Τὴν 1η τοῦ Μάρτη θὰ παραχωρήσουν γῆ χωρὶς καμμιάν ἄλλη δαπάνη ἀπ' ὅ,τι θ' ἀπαιτηθεῖ γιὰ τὴν ἐγγραφή.

Τί μοῦ κάνετε ; θὰ προτιμούσατε νὰ γυρίσω ; Γράψετε μου ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γρήγορα.

A. RIMBAUD

— Σᾶς γράφω ἀπὸ τὴν ἔρημο καὶ δὲν ξαίρω πότε θὰ ταχυδρομήσω τὸ γράμμα.

V

σ. 64—65

Λάρνακα (Κύπρος),

24 Ἀπρίλη, 1879.

Μονάχα σήμερα κατορθώνω ν' ἀποσύρω αὐτὸ τὸ πληρεξούσιο (*) ἀπ' τὴν καγκελαρία. Μὰ νομίζω πῶς δὲ θὰ προφτάσει τὸ βαπόρι καὶ θὰ περιμένει τὴν ἀναχώρηση τοῦ ἄλλου τὴν Πέμπτη.

Ἐξακολουθῶ νᾶμαι ἐπιστάτης τῆς ἀποθήκης στὸ λατομεῖο τῆς

* Ὁ πατέρας Ρεμπῶ μόλις εἶχε πεθάνει στὴν Dijon. Αὐτὸ τὸ πλερεξούσιο ζητήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀρθούρ γιὰ νὰ γίνει δυνατὴ ἢ διευθέτηση τῶν κληρονομικῶν ζητημάτων.

έταιρείας, βάζω τις φάλιες και φροντίζω για το βγάλσιμο και κόψιμο της πέτρας.

Ἡ ζέστη είναι πολύ δυνατή. Θερρίζουν τα σιτάρια. Οἱ κορέοι είναι ένα τρομερό βάσανο, ἡμέρα και νύκτα. Κι ἀκόμα τὰ κουνούπια. Πρέπει νὰ κοιμοῦμαι κοντὰ στὴ θάλασσα, στὴν ἔρημο. Εἶχα μαλώματα μὲ τοὺς ἐργάτες κι ἀναγκάστηκα νὰ ζητήσω ὕπλα. (**)

Ξοδεύω πολύ. Στὶς 16 τοῦ Μάη συμπληρώνω τὸν πέμπτο μῆνα.

Δὲ σὰς δίνω τὴ διεύθυνση μου στὰ λατομεῖα γιατί τὸ ταχυδρομεῖο δὲν περνᾶ ποτὲ ἀπ' ἐκεῖ, μ' ἀπὸ τὴν πόλη ποὺ εἶναι ἕξι λεύγες μακριά.

A. RIMBAUD

Poste-restante, Larnaca,
Chypre.

VI

α. 66-70

Βουνὸ τοῦ Τροόδου (Κύπρος)
Κυριακὴ 23 τοῦ Μάη, 1880.

Συχωρᾶτε μου ποὺ δὲν σὰς ἔχω γράψει νωρίτερα. Ἴσως νὰ σὰς ἦταν ἀναγκαῖο νὰ ξαίρετε ποὺ ἡμουν, μὰ, ὡς τὰ τώρα, ἀδυνατοῦσα πραγματικά νὰ σὰς δώσω εἰδήσεις μου.

Δὲ βρῆκα τίποτε νὰ κάνω στὴν Αἴγυπτο κ' ἔφυγα γιὰ τὴν Κύπρο δῶ κ' ἕνα μῆνας τώρα περίπου. Φτάνοντας ἔχω βρεῖ τὰ παλιά μου ἀφεντικά πτωχευμένα. Ὅμως σὲ μιὰ βδομάδα μέσα βρῆκα τὴ δουλειά ποὺ κρατῶ τώρα.

Ἐπιστατῶ στὸ παλάτι ποὺ χτίζουν γιὰ τὸ γενικὸ κυβερνήτη ¹⁾ στὴν κορφὴ τοῦ Τροόδου, τοῦ πιὸ ψηλοῦ βουνοῦ τῆς Κύπρου (2,100 μ.).

Ὡς τὰ τώρα ἡμουν μονάχος μὲ τὸ μηχανικὸ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ ξύλινες παράγκες ποὺ ἀποτελοῦν τὴν κατασκήνωση. Χτὲς ἔφτα-

** Οἱ κ. κ. Bourignon και Houin περιγράφουν τὸ μάλωμα αὐτὸ στὴν Ἐπιθεώρηση d' Ardenne et d' Argonne ὡς ἐξῆς :

«Μία μέρα ἡ μεγαλύτερη μερίδα τῶν κοσμοπολιτῶν ἐργατῶν ποὺ διεύθυνε, κάτω ἀπὸ τὴν ἔξαψη τοῦ μεθυσιοῦ, ἐλήστευσε τὸ ταμεῖο ποὺ τοῦ εἶχαν ἐμπιστευθεῖ γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐργατῶν. Αὐτὸ καταστενοχώρησε ὑπερβολικὰ τὸν Ρεμπῶ, μὰ χωρὶς νὰ χάσει τὴν ψυχραιμία του ἀναζητεῖ τοὺς ἐνόχους. Ἐξηγεῖ στὸν καθένα πρὸ πάντων τὴ στενοχώρια του, τὴν εὐθύνη ποὺ εἶχε, τὸ ἄδικο ποὺ γινόταν στοὺς συντρόφους των. Στὸ τέλος τοὺς συγκινεῖ κ' οἱ περισσότεροι, ξεμέθυστοι τώρα, σπεύδουν νὰ γυρίσουν τὰ χρήματα.»

1. Rupert Gunnis, «Historic Cyprus» London, 1936, σ. 448 : «On the arrival of the English in 1878, Lord Wolseley decided to make a summer camp for the troops here, and three years later a residence for the Governor was erected. This curious house, exactly like a Scotch shooting lodge in the wilds of Caithness, was built under the directions of Jean Arthur Rimbaud. Of all the people connected with Cyprus this French poet an adventurer is surely the strangest... In 1878 he disappeared from Europe and enlisted as a Dutch soldier... Later he came to Cyprus, and while in the island is supposed to have built Government Cottage at Troodos and the Commissioner's House at Limassol. But he soon tired of life and went to Abyssinia...»

Ὁ συγγραφέας αὐτοῦ τοῦ ἀποσπάσματος ἀγνοεῖ πῶς ὁ Ρεμπῶ ἦρθε δυὸ φορὲς στὴν Κύπρο στὰ 1878 καὶ στὰ 1880. Ἀκόμη, ἐνῶ πρῶτα ἀναφέρει πῶς ἡ Ἐπαυλὴ στὸ

σαν πενήντα εργάτες και τὸ ἔργο θὰ προχωρήσει. Εἶμαι ὁ μόνος ἐπιστάτης κι ὡς τὰ τώρα δὲν παίρνω παρὰ διακόσα φράγκα τὸ μῆνα. Νά ἔχει δεκαπέντε μέρες πού πλερώθηκα μὰ κάνω πολλά ἔξοδα. Πρέπει πάντα νὰ ταξιδεύω μὲ ἄλογο· τὰ μεταφορικά μέσα εἶναι πολὺ δύσκολα, τὰ χωριά πολὺ μακριὰ κ' ἡ τροφή πολὺ ἀκριβή. Ἐπειτα ἐνῶ στὶς πεδιάδες κάνει πολλή ζέστη, σ' αὐτὸ τὸ ὕψος δωπέρα κάνει και θὰ κάνει ἀκόμη, γιὰ ἓνα μῆνα, ἓνα δυσάρεστο κρῦο. Βρέχει, ρίχτει χαλάζι, ὁ ἄνεμος πάει νὰ σ' ἀναποδογυρίσει. Εἶν' ἀνάγκη ν' ἀγοράσω κρεβάτι, κουβέρτες, πανωφόρι, μποτινες κλπ., κλπ.

Ἐπάρχει στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ κατασκήνωσι δπου, σὲ λίγες βδομάδες, θὰ φτάσουν τ' ἀγγλικά στρατεύματα, ὅταν θὰ κάνει πολλή ζέστη στὴν πεδιάδα και λιγώτερο κρῦο στο βουνό. Τότε ἡ ὑπηρεσία προμηθειῶν θὰναι ἐξασφαλισμένη.

Βρίσκουμαι, λοιπόν, γιὰ τὴν ὥρα στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀγγλικῆς διοίκησης. Λογαριάζω πὼς θὰ πάρω σύντομα αὔξησι και πὼς θὰ μείνω στὴν ὑπηρεσία ἴσαμε τὸ τέλος αὐτῆς τῆς δουλειᾶς πού, ἴσως, νὰ τελειώσει τὸν Σεπτέμβρη. Ἔτσι θὰ μπορούσα νὰ ἐξασφαλίσω ἓνα καλὸ πιστοποιητικὸ γιὰ νὰ πάρω δουλειὰ σ' ἄλλες ἐργασίες πού πιθανὸ ν' ἀκολουθήσουν και νὰ βάλω κατὰ μέρος μερικὲς ἑκατοντάδες φράγκα.

Δὲν αἰσθάνουμαι καλά, ἔχω ταχυπαλμίες πού μὲ στενοχωροῦν πολὺ. Μὰ καλύτερα νὰ μὴ τίς σκέφτουμαι. Ἄλλοιῶτικα πὼς μπορῶ νὰ κάνω; Ὅπωςδῆποτε τὸ κλίμα εἶναι πολὺ ὑγιεινὸ δωπέρα. Δὲν ὑπάρχει στο βουνὸ τίποτε ἄλλο ἀπὸ πεῦκα και φτέρη.

Γράφω αὐτὸ τὸ γράμμα σήμερα Κυριακή· μὰ πρέπει νὰ τὸ ταχυδρομήσω δέκα λευγες μακριὰ ἀπὸ δῶ, σ' ἓνα λιμάνι πού ὀνομάζεται Λεμεσὸς (Limassol) και δὲν ξαίρω πότε θὰ βρῶ τὴν εὐκαιρία νὰ πάω ὡς αὐτοῦ εἶτε νὰ τὸ στείλω ἐκεῖ. Ἴσως ὄχι πρὶν περάσουν ὀκτῶ μέρες.

Γιὰ τὴν ὥρα πρέπει νὰ σὰς ζητήσω μιὰ χάρη. Ἐχω ἀπόλυτη ἀνάγκη γιὰ τὴ δουλειά μου δυὸ βιβλία μὲ τίτλο, τὸ ἓνα :

Album des Scieries forestières et agricoles 1) στ' ἀγγλικά, τιμὴ 3 φράγκα μὲ 129 σχεδιαγράμματα.

(Γι' αὐτὸ νὰ γράψετε ἀπευθείας στον M. Arbey, constructeur mécanicien, cours de Vincennes, Paris.)

Τρόδος χτίστηκε κάτω ἀπὸ τίς ὁδηγίες τοῦ ποιητή, ἀμέσως παρακάτω προσθέτει πὼς ὑποτίθεται ὅτι ὁ Ρεμπῶ εἶχε κτίσει αὐτὴ και τὴν κατοικία τοῦ Διοικητῆ στὴ Λεμεσό. Τὸ χτίσιμο ἄρχισε δυὸ, κι ὄχι τρία χρόνια, κατόπι ἀπὸ τὴν κατοχή. Ἄν τὸ δεῦτερο ἦταν σωστὸ, τότε ὁ σωστὸς χρόνος θάταν τὸ 1881· μὰ αὐτὸ δὲ συμφωνεῖ μὲ τὸ γράμμα τοῦ Ρεμπῶ πού δὲν ἀναφέρει σ' αὐτὸ εἶτε σὲ κανένα ἄλλο τίποτε γιὰ τὸ χτίσιμο τῆς κατοικίας τοῦ Διοικητῆ στὴ Λεμεσό. Ἡ τελευταία καταστράφηκε στὴν πυρκαϊὰ τῶν ταραχῶν τοῦ 1931.

1. Τὰ βιβλία πού ζητοῦσε θὰ χρησίμευαν, ὄχι τόσο στον ἴδιο, ὅσο στον τότε Γάλλο Διευθυντῆ τῶν Δασῶν M. Paul Madon πού, μὴ ξαίροντας ἀγγλικά, ἔγραφε στὴν Κυβέρνησι Γαλλικά. Ὁ Madon διορίστηκε Principal Forest Officer στις 27 τοῦ Μάρτη τοῦ 1880, δὲς Cyprus Gazette No. 48, 7)4)1880. Αὐτὸς εἶχε δεντροφυτέψει τὸ χωρὸ γύρω ἀπὸ τὴν Ἐπαυλὴ τοῦ Κυβερνήτη στο Τρόδος. Ὁ Ρεμπῶ ξαίροντας τὰ ἐγγλέζικα πρέπει νὰ τοῦ εἶχε φανεῖ πολὺ χρήσιμος.

Τὸ ἄλλο :

Le livre de poche du charpentier, collection de 140 épreuves, par Merly,
τιμὴ 6 φράγκα.

(Νὰ τὸ ζητήσετε ἀπὸ τὸν ἐκδότη Lacroix, rue des Saints-Pères, Paris).

Πρέπει νὰ ζητήσετε καὶ νὰ μοῦ στείλετε τὰ δυὸ αὐτὰ ἔργα ὅσο
τὸ δυνατό νωρίτερα στὴν παρακάτω διεύθυνση :

«Monsieur Arthur Rimbaud
Poste Restante
Limassol (Chypre).»

Πρέπει νὰ πληρώσετε σεῖς αὐτὰ τὰ βιβλία, σὰς παρακαλῶ. Τὸ
ταχυδρομεῖο δωπέρα δὲ δέχεται χρήματα κ' ἔτσι δὲν μπορῶ νὰ σὰς
στείλω. Θᾶπρεπε ν' ἀγοράσω ἓνα ὁποιοδήποτε μικρὸ ἀντικείμενο ποῦ
θὰ δεχόταν τὸ ταχυδρομεῖο καὶ νὰ κρύψω μέσα τὰ χρήματα. Μὰ ἀπα-
γορεύεται καὶ δὲ μοῦ βολεῖ νὰ τὸ κάνω. Σύντομα ὅμως ἂν ἔχω κάτι
ἄλλο νὰ σὰς στείλω, θὰ φροντίσω νὰ πάρете χρήματα μ' αὐτὸ τὸν τρόπο.

Ξαίρετε πόσος καιρὸς χρειάζεται πηγαιμὸς-ἐρχομὸς γιὰ τὴν Κύ-
προ, κ' ἐδῶ ποῦ βρίσκομαι δὲ λογαριάζω, καὶ μὲ τὴν πιὸ μεγάλη
ἐπιμέλεια νὰ πάρω τὰ βιβλία αὐτὰ πρὶν ἀπὸ ἕξι βδομάδες.

Ὡς ἐδῶ δὲ σὰς ἔχω μιλήσει ὥστόσο παρὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου.
Συμπαθεῖτε μου. Εἶναι γιὰτὶ σκεφτόμουνα πὼς πρέπει νᾶστε καλὰ
στὴν ὑγεία καὶ καλοπερνᾶτε ὡς πρὸς τ' ἄλλα. Καί, βέβαια, σεῖς βο-
λεύεσθε καλύτερα ἀπὸ μένα. Γράψτε μου νέα γιὰ τὸ μικρὸ τραῖνο.
Τί μοῦ γίνεται ὁ père-Michel ; Κ' ἢ Cotaïche ;*

Θὰ προσπαθῶ νὰ πάρете σύντομα μιὰ μικρὴ ἀποστολὴ ἀπ' τὸ
περίφημο κρασί, τὴν κουμανταρία.

Παρακαλῶ μὴ μὲ ξεχνᾶτε.

Δικός σας,

ARTHUR RIMBAUD,
Post - Restante,
Limassol (Chypre)

— Μὰ νὰ ποῦ ξέχασα τὸ ζήτημα τοῦ λιμπρέτου ¹⁾ θὰ εἰδοποιήσω
τὸ Γάλλο πρόξενο δωπέρα κι ὅ,τι τρέξει ἄς τρέξει.

VII

(φτασμένο μέσα στὸν ἴδιο φάκελο μαζί μὲ τὸ προηγούμενο).

φ. 70.

Παρασκευή, 4 Ἰουνίου, 1880.

Ἀγαπημένοι μου,

Δὲν ἔχω βρεῖ ἀκόμη τὴν εὐκαιρίαν νὰ σὰς στείλω ἓνα γράμμα.
Αὔριο ὅμως θὰ ἐμπιστευθῶ αὐτὸ σὲ κάποιον ποῦ πηγαίνει στὴ Λε-

* Ὁ père Michel ἦταν ἓνας γέρος ὑπὴρέτης στὴ φέρμα τῆς Κας Ρεμπῶ. Ἐχοντας
τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀπὸ τὸ Λουξεμβούργο πρόφερε 'cotaïche' τ' ὄνομα comtesse ποῦδω-
καν σὲ μιὰ γελᾶδα ποῦ ὀδηγοῦσε ὁ ἴδιος.

1. Ἰσως κάποια παραβίαση συγγραφικοῦ δικαιώματος ἢ χάσιμο κάποιου μικροῦ
βιβλίου.

μεσό. Σὰς θερμοπαρακαλῶ νὰ μοῦ ἀπαντήσετε καὶ νὰ μοῦ στείλετε ὅ,τι ζητῶ· τῷχῳ ἀπόλυτη ἀνάγκη. Ἐξακολουθῶ νὰ δουλεύω δωπέρα. Ἔχουμε ὠραῖον καιρὸ γιὰ τὴν ὥρα. Πρόκειται σὲ λίγες μέρες ν' ἀναχωρήσω γιὰ κάποια ἐπιχείρηση γιὰ τὴν ἐξόρυξη πέτρων καὶ τὴν κατασκευὴ γύψου κ' ἐκεῖ ἐλπίζω κάτι νὰ κερδίσω.

Καὶ πάλι

A. RIMBAUD
Poste – restante
Limassol (Chypre)

VIII

σ. 71

Ἄδεν, 17 Αὐγούστου 1880

Ἀγαπημένοι μου,

Ἐφυγα ἀπ' τὴν Κύπρο μὲ 400 φράγκα, δῶ καὶ δυὸ μῆνες ἀπάνω-κάτω, κατόπι ἀπὸ μαλώματα μὲ τὸ γενικὸ πληρωτὴ¹⁾ καὶ τὸ μηχανικὸ μου²⁾. Ἄν ἔμενα, θάφτανα σὲ μιὰ καλὴ θέση σὲ λίγους μῆνες. Μὰ μπορῶ ὅμως νὰ ξαναγυρίσω.

Ζήτησα δουλειὰ σ' ὅλα τὰ λιμάνια τῆς Ἐρυθρᾶς θάλασσας, κλπ.

IX

σ. 72

Ἄδεν, 25 Αὐγούστου, 1880

Ἀγαπημένοι μου,

Μοῦ φαίνεται πὼς εἶχα ταχυδρομήσει τελευταῖα ἓνα γράμμα γιὰ σὰς, πού·σ' αὐτὸ σὰς ἔλεα τὸ γιατί ἔπρεπε, δυστυχῶς, νὰ ἐγκαταλείψω τὴν Κύπρο, καὶ πὼς ἔφθασα δωπέρα κατόπι πού εἶχα διασχίσει τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα.

Ἐδῶ βρίσκουμει στὸ γραφεῖο ἑνὸς ἐμπόρου καφέ.

.....»

1. Ὁ τίτλος πού εἶχε ὁ Ρεμπῶ ἦταν 'clerk of works employed in superintendence'. Ὁ Γενικὸς πληρωτὴς ἦταν ὁ Lieut Edward Ranulph Kenyon, R. E. πού, ἐργαζόμενος στὴν ἀρχὴ στὸ στρατιωτικὸ τμήμα τῶν Βασιλικῶν Μηχανικῶν, διορίστηκε ἐπίσημος Βοηθὸς Κυβερνητικὸς Μηχανικὸς στὶς 20 τοῦ Νιόβρη, 1880. Δὲς Cyprus Gazette, No. 65, 191)1881.

2. Ὁ μηχανικὸς ἦταν ὁ Samuel Brown, M. Inst. C. E. πού διορίστηκε Κυβερνητικὸς Μηχανικὸς στὶς 13)8)1880. Δὲς Cyprus Gazette, No. 58, 11)9) 1880.

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ *

Ἡ θέση καὶ σημασία τῆς Τέχνης στὸ σχολεῖο. Ὁ προορισμὸς τῆς Τέχνης εἶναι α'. νὰ ὑποβοηθήσῃ τὸ παιδί νὰ ἐκφράσῃ τὰ αἰσθήματά του καὶ τὶς ἐντυπώσεις του. Νὰ τὰ ἐκφράσῃ μὲ ὅλη τὴν παιδικὴ ἐτοιμότητα καὶ πεποίθησι. β'. Νὰ καλλιεργήσῃ τὴν αἴσθησι τοῦ καλοῦ. γ'. Νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν κατανόησι τῶν ποικίλων γνώσεων ποὺ ἀποκτᾶ στὸ σχολεῖο.

Τὸ παιδί αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἐκφρασθῇ μὲ σχέδιον καὶ χρῶμα, ὅπως αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ὁμιλήσῃ. Δὲν ὑπάρχει καμμιά ἀμφιβολία γ' αὐτό, οὔτε χρειάζεται ἐξαιρετικὴ παρατηρητικότης νὰ τὸ διαπιστώσετε. Τὰ παιδιὰ μουντζουρώνουν τοὺς τοίχους καὶ τοὺς δρόμους ὅταν βροῦν ἓνα κομμάτι κιμωλία (γύψο) καὶ καταστρέφουν τὰ θρανία καὶ τοὺς τοίχους ἂν δὲν τρομοκρατηθοῦν ἀπὸ τὸ δάσκαλο. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἄφθο-νο χαρτί θὰ ἔλυε πολλὰ ἀνάλογα ζητήματα. Στὸ σπίτι, πολὺ πρὶν ἢ μητέρα στείλῃ τὸ παιδί στὸ σχολεῖο, μποροῦσε νὰ τοῦ δώσῃ αὐτὴ τὴν ἡδονή: ἓνα πίνακα καὶ χρωματιστὲς κιμωλίες ἢ καλύτερα χαρτί περιτυλίγματος (3 γρόσια ἢ ὀκά) καὶ χρωματιστὲς κιμωλίες. Ἡ μητέρα θὰ ἀπαλλαγεῖ ἀσφαλῶς ἀπὸ πολλὰς ἐνοχλήσεσι. Ἡ ἐκπαιδεύσι τοῦ παιδιοῦ στὴν Τέχνη ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἄν ὅμως δὲν γίνῃ στὸ σπίτι οὔτε καὶ στὸ νηπιαγωγεῖο, δὲν εἶναι καθόλου ἀργά γιὰ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο, καὶ εἶναι στὰ χέρια σας ἂν θὰ τοῦ δώσετε σεῖς πρῶτοι αὐτὴ τὴν εὐκαιρία.

Ἰδανικὴ Βάσι. Δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀρχίσῃ ὑπὸ καλύτερες συνθηκας: Τὸ παιδί θελεῖ, ἐπιθυμεῖ, εὐχαριστεῖται νὰ σχεδιάζῃ, καὶ σεῖς θέλετε νὰ τὸ διδάξετε. Ἄλλο πρᾶμα εἶναι νὰ τραβάτε μὲ τὸ ζόρι τὸ παιδί στὸ νερό γιὰ νὰ το μάθετε νὰ κολυμπᾷ καὶ ἄλλο νὰ σᾶς τραβᾷ ἐκεῖνο. Θᾶταν δύσκολο ἂν δὲν θέλῃ ὁ δάσκαλος. Μιά ὅμως καὶ τὸ θέλῃ καὶ ὁ δάσκαλος, τὸ θέλῃ δηλ. μὲ προθυμία, εἶναι ἀποφασισμένος νὰ σκεφθῇ γι' αὐτό, τότε ὑπάρχει ὅπως εἶπα ἡ ἀναγκαία βάσι. Ἐνα μόνον ὑπολείπεται γιὰ νὰ κάνετε τὴν βάσιν αὐτὴν ἰδανικὴ: νὰ ξαίρετε πῶς πρέπει νὰ καταπιασθῆτε μὲ τὸ ζήτημα, καὶ εἶναι ἀκριβῶς γι' αὐτό ποὺ ἀναλαμβάνω νὰ σᾶς μιλήσω σήμερα.

Τέχνη, ὄχι Ἰχνογραφία. Ὅταν μοῦ ἀνετέθη νὰ ἀναλάβω αὐτὲς τὶς διαλέξεις, χρησιμοποιήθηκε ὁ ὄρος Τέχνη. Νὰ μιλήσω γιὰ τὴν Τέχνη στὸ σχολεῖο καὶ ὄχι γιὰ τὴν Ἰχνογραφία στὸ σχολεῖο. Φυσικά ὁ ὄρος δὲν θὰ εἶχε καμμιά σημασία, ἂν δὲν ἀντιλαμβανόμεον ἀπὸ τὴν ὅλη διδασκαλία τοῦ μαθήματος πῶς γίνεται μιὰ παρεξήγησι. Ἄλλο Τέχνη καὶ ἄλλο Ἰχνογραφία.

Τὶ σημαίνει Ἰχνογραφία. Ἡ λέξι παράγεται ἀπὸ τὸ ἴχνος καὶ γράφω καὶ ὅσοι ἀπὸ σᾶς ξαίρετε τὴν σημασία τοῦ μαθηματικοῦ ὄρου ἴχνος.

* Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἀπὸ τὶς τέσσερις διαλέξεις ποὺ δόθηκαν τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1938 σὲ πενήντα δασκάλους σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολή τοῦ Γραφείου τῆς Παιδείας. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτὴ γενικὰ γιὰ τὴν Τέχνη καὶ τὸ Παιδί, οἱ τρεῖς ἄλλες ἦταν εἰδικὰ γιὰ τὴν Εἰκονογράφησι, τὴ Διακόσμηση καὶ τὴ Βιοτεχνία στὸ σχολεῖο.

θά συμφωνήσετε μαζί μου πώς 'Ιχνογραφία δὲ σημαίνει τίποτε ἄλλο γλωσσολογικῶς ἀπὸ τὴν Τέχνη τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἰχνῶν.

Φυσικά ἓνας πού κατέχει τὴν ἰκανότητα νὰ καθορίζει ἔτσι τὰ ἰχνη τῶν ἀντικειμένων πού θὰ σχεδιασθοῦν, σχεδιάζει ὀρθῶς. Αὐτὸ εἶναι μέρος τῆς ὀρθογραφίας, νὰ ποῦμε, τῆς ἀναγκαίας ὀρθογραφίας γιὰ τὴ ρεαλιστικὴ παράσταση ἀντικειμένων ἐπὶ μιᾶς ἐπιφανείας. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἰκανότης ὅσο δύσκολο νὰ ἀποκτηθεῖ καὶ ὅσον ἀναγκαῖο καὶ ἂν εἶναι, γιὰ τὸ ὀρισμένο αὐτὸ εἶδος τῆς παραστάσεως, τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ φυσικοῦ κόσμου, κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ τὸ τέρμα τοῦ σκοποῦ μας, τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ εἶναι ἡ Τέχνη.

Τί εἶναι Τέχνη. "Ἄς μὴ χαθοῦμε σὲ ὀρολογίες, σὲ ἀφηρημένους ὀρισμούς, γιὰτὶ ὁ σκοπὸς μας ἐδῶ εἶναι καὶ ὀφείλει νὰ εἶναι πρακτικὸς. Ὡς Τέχνην ἐπομένως ἐννοοῦμε τὴν Τέχνη τῶν Μουσείων ὄλων τῶν τόπων καὶ ὄλων τῶν αἰῶνων, ὅπως τὴν καθορίζουν οἱ προσωπικὲς ἀπόψεις τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος.

Σύγκριση Τέχνης καὶ 'Ιχνογραφίας. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀναγνωρισμένη Τέχνη δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ δεξιότης ξηρᾶς ἀποτυπώσεως τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ἀλλὰ συγχρόνως ἔμψυχο δημιούργημα, ἔκφραση αἰσθημάτων καὶ διανοητικῶν ἀρετῶν, πνεῦμα, ὅπως ἐμφαίνεται στὴ σύνθεση, στὸ ρυθμὸ, στὸ χρῶμα, στὸ σχέδιο, στὴν πλαστικότητα, στὴν ἁρμονία κάθε δημιουργήματος. Κάθε ἔργο τέχνης ὀφείλει νὰ ἔχει τὶς ἀφηρημένες καὶ συγκεκριμένες αὐτὲς ἀρετὲς ἄλλο πολὺ καὶ ἄλλο λίγο. **Ὀφείλομεν** ἐπομένως νὰ ξαίρουμε τὸ κεφάλαιο αὐτὸ τῆς αἰσθητικῆς· γι' αὐτὸ εἶπα στὴν ἀρχὴ πῶς ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ ἀποφασίσει πραγματικὰ καὶ νὰ σκεφθεῖ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ χειραγωγῆσει τὸ παιδί. Τονίζω αὐτὸ τὸ σημεῖο, γιὰτὶ τὸ παιδί στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο θέλει μᾶλλον χειραγωγήση παρὰ διδασκαλία στὸ μάθημα αὐτό.

Ποιά ἡ αἰσθητικὴ παρασκευὴ τοῦ διδασκάλου. Πρῶτον ἐφόδιο, ἐπομένως, εἶναι ἡ αἰσθητικὴ μόρφωση τοῦ διδασκάλου. Πρέπει νὰ ξαίρει ὁ διδάσκαλος τὴν Ἱστορίαν τῆς τέχνης. Τί ἐξετίμησαν, ἀγάπησαν καὶ ἀνάδειξαν οἱ διάφορες ἐποχές. Τί διαφύλαξεν ὁ πολιτισμένος κόσμος ἀπὸ τὶς καλλιτεχνικὲς προσπάθειες τῶν αἰῶνων· καὶ νὰ καταλάβει πῶς τὸ συνέλεξε καὶ τὸ συλλέγει αὐτὸ τὸ ὑλικόν ὄχι ἀπὸ μανία συλλεκτικὴ, οὔτε ἀπὸ ἱστορικὴ ἢ ἀρχαιολογικὴ ἄποψη, ἀλλὰ γιὰ καλλιτεχνικοὺς καθαρὰ λόγους, ὡς δείγματα αἰσθητικὰ πού ἐσυγκίνησαν καὶ συγκινοῦν τὸν κόσμον, πού ἔχουν γίνεи οὐσία καὶ πρώτη ἀνάγκη στὴ ζωὴ τῶν, καὶ ὄχι πολυτέλεια, κοινὸ κτῆμα τοῦ λαοῦ ἀδιακρίτως τάξεως, μέσων καὶ ἡλικίας. Art appreciation. Κατανόηση τῆς Τέχνης (ἐκτίμηση) εἶναι μάθημα εἰδικὸ σὲ πολλὰ σχολεῖα τῆς Ἀγγλίας. Δὲν εἶναι φυσικὰ εὐκόλο πρᾶγμα, ἀλλὰ ἂν ὑπάρχει ἡ καλὴ διάθεση ἐκ μέρους τοῦ διδασκάλου, ἡ μανία νὰ ἀναδιψᾷ, νὰ βλέπει, νὰ ἐρωτᾷ πάντα τὸ γιατί, δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ ξεχωρίσει τὸ καλόν, νὰ μάθει νὰ βλέπει σ' ἓνα ἔργο τέχνης τὴν ἀρχιτεκτονικὴν του, τὴ σύνθεσίν του, τὴ δύναμιν τῆς τεχνικῆς του πού τὸ ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ἐπιφανειακὰς ἀπομιμήσεις.

Ποῦ θὰ μελετήσετε τὴν τέχνην. Ποῦ ὅμως θὰ μελετήσουμε τὴν τέχνην στὴν Κύπρον; Δὲν ὑπάρχουν ἐδῶ οἱ πινακοθήκες καὶ τὰ Μουσεῖα, πού θὰ ζωντανέψουν τοὺς αἰῶνες. Δὲν μποροῦμεν ἐδῶ νὰ ξοδεύσουμε

μιά μέρα σ' ένα μουσείο για να δοῦμε πῶς ἐζωγράφιζε καὶ ἐχάραττε ὁ τρωγλοδύτης τῆς Προϊστορικῆς ἐποχῆς. Πῶς στοὺς ἱστορικοὺς χρόνους ἔγλυφε ὁ Αἰγύπτιος, ὁ Ἀσσύριος, ὁ Ἕλληνας. Πῶς ἐζωγράφιζε ὁ Βυζαντινός, ὁ Ἰταλὸς τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ Εὐρωπαῖος. Οὔτε ὅμως σκοπεύουμε νὰ κάμουμε τὸ δάσκαλο τεχνοκρίτη. Ζοῦμε στὸν αἰῶνα τοῦ βιβλίου καὶ οἱ πληροφορίες καὶ εἰκόνες, ἐγχρωμες ἢ μὴ, πού μᾶς παρέχει εἶναι ἢ μόνη πενιχρὴ ἀντικατάσταση. Μὴν ξεχνᾶτε ἐπίσης ὅτι θὰ βρῆτε καὶ Τέχνη στὴν Κύπρο. Ἀρχίσατε ἀπὸ ὅσα εἶναι κοντὰ μας. Πολλοὶ ἄλλοι τόποι εἶναι πτωχότεροι ἀπὸ μᾶς σὲ Τέχνη καὶ ἀρχαιότητες. Ἐπισκεφθῆτε τὸ Μουσεῖο ὄχι μόνον γιὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἀξία τῶν εὐρημάτων ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν Τέχνη των. Ὑπάρχει πολλὴ Τέχνη στὸ Κυπριακὸ Μουσεῖο πού δὲν τὴ βλέπει ὁ κόσμος, γιὰτὶ ζητᾶει ἐκεῖ μόνον τὴν ἱστορικὴν ἀξία. Ὑπάρχει ὠραιότης στὸν ἀτέλειωτον ἀριθμὸ τῶν δοχείων κάθε ἐποχῆς. Μὴν ξεχνᾶτε τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῶν τόσων μνημείων καὶ μὴν ξεχνᾶτε τὴ Βυζαντινὴ μας κληρονομία. Μελετᾶτε τὴν παντοῦ εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἀντικαταστήσει τίς τόσες ἐλλείψεις μας. Κατανοήσατε τὸ πνεῦμα τῶν σκελετωμένων ἀγίων, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὸ μυστικισμὸ πού ἀποπνέουν. Μὴν τὰ κοιτάξετε μόνον ἀπὸ στενῆς θρησκευτικῆς ἀπόψεως. Ἴδετε μέσα στὰ κλασσικὰ Βυζαντινὰ ἀρχετύπα ὅλο τὸ βάθος τῆς πίστεως πού σβύνει στὴν ἐποχὴ μας, γιὰ νὰ καταλάβετε τὴ σημασία τῆς Τέχνης.

Ἀνάγκη δημιουργίας ἀτμοσφαιρας στὸ Σχολεῖο. Σὲ κάθε σχολεῖο εἴτε δημοτικὸ εἴτε ἀνώτερο θάταν καλὸ ἂν ὑπῆρχε ἕνα μέρος ἐπίτηδες γιὰ τὸ μάθημα. Συγκρίνετε τίς εὐκολίες πού μπορεῖ νὰ ἔχει κανεὶς στὸ δωμάτιο αὐτὸ πού χρησιμοποιεῖται μόνον γιὰ τὴ Ἴχνογραφία τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου Θηλέων*, μὲ τίς δικές σας ἀτέλειωτες δυσκολίες: Τὰ στενόχωρα θρανία τὰ ὅποια μπορεῖ νὰ εἶναι ἰδανικὰ γιὰ τὰ ἄλλα μαθήματα ὄχι ὅμως γιὰ σχέδιο, ζωγραφικὴ, πλαστικὴ, χειροτεχνία. Σ' ἕνα τέτοιο δωμάτιο εἶναι εὐκόλο νὰ δημιουργήσετε τὴν ἀνγκαίαν ἀτμόσφαιρα καλύπτοντας τοὺς τοίχους μὲ ἔργα τέχνης, πού ἔτσι ἀκούραστα θὰ δώσουν στὰ παιδιὰ τὸν ἀναγκαῖο αἰσθητικὸ σκελετό, πού θὰ καλλιεργήσει τὴν ὕραση των καὶ θὰ μορφώσει τὴν ψυχὴ των. Δὲν ὑπάρχει ὅμως κανεὶς λόγος αὐτὸ νὰ μᾶς ἀποθαρρύνει. Τὸ ζήτημα εἶναι νὰ κάνουμε ὅτι μπορούμε μὲ τὰ μέσα πού ἔχουμε. Εἶναι εὐκόλο νὰ τοποθετήσετε στὴν τάξη σας μιὰ πινακίδα στὴν ὁποία θὰ ἐκθέσετε κατὰ καιροὺς ὅτι καλὸ πέσει στὰ χέρια σας μαζί μὲ τίς ἀναγκαῖες ἐξηγήσεις, ἢ, ἂν τὸ βρίσκετε αὐτὸ ἀντιπαιδαγωγικὸ γιὰ τὰ ἄλλα μαθήματα, μπορεῖτε νὰ κάμετε τὴν ἔκθεση σας στὴν ὥρα τῆς Ἴχνογραφίας. Ἡ Βιβλιοθήκη σας, τὰ περιοδικὰ, οἱ ἐφημερίδες καμμιά φορὰ κάτι θὰ ἔχουν πού ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὸ δεῖ καὶ νὰ τὸ μελετήσῃ ὁ μικρὸς μαθητὴς. Εἶναι μάλιστα δυνατό νὰ καταρτισθεῖ σιγὰ σιγὰ μιὰ μικρὴ συλλογὴ τέτοιων εἰκόνων, ἕνα ἄλπούμ, ἕνα βιβλίον πού θὰ κρατεῖ ὁ διδάσκαλος καὶ πού θὰ τὸ πλουτίζει ὀλόκληρη ἢ τάξη. Ὁ διδάσκαλος, ἐννοεῖται, ὀφείλει νὰ δέχεται ἢ ἀπορρίπτει εἰκόνες χρησιμοποιώντας τίς περὶ Τέχνης γνώσεις του. Ἡ πινακὴ μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει καὶ γιὰ τὴν ἔκθεση ἑνὸς ἢ δύο ἐπιτυχημένων σπουδῶν, εἰκόνων τῶν μαθητῶν.

* Ἡ διάλεξη ἔγινε στὴν εἰδικὴ αἴθουσα Ἴχνογραφίας τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου Θηλέων στὸ Παρθενοναγωγεῖο Φανερωμένης.

Κατανάλωσα ἴσως περισσότερὸ χρόνο ἀπ' ὅσο πρέπει σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο τῆς αἰσθητικῆς μορφώσεως τοῦ παιδιοῦ. Τοῦ ἀποδίδω ὅμως τόση σημασία, γιατί παρ' ὅλη τὴν πλούσια καλλιτεχνικὴ αἴσθησι τοῦ Κυπρίου μὴ λησμονήτε ὅτι εὐρισκόμεθα ἀντιμέτωποι πρὸς τόσο ἐκθαμβωτικὰ θαύματα τοῦ μηχανικοῦ κόσμου, τὰ ὁποῖα μᾶς θολώνουν τὸ αἶσθημα τόσο πολὺ ὥστε νὰ μὴ μᾶς κάμνουν ἱκανοὺς νὰ ξεχωρίσουμε μιὰ φωτογραφία ἀπὸ ἕνα ἔργο τέχνης καὶ νὰ συγχίζουμε τόσο πολὺ τὰ πράγματα ὥστε νὰ θεωροῦμε τὶς φωτογραφίες τῶν κινηματογραφικῶν ἀστέρων ὡς τὸ ἀνώτατο κριτήριον τῆς αἰσθητικῆς μας.

Ἡ στάση σας ὅταν μπαίνετε στὴν τάξη. Ὅταν μπαίνετε στὴν τάξη ὀφείλετε νὰ ἐγκαταλείψετε κάθε προκατάληψη ποὺ δυνατὸ νὰ ἔχετε γιὰ τὸ μάθημα. Ἡ σχετικὴ τεχνικὴ σας ὑπεροχὴ δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐμπόδιο. Ἐτονίσαμε στὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μας τὴν ἔμφυτη ἐπιθυμίαν τοῦ παιδιοῦ νὰ σχεδιάζει. Τονώσατε αὐτὴ τὴ φυσικὴ τάση τοῦ παιδιοῦ. Ἐνθαρρύνετε τὴν πρωτοβουλία του. Αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος καὶ βασικὸς ρόλος τοῦ διδασκάλου στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο.

Ἐνθαρρύνετε τὸ παιδί νὰ ἐκφρασθεῖ ἐλευθέρως. Μὴ σκοτώσετε τὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ νὰ τοῦ ἐπιβάλετε τὶς ἀπόψεις σας. Ἐνθυμεῖσθε τί εἶπα στὴν ἀρχὴ : Τέχνη, ὄχι Ἰχνογραφία. Νὰ τί χρειάζεται ὁ μικρὸς μαθητὴς στὸ μάθημα αὐτὸ τῆς ἐλευθέρως ἐκφράσεως. Ἀφήστε το μόνο του νὰ δουλεύει ὅπως θέλει. Κάμετέ το νὰ ἐννοήσει ὅτι πρέπει νὰ βασισθεῖ πάνω στὶς δικές του δυνάμεις. Ὅταν τὸ παιδί μπεῖ στὸ σχολεῖο, πρέπει νὰ ἐννοήσει ὅτι πρέπει νὰ συνεχίσει τὰ αὐθόρμητα σχέδια ποὺ ἐχάρασσε στοὺς τοίχους, στὸ δρόμο, στὰ πεζοδρόμια, ἢ, ἂν τοῦ δόθηκε ποτὲ εὐκαιρία, στὸ χαρτί. Ἐκεῖ θὰ ἀναγνωρίσετε τὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ, τὸ χαρακτῆρα του, τὴ δύναμή του καὶ τὴν ἀδυναμίαν του, τὴ θετικότητά του ἢ τὴν ἀμφιβολίαν του, τὴν πεποιθησὴν του ἢ τὴ δειλίαν του. Δὲ σὰς λέγω καμμίαν ὑπερβολή : ὁ διδάσκαλος στὴν περίοδον αὐτὴ πρέπει νὰ ἐμπνέει καὶ ὄχι νὰ διδάσκει. Ὅφειλετε ἐπὶ πλέον νὰ ὑποβοηθήσετε τὴν ἔκφραση τοῦ παιδιοῦ μὲ τὴν παροχὴ περισσοτέρων μέσων. Σκεφθῆτε τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ μικροῦ μαθητοῦ ποὺ ἐκ φύσεως σχεδιάζει, ὅταν ἀνακαλύψει ὅτι ὁ δάσκαλός του εὐχαριστεῖται μὲ τὶς μουντζούρες του. Οἱ μουντζούρες αὐτὲς τοῦ παιδιοῦ εἶναι γι' αὐτὸ κάτι τὸ πολὺτιμο καὶ πραγματικόν. Δὲν εἶναι ἀπομιμήσεις· εἶναι προϊόντα τῆς φαντασίας του καὶ τῆς παρατηρήσεώς του. Ὑποβοηθήσατε τὴν ἔκφραση του μὲ τὴν παροχὴ περισσοτέρων μέσων. Δίδετε πάντα στὰ παιδιά μεγάλα κομμάτια χαρτί· δώσατε τοὺς κιμωλίους χρωματιστές, κάρβουνο. Ἄδρὰ ὕλικά, ὄχι μόνο μολύβια, καὶ ποτὲ λάστιχα. Ἐνα κομμάτι ξύλο κοντραπλακέ ὀφείλει νὰ τὸ ἀποκτήσει κάθε παιδί γιὰ τὸ μάθημα. Στερεώσατε ἕνα μεγάλο κομμάτι χαρτί καὶ ἀφήσατέ το ἐλεύθερο νὰ ἐκφρασθεῖ. Μὲ τέτοιους ὅρους ὁ μαθητὴς θὰ ἀποκτήσει πεποίθησιν. Μὴν τὸ εἰρωνευθῆτε οὔτε ἐν εἴδει ἀστεϊσμοῦ. Ἐρωτᾶτε το νὰ σὰς ἐξηγήσει τί παριστάνει τὸ σχέδιόν του. Καμμιά φορὰ ἐσεῖς δὲν θὰ καταλάβετε, ἐκεῖνο ὅμως οὐδέποτε σχεδιάζει τυχαίως· ἔχει πάντα μιὰ δικαιολογίαν γιὰ ὅ,τι κάμνει. Ἐτσι θὰ διατηρήσατε τὴν προσωπικότητά του. Ἐνθαρρύνετε το λοιπὸν καὶ συγχωρεῖτε. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεῖ τὸ παιδί μὲ τὰ δικά σας μάτια. Οἱ αὐθόρμητες δὲ αὐτὲς ἐκδηλώσεις του εὐρίσκονται πλησιέστερο πρὸς τὴν Τέχνην ἀπὸ τὶς ἀδέξιες

προσπάθειες του να σχεδιάζει τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο μικροαντικείμενο, χωρίς να τοῦ δίδεται ἢ εὐκαιρία νὰ ἐκφρασθεῖ. Ἀφήνοντας ὅμως τὸ παιδί ἐλεύθερο ἐκτός τοῦ ὅτι θὰ τοῦ διατηρήσετε τὴν πρωτοβουλία του, θὰ τοῦ δώσετε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσει ἀπείρως μεγαλύτερες εὐκαιρίες στὴν προσπάθεια του νὰ ἀποτυπώσει τὶς φευγαλέες ἐντυπώσεις τῆς φαντασίας του.

Ποιὰ εἶναι ἡ σημασία τῆς ἐνθαρρύνσεως αὐτῆς στὰ πρῶτα στάδια.

Ἄν δὲν κατορθωθεῖ στὴν ἀρχή, κινδυνεύετε νὰ χάσετε τὸ πᾶν. Τὸ παιδί ὅταν εἶναι μικρὸ εὐχαριστεῖται μὲ αὐτὸ πού δημιουργεῖ, ἔχει πεποίθηση ὅτι εἶναι καλὰ σχεδιασμένο, ἂν καὶ σὲ σᾶς φαίνεται κακότεχνο. Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ διατηρήσετε. Ὅσο τὸ παιδί μεγαλώνει, μεγαλώνουν καὶ οἱ ἀξιώσεις του. Τὸ παιδί πού συνεχῶς ἐνθαρρύνεται καὶ ἐκφράζεται ἐλεύθερα μὲ τὸ σχέδιο ἢ τὸ χρῶμα σὲ κάθε ἡλικία, θὰ ἀποχτήσει ικανότητα ἀνάλογη μὲ τὶς ἀπαιτήσεις του. Ἐκφραζόμενο τὸ παιδί μὲ τὸ σχέδιο συνεχῶς καλλιεργεῖ τὶς σχεδιαστικὲς καὶ τεχνικὲς του ικανότητες. Ἄλλως θὰ εἴμεθα πάντα στὸ σημερινὸ κατάντημα, πού ὅταν ἀναθέτουμε σὲ μεγάλα παιδιά νὰ μᾶς ζωγραφίσουν μιὰ σκηνὴ τοῦ δρόμου ἢ νὰ μᾶς περιγράψουν μὲ χρῶμα ἢ σχέδιο ἓνα μῦθο, νὰ διστάζουν, ἢ, ἂν πεισθοῦν, νὰ τὸ ἀναλαμβάνουν νὰ τὸ κάμνουν μὲ μιὰ συγκατάνευση παράδοξη, κάτι σὺν ἀστεϊσμῷ ἢ γιὰ νὰ περάσει ἡ ὥρα. Γιὰ τὸ παιδί ὅμως τοῦ ἀπῆρε τὴν κατάλληλη ἐκπαίδευση, μιὰ τέτοια εὐκαιρία εἶναι σπουδαία, εἶναι σοβαρὴ ἐργασία στὴν ὁποία δίδει ὅλη του τὴν ψυχὴ καὶ προσπάθεια. Θὰ χρειασθεῖ τεραστία ἐργασία γιὰ νὰ ἐπαναδώσει ὁ δάσκαλος στὸ μαθητὴ τὴν πεποίθηση τὴν ὁποία τυχὸν ἔχασε πολὺ ἔνωρις ἀπὸ ἔλλειψη ἐνθαρρύνσεως. Ζωγράφισμα χωρίς ἐνδιαφέρον, ἀγάπην, ἐνθουσιασμό, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ μάθημα.

Τὰ μετέπειτα τῆς ἐνθαρρύνσεως. Ποιὰ μπορεῖ νὰ εἶναι τὰ μετέπειτα τῆς ἐνθαρρύνσεως αὐτῆς; Κάθε παιδί ἔχει τὰ μεγάλα κομμάτια χαρτί, τὰ χρώματά του, τὶς χρωματιστὲς του κιμωλίες, ἓνα πίνακα σχεδίασματος καὶ τὸ συνηθισμένο (ἔστω) θρανίον. Ἀφέθηκε ἐλεύθερο, ὅπως εἴπαμε, Πολλὰ παιδιά, ἅμα τοὺς ἐξηγήσετε, θὰ ἀνακαλύψουν τὰ θέματα πού τοὺς ἀρέσουν καὶ θὰ μπορέσουν νὰ κάμουν μιὰν ἀρχή. Τὰ ἄλλα ὅμως θὰ χρειασθοῦν νὰ τὰ βοηθήσετε ἐσεῖς. Προσπαθήστε νὰ τοὺς κινήσετε τὴν ὄρεξη χρησιμοποιοῦντας ἀπλῶς τὰ χρώματα, χωρίς νὰ σχεδιάζετε τίποτε. Ἐνθαρρύνετε τα νὰ συνεχίσουν. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ πρῶτα μαθήματα θὰ καταλάβετε τὰ χρώματα πού τοὺς ἀρέσουν, τὰ θέματα πού ἐκλέγουν. Μπορεῖ νὰ μὴ παριστάνουν τίποτε ὠρισμένο. Μπορεῖ ἀπλῶς νὰ κάμνουν ρυθμικὲς κινήσεις μὲ τὸ χέρι. Αὐτὸ θὰ εἶναι σημαντικό. Ἐνθαρρύνετε τὸ παιδί νὰ κάνει κινήσεις ὀλοκλήρου τοῦ βραχίονος καὶ ὄχι τοῦ καρπού τοῦ χεριοῦ μόνο. Ὅλα αὐτὰ θὰ δώσουν εὐκαιρίες σὲ κείνο ἢ σὲ σᾶς νὰ ἀνακαλύψετε ὅτι οἱ πρῶτες ἀβέβαιες καὶ ἄσκοπες κινήσεις τοῦ χεριοῦ, σιγά-σιγά μποροῦν νὰ ἐπιδιώκουν κάτι τι: Ἴσως ἓνα κόσμημα, ἴσως μιὰν ἀντιπαραβολὴ χρωμάτων· καὶ αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ βάση τῆς ἐργασίας σας. Εἶναι ἀδύνατο ἀπὸ ὅλον αὐτὸ τὸ χάος τῶν γραμμῶν καὶ χρωμάτων πού θὰ χρησιμοποιήσει, νὰ μὴ ἀπομονώσετε κάτι τι πού νὰ τὸ ξεχωρίσετε καὶ ἔτσι νὰ τοῦ δώσετε τὴν πρώτη βάση γιὰ μιὰ παράσταση ἢ ἓνα κόσμημα. Μερικοὶ θὰ εὐχαριστηθοῦν μὲ τὸ χρῶμα,

ἄλλοι μὲ τὸ σχέδιο, ἄλλοι καὶ μὲ τὰ δύο. Δὲ θὰ βρῆτε καθόλου δυσκολία μὲ τοὺς περισσότερους, πού θὰ εἶναι συνεχῶς ἔτοιμοι νὰ ἀποτυπώσουν πάντα μὲ τὸ δικό του τρόπο, πλῆθος συγκινήσεις καὶ ἐντυπώσεις. Τοὺς ὀλίγους πού δὲν θὰ τολμοῦν, θὰ χρειασθεῖ νὰ τοὺς βοηθήσετε. Ἴσως θὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποδείξετε ἐσεῖς τὸ θέμα. Διαλέγετε θέματα ζωντανά, πού εὐρίσκονται κοντὰ στὴν ἀντίληψη τοῦ παιδιοῦ. Κάτι ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ σχολείου, τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς κοινωνίας πού ζεῖ. Προκειμένου περὶ διακοσμῆσεως ἢ χειροτεχνίας διαλέξετε ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὴν τοπικὴ τεχνικὴ τῆς περιοχῆς ἂν ὑπάρχει τέτοια.

Ἀπὸ τὴν πρώτη αὐτὴ διάλεξη δὲν πρέπει νὰ περιμένετε νὰ ἀποκτήσετε μεθόδους ἐργασίας. Οὔτε πρέπει νὰ περιμένετε νὰ ἀντιγράψετε μεθόδους. Θέλω νὰ καταλάβετε τὴν οὐσία τῆς ἀπόψεώς μου, ὅτι δηλ. ἡ πρώτη σας φροντίδα ὀφείλει νὰ εἶναι: νὰ ἐνθαρρύνετε τὴν ἐλεύθερη ἐκφραση τοῦ παιδιοῦ. Νὰ τοῦ ἐμπνεύσετε ἐμπιστοσύνη καὶ νὰ τὸ πείσετε ὅτι σὰς ἀρέσουν οἱ προσπάθειες του ἐφ' ὅσον αὐτὲς εἶναι εἰλικρινεῖς καὶ ἀνεπηρέαστες, καὶ ἐφ' ὅσον οἱ παραστάσεις του εἶναι ζωντανές γι αὐτὸ τὸ ἴδιο.

Τί ἐγένετο ἄλλοτε. Ὅσον καὶ ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψει μεθόδους γενικῶς παραδεδεγμένας στὸν ἔξω κόσμον, δὲν μπορούμε νὰ κατανοήσουμε τὴν κατάστασιν ἂν δὲν ἐξετάσουμε τί ἐγένετο ἐδῶ πρὶν, τί γίνεται τώρα, καὶ τί πρέπει νὰ γίνεται. Θυμᾶστε, ἰδίως οἱ μεγαλύτεροι ἀπὸ μᾶς, τί ἐγένετο στὸν παλαιὸ καιρὸ. Ἐδίδετο ἓνα σχέδιο, μιὰ φωτογραφία, καὶ ἐκαλεῖτο ὁ μικρὸς μαθητὴς νὰ τὸ ἀντιγράψει εἴτε μὲ διαβῆτες, εἴτε μὲ τετράγωνον ἢ μὲ ἄλλα μηχανικὰ μέσα. Ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀφροδίτης, ἓνα ἄλογο πού τρέχει μανιασμένα, μιὰ βάρκα σ' ἓνα μακάριο τοπίον, μιὰ μύτη, ἓνα στόμα κτλ. Δὲν μπορούσε νὰ ὑπάρξει φρικτότερη ἐργασία ἀπ' αὐτὴ. Ὁ μαθητὴς μετεβάλλετο αὐτομάτως σὲ ἀπομιμητικὴ μηχανή, χωρὶς ψυχὴ, χωρὶς αἴσθημα, χωρὶς παρατήρησιν. Ὅλος μας ὁ σκοπὸς ἦταν ἡ γυμναστικὴ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων του. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ μακρυγορήσω. Ὅλοι σας καταλαμβάνετε τὸ ἄσκοπον τῆς μεθόδου αὐτῆς πού ἔσβυσε σχεδὸν καθ' ὀλοκληρίαν. Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ οἱ ἀμέσως νεώτεροι ἐνθουμοῦνται πῶς ἡ δευτέρα ἐξέλιξις ἦταν ὅτι ἀντιγράψαμε μὲν ἀλλὰ ὄχι μὲ τετράγωνον οὔτε μὲ διαβῆτες, ἔτσι μὲ τὸ μάτι καὶ χωρὶς μέτρα. Αὐτὸ τότε ἔθεωρεῖτο κατόρθωμα. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσω ὅτι οὔτε αὐτὸς ὁ τρόπος δὲν ἱκανοποιεῖ τίς σημερινὰς ἀπαιτήσεις τῆς παιδαγωγικῆς; Ἡ κατάστασις δὲν ἄλλαξε καθόλου. Τὰ παιδιά μετεμορφώνοντο πάλι σὲ μηχανές καὶ πολὺ κακὰς μηχανές αὐτὴ τὴν φορὰ.

Τέλος ἦλθε ἡ μεγάλη ἀλλαγὴ: Σχεδιάσμα ἐκ τοῦ φυσικοῦ. Αὐτὸ ἦταν τὸ κατόρθωμα. Μάλιστα τὸ παιδί δὲν ἀντέγραφε ἀπὸ τίς εἰκόνες ἀλλὰ ἀπὸ τὸ φυσικόν. Ἀσφαλῶς αὐτὸ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἓνα σπουδαῖον βῆμα. Τί ἐγένετο δηλαδὴ; Τὰ παιδιά ἐσχεδιάζαν τὴν κουκουμάρα, τὸ βάζον, — τὸ βάζον, τὴν κουκουμάρα καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἀμφιβάλλω ἂν ἡ κατάστασις αὐτὴ εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν πρώτη. *Ὁ τρόπος ἀπομένει καὶ πάλι μηχανικός.* Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρξει ἐνθουσιασμός οὔτε κἂν ἐνδιαφέρον, σ' αὐτὸ τὸ εἶδος ἐργασίας. Δὲν θέλω νὰ πῶ πῶς δὲν πρέπει νὰ σχεδιάζουν τὰ παιδιά ἀπὸ τὸ φυσικόν. Κάθε ἄλλο. Ἀλλὰ ὅταν τὸ κάμνουν πρέπει νὰ γίνεται τοῦλάχιστον καλύτερη ἐκλογὴ στὰ θέματα. Μὴν ἀναγκά-

ζετε τὸ παιδί νὰ σχεδιάζει ξηρὰ καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον ἀντικείμενα, ἂν δὲν εἴσθε σὲ θέση νὰ τοῦ τὰ παρουσιάσετε αὐτὰ τὰ ἀπλᾶ πράγματα μὲ τέτοιο τρόπο πού νὰ τὰ περιβάλετε μὲ κάποια πνοή, νὰ τὰ ἀναβιβάσετε στὸ ἐπίπεδο μιᾶς εἰκόνας. Κατορθώσατέ το ὅπως θέλετε, μὲ τὰ διάφορα ὑλικά, μὲ τὸ φωτισμό, μὲ τὸ φόντο, μὲ ὅ,τι θέλετε, ἀλλὰ σὰς βεβαιῶ πὼς δὲν πιστεύω ὅτι ἓνα βάζο πάνω στὴν ἔδρα καὶ 30 παιδιὰ νὰ σβήνουν καὶ νὰ γράφουν σὲ κακὰ τετράδια μὲ κακὰ ὑλικά, εἶναι κάτι καλύτερο ἀπὸ τὰ τετράγωνα καὶ τὸν διαβήτη. Φυσικὰ δὲν προτείνω νὰ ἐπιστρέψουμε στὶς παλαιᾶς μεθόδους τῆς χρήσεως τῶν ὀργάνων καὶ τῆς ἀντιγραφῆς γιὰ τίς ὁποῖες μίλησα ἤδη. **Ἀλλὰ ὀφείλετε** νὰ κάμετε τὸ μάθημα ἐνδιαφέρον μὲ κάθε τρόπο. Ἄλλως τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι χειρότερο ἀπὸ πρῖν. Δώσατέ τους ἐπομένως λουλούδια, κλαδιά, ἀγκάθια, καρπούς, κοχλίες, ὄστρακα, πεταλοῦδες, ζῶα μέσα στὰ κλουβιά, πτυχολογίες ὑφασμάτων, κοστούμια, ἀμφιέσεις, λαϊκὰ δημιουργήματα. Δώστε τους χρώματα· ὅ,τι μπορεῖ νὰ ἐξάρει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν καὶ νὰ δώσει διέξοδο στὰ αἰσθήματα τους. **Καὶ πάλιν** ἀφοῦ τὰ δώσετε ὅλα αὐτὰ, μὴ νομῖσατε πὼς ἐκάμετε τὸ πᾶν. Σ' ἓνα ἄλλο μάθημα, βάλτε τοὺς μαθητὲς νὰ συνδέσουν ὅλα αὐτὰ πού ἐσχέδιασαν, δημιουργικὰ, νὰ πλάσουν κάτι μὲ αὐτὰ, νὰ ἐκφράσουν μιὰν ἁρμονία μὲ αὐτὰ. **Καὶ ἔπειτα** μὴ ξεχνᾶτε ὅ,τι εἴπαμε στὴν ἀρχή, πὼς ὁ σκοπὸς μας δὲν εἶναι νὰ διδάξουμε μόνον Ἰχνογραφία χωρὶς νὰ ἐνδιαφερώμεθα γιὰ τὴ δημιουργία, γιὰ τὴν Τέχνη καθόλου. Τέχνη κοὶ δημιουργία εἶναι τὸ Τέρμα.

Ἄν ἡ φτωχὴ ἀναπαράσταση μερικῶν ξηρῶν ἀντικειμένων ἐκ τοῦ φυσικοῦ εἶναι προσωπικώτερη αὐτὴ τῆ φορά, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ὀρθὸς καὶ ἀπόλυτος δρόμος τῆς καλλιτεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ Τέχνη δὲν διδάσκεται μὲ κανόνες καὶ μὲ ρετισέτες. Καθένας μας γεννιέται μὲ ὠρισμένες ἀπόψεις γιὰ τὴν Τέχνη. Τὸ παιδί γεννιέται Τεχνίτης, ἄλλος πολὺ καὶ ἄλλος λίγο. Τὸ συγκινοῦν τὰ γύρω του, καὶ θέλει νὰ τὰ ἐκφράσει· καὶ εἶναι δυνατό νὰ τὰ ἐκφράσει ὄχι μὲ τὸν ἀπομιμητικὸ τρόπο τῆς στενῆς ἀναπαραστάσεως τῆς φύσεως· ὀφείλομεν ἐπομένως νὰ τοῦ δώσουμεν εὐκαιρία νὰ ἐκφράσει ἐλεύθερα αὐτὲς τίς ἐντυπώσεις, καὶ ἂν δειλῶ, νὰ τὸ κάμουμε νὰ ἀνακτῆσει τὴν πεποίθησιν του. Ὅταν ἓνα μικρὸ παιδί ζωγραφίζει τὴν κίνηση, τὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ του, τοὺς ἐργάτες καὶ τὰ βόδια στὰ χωράφια, τὸν τελευταῖο παλαιστικὸ ἀγῶνα, μιὰ σελίδα Ἱστορίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἶναι πεπεισμένο ὅτι οἱ παραστάσεις τοῦ εἶναι ὀρθές, καὶ ἂν ἔχει μερικοὺς δισταγμοὺς, εἶναι ἀνάλογοι μὲ τοὺς δισταγμοὺς τῶν μεγάλων πού ἔχουν μεγαλύτερες ἀπαιτήσεις. Ἄδιάφορον ἂν ἐμεῖς οἱ μεγάλοι δὲν ἀναγνωρίζουμε κἂν (στὶς πρώτες προσπάθειες του) τί ἐπιδιώκει τὸ παιδί. Ὄφείλομε νὰ ζητήσουμε νὰ μάθουμε καὶ θὰ ἐκπλαγοῦμε μὲ τίς πληροφορίες πού θὰ μᾶς δώσει ὁ μικρὸς μαθητής.

Δώσατε του αὐτὴν τὴν εὐκαιρία καὶ θὰ δῆτε πὼς σιγὰ σιγὰ, θὰ καθαρῖσει ἢ παρατηρησὴ του, πὼς ἢ δεξιότης του θὰ αὐξάνει, καὶ πὼς σιγὰ σιγὰ ἐμεῖς οἱ μεγάλοι θὰ ζηλεύουμε μερικὲς παραστάσεις ὄχι πλέον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐκφράσεώς των μόνον, ἀλλὰ ἀπὸ καθαρῶς τεχνικῆς ἀπόψεως, ἀπὸ τὸ ὠραῖο χρῶμα των, τὴ σύνθεσιν των, τὴν ρεαλιστικότητα των, τὴν τεχνικὴ των.

Ουδέποτε ἔχει γίνει τόσος θόρυβος γιὰ τὴν Τέχνη τοῦ παιδιοῦ ὅσον τώρα: Σ' ὅλο τὸν κόσμον γίνονται ἐκθέσεις καὶ ἐξετάζονται τὰ παιδικὰ δημιουργήματα ἀπὸ σοβαροὺς κριτικούς πού βγάζουν ἀπ' αὐτά, τὰ πλέον ἐκπληκτικὰ πορίσματα. Σκεφθῆτε δὲ ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ δημιουργία τῶν παιδικῶν σχεδίων δὲν γίνεται μὲ τὴν διδασκαλία τῶν παλαιῶν μεθόδων, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀρνητικὴν πολλὰς φορές βοήθεια, μὲ τὴν ἐνθάρρυνση, μὲ τὰ μέσα, μὲ τίς τεχνικὰς βοήθειες πού τοὺς δίδει ὁ διδάσκαλος.

Τί πρέπει νὰ γίνει. Νὰ παύσουμε νὰ σχεδιάζουμε ἀπὸ τὸ φυσικὸ, τὸ μαχαίρι, τὸ κουτάλι, τὸ πορτοκάλι; Νὰ ἀφήσουμε τὰ παιδιά ἐλεύθερα καὶ νὰ συλλέξουμε πληροφορίες ἀπὸ παντοῦ γιὰ νὰ ἀντικαταστήσουμε τίς παλαιὰς μεθόδους; **Ἀσφαλῶς,** τουλάχιστον στὰ πρῶτα χρόνια! Πρέπει! Ἐξ ἄλλου ἂν κατορθώσετε νὰ κρατηθῆτε νὰ φέρετε κάποιο ἀποτέλεσμα στὴν ἀρχή, οὐδέποτε θὰ χρειασθῆτε τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψετε στὸ σχεδιάσμα ἐκ τοῦ φυσικοῦ μὲ τὸ συνηθισμένον τρόπο.

Οἱ ἀπόψεις στὸ ζήτημα αὐτὸ εἶναι διάφορες. Πολλοὶ πιστεύουν ὅτι ὄχι μόνον στὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ἀλλὰ καὶ στὸ σχολεῖο μέσης ἐκπαίδευσης, ὁ μαθητὴς δὲν πρέπει νὰ διδαχθῆι μὲ τὴν ἰδίαν ἀποψη πού σπουδάζει ἕνας ζωγράφος. Ἄλλοι πιστεύουν ὅτι ἀνάμιξη καὶ τῶν δυὸ μεθόδων δὲν μπορεῖ νὰ βλάψῃ· ἀπλῶς ἢ μιὰ μπορεῖ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἄλλη. Πολλὰς φορές αἱ μέθοδοι ἀποφασίζονται ἀπὸ τὰ μέσα πού διατίθενται. Ὅπως δὴποτε ὁμως ἕνα πρᾶγμα εἶναι βέβαιον, ὅτι ποτὲ τὰ παιδιά, ὅπως σήμερα, δὲν ἐδημιούργησαν ἐκφραστικώτερα ἔργα· καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ὀφείλεται στὴν ἐνθάρρυνση τῆς ἐλευθέρως αὐτῆς ἐκφρασης τῶν παιδιῶν, ἢ ὁποῖα ἐξελισσεται αὐτόματα καὶ κανονικὰ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο πού ἐξελισσεται ἡ ὁμιλία τῶν. Δηλαδή ἐκεῖνο πού βγαίνει ὡς συμπέρασμα εἶναι ὅτι αἱ δυὸ μέθοδοι μποροῦν νὰ ἀναμιχθοῦν μὲ πολλὴ σύνεση ἀπὸ τὸν διδάσκαλο. Τὸ σπουδαῖο πρᾶγμα εἶναι νὰ ὑποκινεῖται πάντοτε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ. Μὴν τὸ κουράσετε αἰωνίως μὲ τὰ ἴδια ξηρὰ καὶ χωρὶς ἐνδιαφέρον θέματα. Δώσατε δυσκολώτερα θέματα, θέματα πού ἔχουν κίνηση καὶ ζωὴ. Κάμετε ἕνα σύμπλεγμα ἀπὸ παιδιά σὲ διάφορες θέσεις καὶ ἀσχολίες, καὶ μὲ τὰ ἴδια ἀδρὰ ὑλικά, χρώματα καὶ κιμωλίες καὶ μεγάλα χαρτιά, καλέσατε τοὺς ἄλλους νὰ τὰ σχεδιάσουν. Δὲν ἀποκλείεται νὰ τοὺς δώσατε θέματα πού παριστάνουν τὴν σχολικὴν ζωὴ. Ἔτσι θὰ ἔχουν πρότυπα τοὺς συμμαθητὰς τῶν. Πλατύνετε ἐπομένως τὴν ἀπὸ τὸ φυσικὸ διδασκαλίαν σας. Βοηθήσατε τοὺς νὰ κάμουν μιὰ διακόσμηση· δώσατε πληθώραν ὑλικῶν μέσων. Διατηρήσατε πάντοτε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ παιδιοῦ μὲ κάτι καινούργιον. Δώσατέ του πηλόν, ἄλλο πλαστικόν ὑλικὸν γιὰ νὰ κατανοήσῃ τὸν ὄγκον τῶν πραγμάτων. Δώσατέ του χρωματιστὸ χαρτὶ γιὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὸ χρῶμα καὶ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν δημιουργίαν χρωματικῶν ἐντυπώσεων, πάντα ὅμως πάνω στὴν ἰδίαν γραμμὴν δίδοντας του ἐλευθερίαν στὴν ἐκφραση του καὶ τρέφοντας τὴν φαντασίαν του.

Ἡ Τεχνικὴ Βοήθεια πού θὰ τοῦ δώσατε εἶναι στοιχειώδης. — Θὰ τὸ βοηθήσατε νὰ κατανοήσῃ τίς πιθανότητες πού ἔχουν τὰ διάφορα ὑλικά. Τί θὰ περιμένει ἀπὸ τὸ μολύβι, τί ἀπὸ τὴν κιμωλία, τί ἀπὸ τὸ χρῶμα, καὶ τί ἀπὸ τὸν πηλόν. Κάθε ἕνα ἀπὸ αὐτὰ ἔχει τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα του. Ἄλλα πρᾶγματα μποροῦν νὰ γίνουν καλύτερα μὲ τὸ ἕνα ἢ μὲ τὸ ἄλλο ὑλικόν. Πρέπει νὰ ξαίρετε πῶς πρέπει νὰ ἀναμειγνύετε

τά χρώματα καὶ νὰ ὑποβοηθητε στὴν παρασκευὴ μιᾶς ὠρισμένης ἀποχρώσεως τὴν ὁποία δυνατὸ νὰ ἀναζητεῖ ὁ μαθητής. Ἄν καὶ πολλοὶ πιστεύουν ὅτι τὸ παιδί πρέπει μόνον τοῦ νὰ ἀνακαλύψει τὰ διάφορα χρώματα καὶ τὶς ἀναμίξεις των, μοῦ φαίνεται ὅτι ἡ ἀπλή παραγωγή τῶν κυριωτέρων ἀποχρώσεων δὲν θὰ ἐβλαπτε καθόλου ἀπεναντίας θὰ τοῦ ἐπλάτυνε τὸν κύκλο τῶν ἐπιδιώξεων του. Ἄρκει νὰ μὴ ἐκδηλωθεῖ ἐκ μέρους τῶν διδασκάλων ἡ προτίμηση τοῦ ὑπὲρ τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου χρώματος Βαθμηδὸν ἴσως εἶναι ἀνάγκη νὰ τοὺς διδάξετε τὸ νόμο τῶν ἀντιθέτων χρωμάτων, καίτοι πάντοτε θὰ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος παρεξηγήσεως ἐκ μέρους τῶν μικρῶν μαθητῶν πού δυνατὸν νὰ ὑποθέσουν ὅτι μόνον αὐτὰ τὰ χρώματα μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ διχρωμες ἀντιθέσεις.

Μπορεῖτε τεχνικῶς νὰ διδάξετε, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπαιτήσῃ, ὅταν τὸ ζητᾷ ὁ μαθητής, τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φωτός ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου· μπορεῖτε νὰ ἐξηγήσετε μέσῳ γεωμετρικῶν σχημάτων τῆ γραμμῆ πού χωρίζει τὸ φῶς ἀπὸ τὴ σκιά. Μπορεῖτε νὰ διδάξετε, ὅταν εἶναι ἐντελῶς ὠριμα τὰ παιδιὰ καὶ ὅταν τὸ ζητήσουν, χωρὶς νὰ ἐπηρεάσετε τὸν τρόπο τῆς ἐκφράσεως των, τὴν κλίμακα τοῦ φωτός πάνω στὶς διάφορες ἐπιφάνειες, τὰ εἶδη τῶν σκιῶν, τὶς ριπτόμενες, καὶ τὶς ἴδιες τὶς σκιές, τὶς προοπτικὲς ἀλλοιώσεις τῶν σωμάτων· ἀλλὰ πάντοτε μὲ φειδώ, χωρὶς νὰ ἀποδίδετε μεγάλη σπουδαιότητα σὲ ζητήματα τὰ ὁποία, ὅπως καὶ πρὶν εἶπα, δὲν ἀποτελοῦν τὴν οὐσία ἀλλὰ τὰ μέσα, πού καμμιά φορά μποροῦν καὶ νὰ βλάψουν ἂν δὲν δοθοῦν τὴν κατάλληλη ὥρα, γιατί θὰ θεωρηθοῦν ὡς σκοποὶ μᾶλλον παρὰ μέσα. Ἐνῶ ὁ σκοπὸς μας πάντοτε θὰ εἶναι αὐτός: ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν πλέον προσωπικὴ ἐκφραση τοῦ παιδιοῦ. Ὅσον ἀντικειμενικὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ στάση μας ἀπέναντι τοῦ παιδιοῦ, δὲν θὰ ἀποφύγουμε νὰ ἔχουμε κάποιαν ἐπίδραση τῶν προσωπικῶν μας ἀπόψεων ἢ τῆς τεχνικῆς μας πάνω σ' αὐτό. Καὶ ὅμως ὅλη ἡ ἀξία τοῦ διδασκάλου ὅταν διδάσκει τέχνη εἶναι αὐτό: Τὸ νὰ ἐξουδετερώσῃ ὅσον τὸ δυνατὸ τὴν προσωπικὴ του ἀποψη. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνθαρρύνετε τὴν πρωτοβουλία τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ καθῆκον τοῦ διδασκάλου μέσα σὲ μιὰν τάξη εἶναι ἀπέναντι ὅλων τῶν μαθητῶν καὶ ὄχι ἀπέναντι τῶν 2-3 οἱ ὁποῖοι θὰ ἔχουν κάποιαν εὐκολία νὰ σχεδιάζουν ἀπὸ τὸ φυσικόν. Κάθε διδάσκαλος εἶναι εὐκολο νὰ ξεχωρίσει αὐτοὺς τοὺς 2-3 μαθητές. Τὸ λάθος εἶναι νὰ νομίζετε ὅτι μόνον ἐκεῖνοι μποροῦν νὰ κάμουν κάτι. Πρὸς Θεοῦ! δὲν μπορεῖτε νὰ ἐγκαταλειψτε τὴν τάξη ὀλόκληρη γιὰ δύο μαθητές. Ἐξ ἄλλου, ἔχω μιὰ σπουδαία παρατήρηση νὰ κάμω. Οἱ δύο-τρεῖς αὐτοὶ μαθητές πού ἔχουν τὴ δεξιότητα, συνήθως στεροῦνται δημιουργικότητος—χωρὶς φυσικὰ νὰ ἀποκλείεται νὰ συμβαίνουν καὶ τὰ δύο. Αὐτοὶ ἀντιπροσωπεύουν μιὰν ἀποψη καὶ ὡς τέτοιοι πρέπει νὰ τύχουν τῆς εἰδικῆς βοηθείας γιὰ νὰ ἐξελιχθοῦν. Ἐξ ἄλλου, δὲν θὰ δυσκολευθῆτε νὰ τοὺς καθοδηγήσετε, γιατί οἱ ἴδιοι θὰ σᾶς ὑποδείξουν αὐτὸ πού θέλουν νὰ κάμουν. Τί θὰ κάμουμε ὅμως μὲ τὸ ὑπόλοιπο τῆς τάξεως; Θὰ τοὺς δώσουμε αὐτὸ πού μποροῦν νὰ κάμουν. Ὑπάρχουν ἄριστοι σχεδιαστὲς πού δὲν ἔχουν καμμιά αἴσθηση χρώματος, καὶ ἀντιθέτως χρωματιστές πού δὲν μποροῦν νὰ σχεδιάσουν ὀρθῶς γιατί ἀποδίδουν σημασίαν ἄλλοῦ.

Κάποιοι φιλότεχνοι ἐκοίταζαν μιὰ ζωγραφισμένη σπουδὴ ἐνός με-

γάλου καλλιτέχνη του χρώματος του περασμένου αιώνας, και συζητούσαν πάνω στο έργο. Τους κόντεψε εν τῷ μεταξύ ο ζωγράφος και τους ρώτησε ποιά είναι διαφορά τους. Ἡ σπουδὴ παρίστανε τὸν κορμὸ ἑνὸς γυμνοῦ. Ἔνας ἀπ' αὐτοὺς τοῦ εἶπε, ἴσως εἰρωνικῶς: «Συζητοῦμε ἂν ἡ σπουδὴ ποὺ ἐκάμετε εἶναι τὸ μπροστινὸ ἢ τὸ ὀπίσθιο μέρος τοῦ κορμοῦ..» Τότε ὁ ζωγράφος τοὺς ἀπάντησε χαρακτηριστικῶτα: «C'est de la peinture» δηλ. «Εἶναι ζωγραφικὴ.»

Αὐτὸ εἶναι ἄρκετὸ γιὰ νὰ σᾶς δείξει τί θέλω νὰ πῶ ὅταν λέγω ὅτι ἄλλος εἶναι καμωμένος γιὰ τὸ χρῶμα, καὶ ἄλλος γιὰ τὸ σχέδιο. Ὁ ζωγράφος τοῦ χρώματος «Δὲν ἐνδιαφέρομαι», λέγει, τί παριστάνει ἄρκει ὅτι εἶναι χρώαια ζωγραφισμένο», γιὰτὶ αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία τῆς ἀπαντήσεώς του.

Καὶ τώρα στὸ δικὸ μας ζήτημα. Ἐπιτρέπεται νὰ καταδικάσετε ἕνα παιδί νὰ ἀγωνίζεται νὰ σχεδιάζει συνεχῶς με σκληρὸ μολύβι ἀδύνατα γι' αὐτὸ πράγματα, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ φυσικὴ του τάση εἶναι νὰ ζωγραφίζει, νὰ ἀντιπαραβάλλει χρώματα ἀδιαφορώντας ἂν μ' αὐτὰ θὰ κάνει ἕνα φανταστικό τοπίο, μιὰ εἰκονογράφηση ἢ μιὰ ποιητικὴ ἔξαρση; Οἱ ἐκ φύσεως κλασσικοὶ σχεδιαστὲς θὰ πάρουν τὴν ἀνάλογη ἐκπαίδευση, καὶ οἱ καλοὶ χρωματιστὲς τὴν ἰδική των. Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς τῆς τάξεως ἴσως θὰ δυσκολεύεται νὰ ἀποτυπώσει τὴ φύση καθ' οἰονδήποτε τρόπο. Μὴ τὸν ἀπογοητεύσετε. Δώσατέ του ἐργασίαν ἀνάλογη με τὴς ἱκανότητες του. Παιδιά ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ κάμουν τίποτε ἀπὸ τὸ φυσικό, ἐδημιούργησαν πρωτοφανεῖς διακοσμῆσεις. Αὐτὸς ὁ κλάδος τῆς διακοσμῆσεως εἶναι ἡ σωτηρία τῶν πολλῶν. Δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμᾶτε τὴ σημασία του. Ἐδημιουργήθηκε μεγάλη Τέχνη με ἔργα διακοσμητικὰ γι' αὐτὸ μὴν ἐκπλήττεσθε ὅταν βρίσκετε παιδιά ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ἀντιγράψουν τὴ φύση. Καμμιά φορὰ δὲν πρόκειται περὶ ἀδυναμίας· πρόκειται περὶ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας νὰ ἐκφρασθοῦν διακοσμητικῶς. Ἄν τοὺς πιέσετε, δὲν θὰ φέρετε κανὲν ἀποτέλεσμα.

Αὐτὴ εἶναι ἡ γραμμὴ πάνω στὴν ὁποία πρέπει νὰ βαδίσετε.

Ἄν οἱ μέθοδοι διδασκαλίας τοῦ μαθήματος ἄλλαξαν, ὀφείλεται κατὰ τὴ γνώμη μου στὴν ἐμφάνιση νέων ἀξιών στὸν κόσμον τῆς Τέχνης. Ὅπως ὅλα τὰ πράγματα ὑπέστησαν ἐξέλιξη, ἔτσι καὶ ἡ Τέχνη. Ἄν ἡ Τέχνη ἀντανάκλα κάθε ἐποχῆ, τότε ὁ κόσμος στὴν ἐποχὴ μας δὲν εἶνε παρὰ ἕνα χάος. Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ μὴ ἐπηρεασθεῖ καὶ ἡ Τέχνη τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν ταραχώδη αὐτὴ ἐποχῆ; Ἄν ἕνας κάτοικος ἄλλου πλανήτου ἐπεσκέπτετο τώρα ἕνα ἀπὸ τὰ Κρατικὰ μας Μουσεῖα συγχρόνου Τέχνης, δὲν ξαίρω τί εἶδους χαρακτηρισμὸ θὰ μᾶς ἔδιδε. Πάντως ὅμως δὲν θὰ ἦταν καὶ πολὺ κολακευτικός. Μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν ὑπέροχα ἔργα, ἀλλὰ ὑπάρχει τὴσφι ἀνομοιογένεια ὅσο σὲ καμμιάν ἄλλη ἐποχῆ. Ἰσως τὸ χαρακτηριστικό τῆς ἐποχῆς μας θὰ εἶναι αὐτὴ ἡ «ἀνομοιογένεια». Αὐτὸ εἶναι ἀσφαλῶς ἀποτέλεσμα τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας στὴν ἐκφραση τοῦ τεχνίτη. Δὲν ὑπάρχει καμμιά νομοθεσία ποὺ νὰ ἐλέγξει τὴν κατάσταση αὐτὴ. Οὐδέποτε ὑπῆρξε. Δὲν μπορεῖ τὸ κράτος νὰ ἀπαγορεύσει στὸ ἄτομο νὰ ἐκφρασθεῖ ὅπως θέλει, δεδομένου ὅτι ἡ ἐκφρασὴ του αὐτὴ δὲν προσκρούει πρὸς τὴ νομοθεσία τοῦ τόπου. Μετατοπίζω λίγο τὸ ζήτημα ἀπὸ τὴν Τέ-

χνη τοῦ παιδιοῦ στήν Τέχνη γενικά. Ἄλλά δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς εἶναι δυνατὸν ὄλη αὐτὴ ἢ χαώδης κατάσταση τῶν αἰσθητικῶν ἀξιών νὰ μὴ ἐπηρεάσει καὶ τὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος. Ὅταν προσεπάθησα νὰ θέσω ὡς πρῶτο σκοπὸ τῆς διδασκαλίας σας τὴν ἐνθάρρυνση τῆς ἐλευθέρως ἐκφράσεως τοῦ παιδιοῦ, δὲν ἤθελα νὰ ἀντιγράψω τὸ τί γίνεται στήν τέχνη σήμερον· ἀπλῶς θέλησα νὰ σᾶς κάμω νὰ ἀντιληφθῆτε τὴν πρωταρχικὴ σημασίαν τῆς ἐνθαρρύνσεως αὐτῆς.— Ἄς ἀφήσουμε τοὺς σημερινούς τεχνίτες νὰ λύσουν τὰ δικά των ζητήματα. Ἐμεῖς ὡς δασκάλοι πρέπει νὰ λύσουμε τὰ δικά μας : Πῶς πρέπει νὰ μεταχειρισθοῦμε τὸ παιδί.

Ἀνακεφαλαίωση. Ὑπόδειξα τὴ σημασίαν τῆς Τέχνης στὸ σχολεῖο. Τὴ φυσικὴ τάση τοῦ παιδιοῦ νὰ ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του μὲ τὸ σχέδιο καὶ τὸ χρῶμα, μιὰ νέα γλῶσσα γιὰ τὸ παιδί, τὴν ἰδανικὴν αὐτῆ βᾶσιν πάνω στήν ὁποία θὰ στηρίζετε τὴ διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος. Προσπάθησα νὰ σᾶς κάμω νὰ ἀντιληφθῆτε τὴ διαφορὰ μεταξὺ Τέχνης καὶ Ἰχνογραφίας καὶ ἐτόνισα πῶς ἡ Τέχνη ὀφείλει νὰ εἶναι τὸ Τέρμα. Ἐμακρυγῶρησα περισσότερο ἀπ' ὅσο χρειάζεται ἴσως στὸ κεφάλαιον αὐτὸ ὑπόδειξα τὴν ἀνάγκη τῆς αἰσθητικῆς μορφώσεως τοῦ διδασκάλου, τὸν τρόπο τῆς ἀποκτήσεως τῆς μορφώσεως αὐτῆς καὶ τῆς μεταδόσεως τῆς στὰ παιδιὰ. Καθώρισα ὡς σκοπὸ τοῦ διδασκάλου νὰ ἐνθαρρύνει τὴν ἐλεύθερον προσπάθειαν τοῦ παιδιοῦ, νὰ τονώσει τὴν πρωτοβουλίαν του. Ὑπόδειξα τὴν ἐκλογὴν θεμάτων σχετιζομένων μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὶς ἐντυπώσεις τοῦ παιδιοῦ. Ἐκαμα μιὰν ἀναδρομικὴν περιγραφήν τῶν διαφορῶν τρόπων διδασκαλίας καὶ ὑπόδειξα τὴν Τεχνικὴν βοήθειαν ποὺ θὰ μπορούσατε νὰ προσφέρετε. Θὰ ἤθελα ὅμως πρὶν τελειώσω νὰ σᾶς πῶ ἀκόμα δυὸ λόγια γιὰ τὴ σχέση ποὺ ἔχει ἡ αἰσθητικὴ μὲ τὴ διδασκαλίαν σας.

Ἐπάρχει μεγάλη ἀναλογία μεταξὺ τῆς Τέχνης γενικά καὶ τῆς Τέχνης τοῦ παιδιοῦ. Τὰ παιδικὰ σχέδια μοιάζουν μὲ τὴν πρωτόγονη τέχνη κάθε ἐποχῆς. Ἡ διαφορὰ τοὺς εἶναι ὅτι στήν Τέχνη τοῦ παιδιοῦ δὲν ὑπάρχει ὁ στερεὸς σκελετὸς τῆς Τεχνικῆς γιὰ νὰ τῆς δώσει διάρκειαν, πρᾶγμα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ περιμένει κανεὶς ἀπὸ τὰ μαθητικὰ θρανία. Ἡ ἀναλογία ἀκριβῶς αὐτὴ εἶναι ποὺ καθιστᾷ τὴν κατανόησιν τῆς Τέχνης ἀναγκαίαν, γιὰ νὰ βρῖσκετε τοὺς παραλληλισμούς καὶ νὰ ἀναγνωρίζετε τὶς ἐπιδιώξεις τοῦ παιδιοῦ ὅπως συγκαλύπτονται ἀπὸ τὴν ἀδεξιότητά του. Ἄλλοιῶτα ὁ ἄνθρωπος παραμένει πάντα ὁ ἴδιος. Ἡ σκέψις, τὸ αἶσθημα, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ συνθετικότης, ὁ λυρισμὸς, τὸ δρᾶμα, εἶναι ὅλες ἀνθρώπινες ἀρετὲς ποὺ εἶναι ἐκεῖ ἑτοιμῆς. Χρειάζεται μόνον ἡ λεπτὴ ἀντίληψις, ἡ ἀγάπη καὶ ἰκανότης, νὰ βγοῦν στήν ἐπιφάνειαν γιὰ νὰ στερεωθοῦν καὶ δυναμώσουν ὡς Τέχνη μὲ τὴν Τεχνικὴν.

Αὐτὴ εἶναι ἡ λεπτὴ ἐργασία ποὺ σᾶς ἀνατίθεται ὅταν διδάσκετε τὸ μάθημα. Μπορεῖ νὰ σᾶς λείπει ὁ τεχνικὸς καταρτισμὸς· ἀλλὰ ἂν κατορθώσατε τὸ πρῶτον, νὰ φέρετε δηλαδὴ στήν ἐπιφάνειαν ὅλον αὐτὸ τὸν ἐσωτερικὸ πλοῦτον τοῦ παιδιοῦ, ἐκατορθώσατε τὸ πᾶν. Τότε θὰ εἶναι δουλειὰ ἄλλων, στὸ ἀνώτερον σχολεῖο, νὰ προχωρήσουν πάνω στὸ ὄριμον ὕλικόν γιὰ νὰ ἐπιδιώξουν καὶ αὐτοὶ μὲ τὶς δυνάμεις των τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου σας.

ΑΠΟ ΤΙΣ «ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ»

.
 Ἐδῶ κοιμοῦνται οἱ τάφοι,
 οἱ Ἀπόλλωνες κ' οἱ Ἀδώνηδες,
 οἱ Διγενῆδες κ' οἱ Ρήγαινες,
 ὅ,τι ἔλαμψε κάποτες,
 τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θρύλου τὸ ἄνθος
 ὑπαρχτὸ ἢ ἀνύπαρχτο.

Ἐδῶ φτεροκόπησε
 ἢ χαρὰ τοῦ ὠραίου
 κ' ἢ θυσία ὑψώθηκε
 στοὺς Θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου
 κι ὁ Αὐλὸς
 ἕνας ὕμνος ποὺ δόνησε
 τὴν γλαυκὴν ἀτμοσφαῖρα.

Ἐδῶ –
 τοῦ χλωμοῦ Ναζωραίου
 τῆς ἀγάπης τὸ κῶμα
 σὰν ποτάμι ἀνάβρυσε
 κι ὁ Λόγος
 λευκὸ κρίνο εὐαγγέλισε
 σκλαβωμένους ἀπίστους.

Ἐδῶ οἱ ἵππότες
 κ' ἢ ἀκρίδα κ' ἢ πείνα,
 τὸ ἐρυθρὸ μισοφέγγαρο
 στοὺς ψηλοὺς μιναρέδες,
 ἐδῶ κ' ἢ φωνὴ
 τοῦ λευκοῦ μουεζίνη
 ποὺ ὀλοένα καὶ σβύνει...

Ἐδῶ, τὰ συντρίμια
 κ' οἱ ναοὶ καὶ τὰ μάρμαρα
 κ' ἢ ἀξίνη νὰ σκάφτει

Ἐδῶ –
 ποὺ βαρὺ τὸ φορτίο
 πὰ' στὸ χῶμα ποὺ φρίσσει
 ἀπ' τοῦ Ὁραίου τὸ πέρασμα,
 τοῦ ἀνθρώπου ποὺ σέρνει
 τὸ ἀνήσυχο βῆμα
 στὴν πολὺπαθὴ γίς του.

.
 Λεμεσὸς

ΔΗΜ. Μ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΤΙΜΟΚΛΗΣ

Διαλαλῶ τοῦ Τιμοκλή τ' ὄνομα καὶ προσέχω
 γύρω στήν πικροθάλασσα ἴσως δῶ τὸ ναβαγό.
 Ἄλλοίμονο! τὸν ἔφαγαν πιά ἀφτὸν τὰ ψάρια κ' ἔχω
 τὰ λόγια τοῦ μοῦ χάραξαν τοῦ κάκου, ἢ πέτρα ἐγώ.
 (Ὁνέστης Βυζάντιος) Anth. Palat., VII. 274

ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΚΥΩΝ¹

Τοῦ Διογένη τὸ ἐλαφρὸ στή γῆ φορτίο—ταγάρι,
 ραβδί, καὶ διπλοτύλιχτη χλαίνα—τοῦ περατάρη
 τὰ φέρνω. Ἄλλα ἐγὼ στή γῆ δὲν ἔχω πιά ἀφημένα.
 Κέρβερε σκύλε, τὴν οὐρά κούνα στὸ σκύλο ἐμένα.
 (Ὁνέστης Βυζάντιος) Anth. Palat., VII. 66

ΠΗΓΑΣΙΣ ΚΡΗΝΗ

Κουράστηκες γιὰ ν' ἀνεβείς τὸν Ἑλικῶνα· κι ὁμως
 ἀπ' τὸ νεχτάρη χόρτασες τῆς Πηγασίδας βρύσης.
 Τὸ ἴδιο εἶν ἀνηφορικός καὶ τῆς σοφίας ὁ δρόμος·
 μ' ἂν τερματίσεις, τῶν Μουσῶν τὰ θέλγητρα θ' ἀντλή-
 [σεις.
 (Ὁνέστης Βυζάντιος) Anth. Palat., IX. 230

ΜΗΤ' ΟΜΦΑΞ, ΜΗΤ' ΑΣΤΑΦΙΣ

Οὔτε μικρούλα οὔτε γιὰ μ' ἀρέσει νὰ σιμώνω:
 τὴν πρώτη τῆ λυποῦμαι καὶ τῆ σέβομαι τὴν ἄλλη.
 Ἄς μὴν εἶναι μήτε ἄγουρη, μήτε σταφίδα. Μόνο
 ἢ ὠριμη στὰ ἐρωτικά κρεββάτια ἔχει τὰ κάλλη.
 (Ὁνέστης Βυζάντιος) Anth. Palat., V. 20

Λεμεσός, Μάρτης 1939.

ΑΝΤΩΝΑΚΙΣ ΓΙΩΡΓΙΑΔΗΣ.

1) Ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ κινικὸ φιλόσοφο Διογένη. Ὑποτίθεται πὼς μιᾶ ὁ ἴδιος καὶ λείει πὼς ἔφερε ὄλα του τὰ πράματα στὸν περατάρη («πορθμέα») τὸ Χάροντα, ποὺ περνοῦσε τοὺς νεκροὺς στήν ἄλλη ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Ἀχέροντα. Ἀμέσως ὕστερα ὁ Δ. ζητᾶ ἀπὸ τὸ φύλακα σκύλο τοῦ Ἀδη, τὸν Κέρβερο, τὴν ἀνάλογη ὑποδοχή.

BERNARD SHAW

ΟΙ ΕΞΙ ΑΣΤΟΙ ΤΟΥ ΚΑΛΑΙ

4η Αύγουστου 1347 μ. Χ. Μπροστά ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Καλαί τὴν τελευταία μέρα τῆς πολιορκίας. Τ' ἀντίσκηνο τοῦ Ἐδουάρδου III, Βασιλιᾶ τῆς Ἀγγλίας, βρίσκεται πρὸς τ' ἀριστερά σου σὰν ἀντικρῦσεις τὰ τεῖχη. Τ' ἀντίσκηνο τῆς γυναίκας του, Φιλίππας τοῦ Χείνολτ, βρίσκεται πρὸς τὰ δεξιὰ σου. Ἀνάμεσά τους κοντὰ στ' ἀντίσκηνο τοῦ Βασιλιᾶ ὑπάρχει ἐπίσημος θρόνος μὲ δυὸ καθίσματα γιὰ δημόσιες ἀκροάσεις. Πλήθος ἀπ' ἀντίσκηνα σκεπάζουν τὸ γῶρο στὸ βάθος, μὰ ὑπάρχει ἕνας ὀλιάνοιχος δρόμος στὴ μέση ποῦ διασχίζει τὸ στρατόπεδο ἴσαμὶ τὴ μεγάλη πύλη τῆς πολιτείας μὲ τὴν κινητὴ τῆς γέφυρα ἀκόμη τραβηγμένη ἀπὰ νω καὶ τὴ σημαία τῆς ἀκόμη νὰ κυματίζει.

Ὁ Μαῦρος Πρίγκηπας, 17 ἐτῶν, φτάνει μὲ φούρια περνώντας δίπλα ἀπὸ ἀντίσκηνο τῆς Βασιλίσσας· ἕνας ὑπηρέτης τρέχει ξοπίσω του ὀρημητικά.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Νά τ' ἀντίσκηνο τοῦ Βασιλιᾶ χωρὶς οὔτ' ἕνα ἀκόλουθο γιὰ νὰ μὲ ἀναγγεῖλει. Τί νὰ συμβαίνει;

Ἀκούεται τὸ τσιρίλισμα ἐνὸς παιδιοῦ ἀπ' τὸ βασιλικὸ ἀντίσκηνο· κι' ὁ Τζῶν τοῦ Γκῶντ, 7 ἐτῶν, ὀρμαίει ἔξω καὶ κατευθύνεται πρὸς τὴ σκηνὴ τῆς μητέρας του, ὀπότεν ὁ Πρίγκηπας τὸν ἀρπάζει.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Ἔ τώρα Τζῶν; Τί συμβαίνει;

ΤΖΩΝ [πλεμώντας νὰ ξεφύγει] Ἄφησέ με νὰ πάω. Ὁ μπαμπᾶς εἶναι τρομερὰ θυμωμένος.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Θὰ θυμῶσω κ' ἐγὼ σὲ λίγο. [Ἀφήνοντάς τον]. Ἄϊντε στὴ μαμά. [Τὸ παιδί καταφεύγει στ' ἀντίσκηνο τῆς Βασιλίσσας].

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ. Ἀχ...χ...χ...χ! Χμ... μ...μ! Γιατί δὲ μοῦ τῶπατε; Ζῶα, γιατί δὲ μοῦ τῶπατε; [Ἐδουάρδος ὁ III, 35 ἐτῶν, ὀρμαίει ἀπ' τ' ἀντίσκηνό του ἀφροζοντας]. Ἐξω! [Ὁ ὑπηρέτης φτεροὶ στὰ πόδια γιὰ νὰ σώσει τὴ ζωὴ του]. Πόσος καιρὸς εἶναι ποῦσαι δωπέρα; Δὲ μοῦ λένε ποτὲ τίποτε. Θὰ μπορούσα περίφημα νᾶμουν ἕνα σκυλιὸν παρὰ βασιλιάς.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ [ἔτοιμος νὰ γονατίσει]. Μεγαλειότατε—

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Ὅχι, ὄχι: τὸ παρακάνετε μ' αὐτά. Τί νέα μοῦ φέρνετε; Τίποτε ἀπὸ τὴ Σκωτία; Τίποτε ἀπὸ τὴν Οὐαλία;

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Α.—

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [μὴ περιμένοντας τὴν ἀπάντησι]. Δὲν ὑπάρχουν λόγια γιὰ νὰ περιγράψουν τὴν κατάστασι δωπέρα. Ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ κι' ὄλων τῶν ἀγίων ἔπεσε πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Ἐλπίζω πῶς ὄχι, κύριε. Α.—

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [συνεχίζοντας τὸ θυμὸ του] Μακάρι ὁ Θεὸς νὰ κατακάψει αὐτὴ τὴν καταραμένη πολιτεία! Θὰ νόμιζες πῶς αὐτὰ τὰ σκυλιὰ θὰ ξεμύτιζαν ἀπ' τὶς φωλιές των καὶ θᾶπεφταν προύμυτα ἐκλιπαρώντας τὸ ἔλεος μου ἂν τοὺς καλοῦσα. Δὲν εἶμαι ὁ νόμιμος βασιλιάς τους; Ἔ;

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Δὲν ἀμφιβάλλω, Κύριε. Αὐτοί—

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Αὐτοὶ μὲ κάρφωσαν δωπέρα δώδεκα μῆνες τώρα! Ἐνα ὀλάκερο χρόνο! Οἱ δουλιές μου καταρειπώθηκαν! Τὰ σχέδια μου χάλασαν! Τὰ χρήματά μου ἐξαντλήθηκαν! Θάνατος, ἀρώστια, στάσεις, μιὰ σκυλιάσια ζωὴ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν κάμπο χειμῶνα—καλοκαίρι. Ὁ γιὸς τῆς κούρβας πού διαφεντέβει τὴν ὑπεράσπιση τῶν τειχῶν τους ἦρθε νὰ ζητήσῃ ὄρους ἀπὸ μένα! νὰ ζητήσῃ ὄρους!!! μὲ κοίταξε κατὰματα μὲ τὸ κεφάλι στητὸ ψηλά ὡς ἓάν ἐγώ—ἐγὼ ὁ βασιλιάς του! ἦμουν μιὰ μαγαρισιά κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του. Μα τὸ Θεό, θὰ πέσει στὰ χέρια μου τὸ κεφάλι αὐτό: θὰ το κλωσήσω στὰ σκυλιά μου νὰ τὸ φῶνε. Θὰ διαμελίσω τὸν ἀδιάντροπο ἀπεσταλμένο του σὲ τέσσερα κομμάτια—

Ὁ ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ [ἔκκλητος.] "Α, ὄχι, Κύριε: ὄχι ἓνα ἀπεσταλμένο: δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάνεις αὐτό

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Μ' ἔχουν φέρεי ἴσαμε τὸ λαιμὸ πιά, πὺ μπορῶ νὰ διαμελίσω σὲ τέσσερα ὄλους τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Χριστιανωσύνης. [Κάθεται στὸν ἐπίσημο θρόνο καὶ ξάφνου γίνεται γελοῖα αἰσθηματικός.] Δὲ σοῦ εἶπα τὸ χειρότερο. Ἡ μητέρα σου, ἡ Βασιλίσα, ἡ Φιλίππα μου, εἶναι δωπέρα: δωπέρα! Ἐντουαρτ, σὲ μιὰν ἐξασθενημένη κατάσταση. Οὔτε αὐτὸ δὲν τοὺς συγκίνησε. Τῆ θέλουν νὰ πεθάνει: προσπαθοῦν νὰ τῆ δολοφονήσουν, αὐτὴ καὶ τὸ ἄθῶο ἀγέννητο παιδί μας. Σκέψου το, ἀγόρι μου: γιὰ σκέψου το [ἔτοιμος νὰ κλάψει.]

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Ἡρεμα, πατέρα: αὐτὸ δὲν εἶναι λάθος των: εἶναι δικό σου λάθος.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Τί τὰ παίρνεις στ' ἀστεῖα; Ἄν δὲν εἶναι λάθος των, αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ δυστυχία των, γιατί θὰ κάνω νὰ διαμελιστεῖ κάθε ἄντρας, γυναίκα καὶ παιδί μὲ καταπυρωμένες τανάλιες γι αὐτό.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Ἀλήθεια, ἀγαπητὴ κύριε, ἔχεις μεγάλο δίκαιο νᾶσαι στενοχωρημένος. Μὰ ἄς κοιτάσουμε ψύχραιμα πῶς ἔχουν τὰ πράματα. Πρέπει νᾶχουν φτάσει στὰ ἔσχατα τῆς πείνας. Τὰ τεῖχη των πιθανὸ νὰ κρατοῦν ἀκόμη: μὰ ὄχι καὶ τὰ στομάχια των. Δὲν μπορεῖς νὰ τοὺς προσφέρεις ἓνα κάποιο εἶδος ὄρων γιὰ νὰ τελειώνει αὐτὴ ἡ φασαρία; Τὰ χρήματα ἀρχίζουν νὰ λιγοστεύουν. Ὁ καιρὸς ἀρχίζει νὰ λιγοστεύει. Τὸ μόνο πὺ κάνεις εἶναι νὰ τοὺς ἀπελπίζεις πιὸ πολὺ μὲ τὶς ἀπειλές σου. Θυμοῦ: εἶναι καλὴ πολιτικὴ νὰ χτίζει κανεῖς μιὰν ἀσημένια γέφυρα γιὰ τὸν ἔχθρὸ πὺ φεύγει.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Μὰ πῶς δὲν τὸ ξαίρω; Δὲν ὑπῆρξα καλός, μεγαλόψυχος; Δὲν ἔχω κάνει τὸ πᾶν πὺ θ' ἀπαιτοῦσε ἀπὸ μένα ὁ χριστιανικός ἱπποτισμός; Κι αὐτοὶ κάνουν κατάχρηση τῆς καλωσύνης μου: αὐτὸ εἶναι μονάχα πὺ τοὺς ἐνθαρρύνει: μὲ περιφρονοῦν γι αὐτό.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Τί ὄρους τοὺς ἔχεις προσφέρει;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Δὲν ἔχω ἀπειλήσει τῆ ζωὴ ἔστω κ' ἐνός ἱππότη. Ἐχω πεῖ πῶς δὲ θ' ἀρνηθῶ νὰ στεγᾶσω ὅποιον πὺ φτάνει ἀπὸ εὐγενικὴ ἀρχοντογενιά καὶ νὰ δεχθῶ λύτρα γι αὐτόν. Τὸ ἱπποτικὸ τους καθῆκο ἀπαιτοῦσε νὰ πολεμήσουν ἐναντία μου. Μὰ [σηκῶνεται θυμωμένος] οἱ χαμένοι ἐτοῦτοι ἀγύρτες, οἱ ἄστοι: ἐτοῦτα τὰ πλανόδια σκυλιά οἱ ἔμποροι πὺ ἔχουν κάνει τὸ λιμάνι αὐτὸ τοῦ Καλαὶ μιὰ φωλιά πειρατῶν: αὐτοὶ οἱ τοκογλύφοι, οἱ μπακαλόγατοι: αὐτὰ τὰ ἐπαναστατημένα σκυλιά πὺ ἔχουν

τολήσει νὰ σηκώσουν ἄρματα ἐνάντια τῶν ἀνωτέρων τῶν : πρέπει τὸ λοιπὸν νὰ συχωρέσω αὐτὴ τους τὴν ἀλαζονεία ; Δὲ θάμουν αὐτὴν ἀληθινὴς στὴν ἵπποτική μας τάξη, στὴ Χριστιανωσύνη, ἂν δὲν ἔδιναν ἕνα λαμπρὸ παράδειγμα.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Καὶ βέβαια, κύριε. Μὰ τί ἔχεις ζητήσῃ ;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Ἐξὶ ἀπὸ τοὺς παραλήδες ἀστούς των, ὅπως ὀνομάζουσι τοὺς ἑαυτοὺς των—μὰ τὸ Θεό, ἀρχίζουσι νὰ φαντάζονται τοὺς ἑαυτοὺς των σὰ βαρῶνους—ἔξι ἀπ' αὐτοὺς νὰ ρθοῦν δωπέρα μὲ συρτοθηλιές γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ τους, φορώντας ἕνα ποκάμισο μονάχα, γιὰ νὰ τοὺς κρεμάσω μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ λαοῦ των. [Ἐπισημαίνοντας τὴ φωνὴν τοῦ ξανὰ κι ἀφρίζοντα] Θὰ πεθάνουν σὰ σκυλιὰ ὅπως τοὺς ἀξίζει. Θὰ πεθάνουν—

Μιὰ κυρία τῆς τιμῆς παρουσιάζεται.

Η ΚΥΡΙΑ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ. Κύριε : ἡ Βασίλισσα : Σοσο !

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [ξεπέφτει σ' ἕνα ψίθυρο] Ἡ Βασίλισσα ! Γιόκα : οὔτε μιὰ λέξη δωπέρα : Ἡ κατάσταση τῆς : δὲν πρέπει νὰ ταραχτεῖ : παίρνει αὐτὰ τὰ πράγματα κατὰ καρδία : πρότεξε μὴ μιλήσῃς, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Βασίλισσα Φιλίπα, 33 ἐτῶν, ἔρχεται ἀπ' τ' ἀνίσκηνο μὲ τὴν ἀκολουθίαν τῆς.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἀγαπημένο παιδί : καλωσόρισες.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Πῶς εἶσαι, κυρὰ μητέρα ; [Τῆς φιλεῖ τὸ χέρι].

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [δείχνοντας ἐνδιαφέρον]. Κυρὰ μου : εἶστε καλὰ κουκουλωμένη ; Εἶναι φρόνιμο νὰ βγαίνετε στὸν ψυχρὸν ἀγέρα ; Δὲ θάπρεπε νὰ φέρουν ἕνα μαγκάλι καὶ μερικά μαξιλάρια καὶ κάτι ζεστὸ νὰ πιῆτε—ἕνα ποτό—

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [ὑποκλίνεται.] Κύριε : ἀγαπημένε : Μὴν ἐνοχλεῖστε. Εἶμαι πολὺ καλά : κι ὁ ἀγέρας μοῦ κάνει καλὸ. (Στὸν Πρίγκηπα.) Πρέπει νὰ καλοκαρδίξῃς τὸν πατέρα σου, ἀκριβέ μου. Ἐνοχλεῖται γιὰ τὴν ὑγείαν μου ἐνῶ ἔχει ἀνάγκη νὰ προσέχει τὴ δική του. Τοῦ ἔχω γεννήσει ἕντεκα παιδιά : μάρτυράς μου ἡ Ἁγία Ἄννα, μοῦ κόστισε λιγώτερο νὰ τὰ προσέχω παρὰ αὐτὸν τὸ μεγάλο στρατιώτη, τὸ μεγαλύτερο μπεμπέ ἀπ' ὅλους των. (Στὸ Βασιλιά.) Ἐχεις φορέσει τὸ μσλλينو κοιλόδεσμό σου, πολυαγαπημένε ;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Ναί, ναί, ναί, ἀγάπη μου : μὴ ἐνοχλεῖστε γιὰ μένα. Σκέψου τὸν ἑαυτὸ σου καὶ τὸ παιδί μας—

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ὡ, ἄσε με νὰ φροντίσω ἐγὼ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου καὶ τὸ παιδί. Σὲ διαβεβαιώνω πῶς δὲν εἶμαι ἀπὸ κείνες ποὺ ἀποφεύγουν νὰ κάνουν τὸ καθῆκο τους. Καὶ τώρα, κύριε γιόκα, πές μου ὅλα τὰ νέα σου. Θά—

Διακόπτεται ἀπὸ ἕνα στριγγὸ ἦχο σάλπιγγας.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Τί εἶναι αὐτό ; Τί συμβαίνει ;

Ὁ Τζὼν τοῦ Γκῶντ, ποὺ εἶχε πάει ἴσαμε τίς πύλες τῆς πολιτείας γιὰ διασκέδαση, φτάνει συγκινημένος.

ΤΖΩΝ ΤΟΥ ΓΚΩΝΤ [κλίνοντας τὸ γόνατο μηχανικά.] Κύριε : ἔχουν παραδοθεῖ : ἡ κινητὴ γέφυρα κατέβηκε. Οἱ ἔξι γέροντες ἔχουν βγεῖ μὲ τὰ ποκάμισά των, μὲ σκοινιά γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ τους.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [χτυπώντας τον στο κεφάλι]. Σττ! Σώπα έσύ διαβολόπαιδο.
 Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Γέροντες με τὰ ποκάμισά των σ' αυτό τὸ κρῦο!!
 Θά κρουολογήσουν.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Δέν εἶναι τίποτε αυτό, κυρά μου, ἀγάπη μου: αυτό ἀπαιτεῖ ἢ συνήθεια ὅταν παραδίνεται κανείς. Πρέπει νά γυρίσεις μέσα: δέν πρέπει οἱ μισόγυμνοι αὐτοὶ ἄντρες νά παρουσιαστοῦν μπροστά σου. Θά τοὺς δεχθῶ ἐγώ.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Μὴ τοὺς κρατήσεις πολὺ ὥρα στο κρῦο, πολυαγαπη-
 μένε μου κύριε.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [μὲ θέρημ στέλνοντάς της ἓνα φιλί]. Ἄγάπη μου.

Ἡ Βασιλίσα μπαίνει στὴ σκηνή της· μιὰ ομάδα ἀπὸ εὐγενεῖς ἀκολουθοῦν τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ μ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Σερ Γουόλτερ Μάννυ καὶ οἱ Λόρδοι Ντέμ-
 μπυ, Νορθάμπτον καὶ Ἀράντελ, βγαίνουν ἀπὸ τὶς σκηνές καὶ μαζεύονται πίσω ἀπὸ τὸ θρόνο, ὅπου φτάνει κι ὁ Μαῦρος Πρίγκηπας, ποὺ στέκεται στὰ δεξιὰ τοῦ βασιλιᾶ καὶ προσέχει τὸν Τζῶν τοῦ Γκῶντ.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Τώρα γι αὐτὰ τὰ γουρούνια, γι αὐτὲς τὶς βδέλλες. Θά τοὺς δείξω - [φωναζοντας] Πηγαίνετε φέρτε μου τοὺς δωπέρα. Σύρτε τους. Θά τοὺς μάθω πῶς νά με κρατοῦν ἐδῶ δῶδεκα μῆνες τώρα. Θά τοὺς -

Οἱ ἔξι ἄστοί, ποὺ τοὺς σπρώχνουν ὀπλισμένοι στρατιῶτες, παρουσιάζονται ντυμένοι ἓνα ποκάμισο καὶ σῶβρακο, κι ὁ καθένας τους κρατᾶει ἓνα μάτσο ἀπὸ χοντρά σιδερένια κλειδιά. Ὁ ἀρχηγός των, Εὐστάθιος τοῦ Σαίντ Πιέρ, πέφτει γονατιστός μπροστὰ στο Βασιλιᾶ Τέσσερις ἀπὸ τοὺς δύστηχους συντρόφους του, ὁ Πιέρ τοῦ Βισσάντ, ὁ Τζάκ τοῦ Βισσάντ, ὁ Ζὰν τοῦ Αἴρ, καὶ ὁ Ζιλ τοῦ Οὐν-
 τεμπόλ, γονατοῦν δυὸ δυὸ ἀπὸ πίσω του, καὶ ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμά του τοποθετοῦν τὰ κλειδιά κατὰ γῆς. Εἶναι βαθιὰ θλιμμένοι, συμπεριφερόμενοι σὰν κατάδικοι, κι ὅμως κρατοῦν μιὰ μελαγχολικὴ ἀξιοπρέπεια. Ὅχι ὅμως τὸ ἴδιο κι ὁ ἔχτος ὁ Πιέρ τοῦ Ροστί, (γνωστός μετὸ παράνομο Σκληρόστομος), ὁ μόνος χωρὶς ἄσπρο ἢ ψαρὸ γένι. Ἐχει ἓνα παράξενο πηγούνι μ' ἐλάχιστες τρίχες. Σκό-
 πιμα χωρίζεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ περνᾷ πίσω ἀπὸ τὸ βασιλικὸ θρόνο πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ βασιλιᾶ καὶ κορφώνεται ἀγέρωχα κορφωμένος, παίρνοντας μιὰ στάση σκληρῆς ἀνυποταξίας. Ὁ Βασιλιᾶς, ἀγριοκοιτάζοντας τὸν Σαίντ Πιέρ καὶ τοὺς ἄλλους, δέν τὸν παίρνει μυρωδιὰ ὥσπου ὁ Πέτρος ἔριξε κάτω τὰ κλειδιά με μιὰ τέτοια ὄρμη ποὺ ἔδειχνε πῶς πολὺ εὐχαρίστως θὰ σκόρπιζε μ' αὐτὰ τὰ μυαλά τοῦ Ἐδουάρδου.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Γονάτισε, σκυλί.

ΠΕΤΡΟΣ. Εἶμαι καλὸ σκυλί ὄχι ὅμως τοῦ δικοῦ σου σκυλοτροφείου.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Γαϊδούρι!!!

ΠΕΤΡΟΣ. Νά διατάξεις τὰ σκυλιά σου: εἶμαι ἓνας ἐλεύθερος πολίτης καὶ δέν δέχομαι διαταγες ἀπὸ κανένα.

Ποῖν μπορέσει ν' ἀπαντήσει ὁ μονάρχης, ὁ Εὐστάθιος κάνει ἔκκληση στὸν Πέτρο.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Κύρ Πέτρο: ἂν δὲ σκέφτεσαι τὸν ἑαυτό σου, σκέψου ὅμως πῶς ὁ λαός μας, οἱ γυναῖκες μας καὶ τὰ παιδιά μας βρίσκονται τώρα στο ἔλεος αὐτοῦ τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ.

ΠΕΤΡΟΣ. Κάνεις λάθος παίρνοντας τον για τόν παππού του. Μεγάλος! [φτύνει].

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Αύτη ήταν ή υπόσχεση σου πώς θαχες ύπομονή;

ΠΕΤΡΟΣ. Χαμένη ευγένεια, κύρ Δήμαρχε, και τί λόγος ύπάρχει. Τί χειρότερο μπορεί νά κάνει από τοϋ νά μάς κρεμάσει· κι όσο για τήν πολιτεία, θα προτιμοϋσα νά τήν έκαιγα ώς τὸ τελευταίο τοϋβλο και κάθε άντρα, γυναίκα και παιδι ένα μαζί της παρά νά τήν παραδώσω. Ήρθα δωπέρα για νά ίκανοποιήσω ένα πρόσχημα, νά συμπληρώσω τὸν αριθμὸ τῶν έξι πού θα κρεμαστοϋν. Καλά μπορεί νά με κρεμάσει, μὰ δέν μπορεί νά με φοβερήσει. Είμαι κ' εγὼ ένα καλὸ σκυλι ὅπως κ' εκείνος τῶρα και κάθε ἄλλη στιγμή.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Ντροπή σου, ανθρωπέ μου! Ήτσι φέρεται ένας τῆς δικῆς σου σειρᾶς σάν μιλά σ' ένα θεόχριστο βασιλέα; Μάθε νά φέρεσαι σάν ἀρμόζει σ' ανθρωπο τῆς δικῆς σου σειρᾶς μπροστά στο βασιλιά, γιατί ἄλλοιῶς μὰ τὸν Ἅγιο Παῦλο —

ΠΕΤΡΟΣ. Ξαίρεις πῶς τοϋ φερθήκαμε αὐτοϋς τοϋς δώδεκα μήνες. Ήχουμε κάνει μερικοϋς ἀπὸ σᾶς νά χοροπηδοϋν. Ἡ πείνα μᾶς ἔχει νικήσει κι ὄχι ἔσεις. Δόστε μου ένα γερὸ γεϋμα κ' ένα καλὸ σπαθί και στοιχηματίστε ὅ,τι ἔχετε κι ὅ,τι δέν ἔχετε πάνω σέ μιὰ χωρίς ψέμα μονομαχία μ' αὐτὸ τὸ φωνακλᾶ ἢ μὲ τὸ μαϋρο κουτάβι τοϋ δωπέρα, ἂν ὁ ἴδιος μὲ φοβάται· και τότε θα δοϋμε ποιὸς εἶναι τὸ καλύτερο σκυλι ἀπὸ τοϋς δυό.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Σύρτε τον και κάνετε τον νά γονατίσει. Κατατσακίστε τον ἂν ἀνισταθεῖ.

Τρεῖς στρατιῶτες πέφτουν ἀπάνω σὸν Πέτρο και τὸν γονατίζουν. Παίρνουν τὸ σκοινί του και δένουν μ' αὐτὸ τὰ σφυρὰ και τοϋς καρποϋς τῶν χειρῶν του. Τότε τὸν πετοϋν σὸ ἄνα πλευρὸ και μένει ἐκεῖ ἀβοήθητος.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Και τῶρα, Κύρ Πολίτη —

ΠΕΤΡΟΣ. Χώ-ω-ω!

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [μνιασμένος] Φιμῶστε τον. Γαϊδούρια, φιμῶστε τον.

Σχίζουν ένα κομμάτι ροϋχο ἀπὸ τῆ ράχη τοϋ ποκαμίσου του και δένουν τὸ στόμα του μ' αὐτὸ. Οϋρλιάζει ὡς τήν ὕστερη στιγμή. Ὁ Τζῶν τοϋ Γκῶντ λιγώνεται ἀπ' τὰ γέλια μπροστά σ' αὐτῆ τῆ σκηνῆ και γίνεται ἀφορημὴ νά ξεσπάσουν σέ γέλιο μερικοῖ ἀπ' τοϋς στρατιῶτες.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Ἄν γελάσει κανεῖς θα διατάξω νά τὸν γδάρουν ζωντανό. Νεκρική σιγή.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Και τῶρα, πατριῶτες, τί ἔχετε νά πῆτε για νά ὑπερασπιστεῖτε τῆ σκληρῆ κ' ἐπίμονη ἀντίσταση σας ὅλους αὐτοϋς τοϋς μήνες σ' ἔμένα τὸ βασιλιά σας;

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Κύριε, δέν εἴμαστε πατριῶτες. Εἴμαστε ἐλεύθεροι πολίτες αὐτῆς τῆς μεγάλης πολιτείας.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Ἐλεύθεροι πολίτες! Μοϋ κουπανᾶτε ἀκόμα τὸν ἴδιο σκοπὸ; Καλά, θα τσακίσω τὸ λαιμὸ τῶν πολιτῶν σας ὅταν ὁ δήμιος θαχέι σπάσει τὸ δικὸ σας. Δέν εἶμαι ἐγὼ ὁ ἀφέντης σας; Δέν εἶμ' ἐγὼ ὁ θεόχριστος βασιλιάς σας;

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Αυτό είναι ἡ ἀξίωση σας, κύριε· καὶ τὴν ἔχετε ἐφαρμόσει μὲ τὴ δύναμη τῶν ὀπλῶν. Πρέπει νὰ ὑποταχθοῦμε σὲ σένα καὶ στὸ Θεό.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. "Ἄστε τώρα τὸ Θεό! Τί ἔχει νὰ κάνει αὐτὸ ἢ ὅποιο-δήποτε ἄλλο μὲ τὸ Θεό;

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Τίποτε, Κύριε: "Ὡς ἐδῶ πού φτάσαμε οὔτε καὶ μεῖς θὰ τὸ νομίζαμε. Μὰ μὲ κάθε σεβασμὸ γιὰ τὴ μεγαλωσύνη σας θὰ ὑπόβαλλα ταπεινὰ στὴ Μεγαλειότητά σας πῶς ὁ Θεὸς κάτι μπορεῖ νὰχει νὰ κάνει καὶ μὲ μᾶς βλέποντας πῶς μᾶς ἔπλασε ὅλους ὁμοίους καὶ πῶς μᾶς λύτρωσε μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ του.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [στὸν Πρίγκηπα] Βγάζεις νόημα ἀπ' αὐτά, παιδί μου; Μὲ κατηγορεῖ γι' ἀσέβεια; "Ἄν μὲ κατηγορεῖ, μὰ τὸ Θεό—

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Μπορῶ, Κύριε, νὰ σὲ κατηγορήσω γιὰ τίποτε; Νὰ πού γονατοῦμε στὴ σκόνῃ μπροστά σου, γυμνοὶ καὶ μὲ τὰ σκοινιά γύρω ἀπ' τὸ λαιμὸ μας πού μ' αὐτὰ θὰ μᾶς στείλεις σὲ λίγο νὰ παρουσιαστοῦμε μπροστὰ στὸ δικό μας μὰ καὶ δικό σου δημιουργό. [Τὰ δόντια του κροταλίζουν.]

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. "Ε: μπορεῖς καὶ νὰ τρέμεις. "Ἐχεις τὸ λόγο σου.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Ναί: Τρέμω καὶ τὰ δόντια μου κροταλίζουν: τὰ λίγα πού μοῦ ἔχουν μείνει. Ἄλλὰ σεῖς, εὐγενικοὶ κύριοι, πού βλέπετε τ' ἄθλιο κατάντημά μας, κάνω ἐκκλήση στὴ γενναιοδωρία σας ὡς εὐγενικῶν ἀνθρώπων, στὸν ἱποτισμὸ σας ὡς καλῶν ἱπποτῶν, νᾶστε μάρτυρες πῶς εἶναι τὸ πρωῒνὸ κρῦο κ' ἡ γύμνια μας πού μᾶς ταραίζει. Γονατοῦμε γιὰ νὰ ἐκλιπαρήσουμε τὸ ἔλεος τοῦ Βασιλιᾶ σας γιὰ τὸν κακόμοιρο καὶ τὸν πεινασμένο λαό μας κι ὄχι γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Ποιὸς φταίει γιὰτὶ πεθαίνουν ἀπ' τὴν πείνα; "Ἄς εὐχαριστήσουν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν γι αὐτό. Γιατὶ δὲν ἀνοιξαν τίς πύλες τῶν σ' ἐμένα; Γιατὶ σήκωσαν ὄπλα ἐνάντια στὸ θεόχριστο βασιλιᾶ τους; Γιατὶ νὰ εὐσπλαχνιστῶ αὐτοὺς εἴτε σᾶς;

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Κύριε: ἓνας εἶναι σπλαχνικός ὄχι γιὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο λόγο, μὰ γιὰ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, γιὰτὶ ὅλοι θὰ ζητήσουμε τὸ ἔλεος τοῦ σὸν ἔρθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Τὸ κήρυγμα σου δὲ θὰ σὲ σώσει. Τί δικαίωμα ἔχεις νὰ κηρύττεις; Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κ' οἱ μορφωμένοι θεολόγοι μποροῦν νὰ μιλοῦν γι αὐτὰ τὰ μυστήρια ὄχι ὁμως οἱ ἔμποροι κ' οἱ τοκογλύφοι. Θὰ σᾶς διδάξω νὰ σηκώνετε κεφάλι ἐνάντια στοὺς ἀνώτερους σας πού ὁ Θεὸς ἔχει διορίσει νὰ σᾶς κρατοῦν σ' ὑπακοή καὶ νομιμοφροσύνη. Εἶστε προδότες κι ὡς προδότες πού εἶστε θὰ πεθάνετε. Νὰ εὐχαριστεῖτε τὸ ἔλεός μου πού σᾶς ἔχω χαριστεῖ καὶ δὲ σᾶς ἔχω βασανίσει ὅπως οἱ προδότες κ' οἱ ἐπαναστάτες πρέπει νὰ βασανίζονται στὴν Ἀγγλία. [Σηκώνεται.] Παραδόστε τους στὸ δῆμο κ' οἱ σαλπικτές μας ἄς καλέσουν τὸ λαὸ τῆς πολιτείας νὰ πάρει ἓνα μᾶθημα κοιτώντας τὰ αἰωροῦμενα πτώματά τους.

Οἱ τρεῖς στρατιῶται ἀρχίζουν νὰ σηκώνουν τὸν Πέτρο. Οἱ ἄλλοι βάζουν χεῖρ ἀπάνω στοὺς πέντε συντρόφους του.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. "Ὅχι: ἀφήστε τὸ σκυλι αὐτὸ νὰ κοιτεται ἐκεῖ πέρα. Ἡ κρεμάλα δὲν εἶναι ὅ,τι τσο ἀξίζει.

Ἡ Βασίλισσα ὁρμίζει στὴ σιγὴν μὲ τὶς κυρίες τῶν τιμῶν καταστενοχωρημένη. Οἱ στρατιῶτες ἀφήνουν μ' ἐνδοιασμὸ τοὺς δημότες. Εἶναι φανερὸ πὺς τὸ φτάσιμο τῆς βασιλίσσας ἐξυλείρει καθὲ διαταγὴ τοῦ Βασιλιᾶ.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Κύριε μου, τί εἶναι αὐτὸ πού με πληροφοροῦν;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [Διασχίζει βιαστικὰ τὴ σιγὴν γιὰ νὰ τὴν ἐμποδίσῃ νὰ προχωρήσῃ.] Κυρά μου: Αὐτὸς δὲν εἶναι τόπος γιὰ σένα. Σὲ παρακαλῶ, ἀποτραβήξου. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ εἶναι κάτι πού δὲ σοῦ ἀρμόζει ν' ἀνακατεύσῃ.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [Διαφεύγοντας τὸν καὶ προχωρώντας γιὰ νὰ κοιτάξῃ τοὺς δημότες.] Μ' αὐτοὶ οἱ εὐγενικοὶ κύριοι. Εἶναι σχεδὸν γυμνοὶ. Αὐτὸ οὔτε κόσμιο εἶναι κι οὔτε δικαιολογημένο. Εἶναι ἡλικιωμένοι: Ἔχουν μισοπαγώσει: ἔπρεπε νὰ βρίσκονται στὰ κρεβάτια τους.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Σύντομα θὰ βρίσκονται στὰ κρεβάτια τους. Ἄφησε μας, Κυρά μου. Αὐτὸ εἶναι ἐργασία τοῦ Κράτους. Δὲν ὑποφέρουν πιότερο ἀπ' ὅ,τι τοὺς ἀξίζει. Σὲ θερμοπαρακαλῶ — σὲ προστάζω —

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἀγαπημένε μου Κύριε, οἱ ἐπιθυμίες σου μοῦ εἶναι νόμος κ' οἱ προσταγές σου καθῆκο μου. Μὰ οἱ εὐγενικοὶ αὐτοὶ κύριοι κρυώνουν πολὺ.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Θὰ κρυώσουν πιὸ πολὺ σὲ λίγο: ὥστε δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνησυχεῖτε γι αὐτό. Θὰ σᾶς παρακαλοῦσα, Κυρά μου, ν' ἀποσυρθεῖτε ἀμέσως.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἀμέσως, ἀγαπητὴ μου κύριε. [Στὸν Εὐστάθιο:] Κύριε: Ὅταν ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότητα θάχει τελειώσει κάθε του δουλειὰ μαζί σας, κοπιάστε ἑσεῖς κ' οἱ φίλοι σας στ' ἀντίσκηνο μου νὰ ρουφήξουμε λίγες κοῦπες ἀπὸ ζεστὸ κρασί. Θὰ σᾶς δοθοῦν φορέματα.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [πληγμένος ἀπ' τὸ θυμὸ.] Ζεστὸ κρ. —!

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Ἀλίμονο, Κυρά μου, σὰν ὁ βασιλιᾶς θάχει τελειώσει τὴ δουλειὰ του μαζί μας δὲ θὰ χρειαστοῦμε τίποτε ἄλλο ἐχτὸς ἀπὸ τὰ φέμετρά μας. Κ' ἐγὼ σᾶς παρακαλῶ ν' ἀποσυρθεῖτε κ' ἔτσι νὰ κάνετε πιὸ γρήγορη τὴν ἀποστολὴ μας σ' ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον ὅπου δὲ θὰ κριθοῦμε ἔνοχοι γιὰτ' ὑπερασπίσαμε τὶς ἐστίες καὶ τὶς οἰκογένειες μας ὡς τὰ ἔσοχα. Κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀναχαιτίσει τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Βασιλιᾶ: ἔχουμε ξομολογηθεῖ κι εἴμαστε ἔτοιμοι.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἄ, κάνετε λάθος, κύριε: ὁ Βασιλιᾶς δὲν τῶχει νᾶναι ἐκδικητικὸς: ὁ ἄντρας μου εἶναι τὸ ἄνθος τοῦ ἵπποτισμοῦ.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. Ξαίρετε πολὺ λίγο τὸν ἄντρα σας, Κυρία μου. Ἐμεῖς ξαίρομε καλύτερα τί νὰ περιμένουμε ἀπὸ τὸν Ἐδουάρδο Πλανταγενήτη.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [Πλησιάζοντας τὸν ἀπειλητικὰ καὶ περνώνας μπροστὰ ἀπὸ τὴ γυναικίαν του.] Χά! ἔτσι γένηκε, κύριε Ἐμπορε; Ξαίρεις καλύτερα ἀπὸ τὴ Βασίλισσα! Ἐσὺ κ' οἱ ὅμοιοι σου ξαίρουν τί πρέπει νὰ περιμένουν ἀπὸ τοὺς ἀφέντες καὶ τοὺς ἡγεμόνες των! Ναι, αὐτὴ τὴ φορὰ δὲ θ' ἀπογοητευθεῖτε. Ἔχετε μαντέψῃ σωστά. Ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς θὰ κρεμαστεῖ ντυμένος ἓνα ποκάμισο γιὰ νὰ διασκεδάσει τοὺς ἵπποκόμους μου καὶ τὶς παλλακίδες των.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἄ, ὄχι —

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [βροντοφωνώντας.] Κυρά: σοῦ ἀπαγορεύω νὰ μιλάς. Σὲ διάταξα νὰ φύγεις: δὲν τὸ θέλησες καὶ τώρα θὰ δεῖς ὅ,τι θὰ σοῦ

χαριζόμενον ἂν ὑπάκουες. Μὰ τὸν Ὑψιστο θᾶμαι κύριος στὸ σπίτι μου καὶ βασιλεὺς στὸ στρατόπεδον μου. Σύρτε τους ἔξω καὶ κρεμάστε τους.

Ὁ Βασιλεὺς παίρνει τὴ θέσιν τοῦ στὸ θρόνον μὲ τὰ μαρτάσα σφιχτοδιπλωμένα. Ἡ Βασίλισσα τὸν ἀκολουθεῖ σιγὰ κι ἀτελεισιμένα. Παίρνει τὴ θέσιν τῆς δίπλα του. Ἡ νεκρική σιγὴ εἶναι πολὺ ἐνοχλητική.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [σπύβει κι ἀναλύεται σὲ δάκρυα καὶ σκεπάζει τὸ πρόσωπον τῆς μὲ τὰ χέρια τῆς.] "Ω !

Ὁ ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [ἀποτραβιέται.] "Ὅχι ὄχι ὄχι ὄχι ΟΧΙ. Φευγάτε τὴν ἀπὸ δωπέρα.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Κύριε: Σοῦ ἤμουνα πάντα μιὰ μεγάλη ἐνόχληση. Σοῦ ἔχω ζητήσῃ χιλιάδες χάρες καὶ χιλιάδες δῶρα. Εἶμαι ἀνυπόμονη κι ἀχάριστη, πάντα ζητώντας, ζητώντας, ζητώντας. Μ' ἀρνήθηκες ἔστω καὶ μιὰ φορά :

Ὁ ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Μὰ εἶναι αὐτὸς λόγος γιατί πρέπει νὰ δίνω καὶ νὰ χαρίζω, νὰ χαρίζω καὶ νὰ δίνω αἰώνως; Δὲν πρέπει νὰ κάνω κ' ἐγὼ τὸ δικό μου κάποτε ;

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. "ὦ, πολυαγαπημένε κύριε, ὅταν μιὰ ἄλλη φορὰ σοῦ ζητήσω ἓνα μεγάλο πρᾶμα, ἀρνήσου μού το : δῶσε μου ἓνα μάθημα ; Μὰ αὐτὸ εἶν' ἓνα τόσο μικρὸ πρᾶμα. [Ἀποκαρδιωμένη.] Δὲν μπορῶ νὰ ὑποφέρω τὴν ἄρνηση σου γιὰ ἓνα τόσοπραματάκι.

Ὁ ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Πραματάκι ! Τ' ὀνομάζειςπραματάκι !

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἐνα πολὺ πολὺ μικρὸ πρᾶμα, κύριε. Ἐσ' εἶσ' ὁ Βασιλεὺς : ἔχεις στὴ διάθεση σου τὴ ζωὴ χιλιάδων ἀνθρώπων : τὴ ζωὴ τοῦ καθενοῦ ἀπὸ τὸν πιὸ πλούσιον ἴσαμε τὸν πιὸ ταπεινόν. Ἡ ζωὴ τοῦ κάθε ἀνθρώπου σ' αὐτὴ τὴν πολιτεία εἶναι στὰ χέρια σου καὶ μπορεῖς νὰ κόψεις μ' αὐτὴ ὅ,τι θέλεις σὲ ταύτη τὴν ὥρα τῆς νίκης σου : εἶναι σάμπως νᾶσουνα ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Εἶπες κάποτε πὼς θᾶφερνες δέκα βασιλιάδες αἰχμάλωτους στὰ πόδια μου. Κι ὅσο κι ἂν σὲ παρακάλεσα δὲν σοῦ ζήτησα ποτέ μου τοὺς δέκα μου βασιλιάδες. Ζητῶ μονάχα ἕξι ἠλικιωμένους ἐμπόρους, ἀνθρώπους ἀνάξιους τῆς βασιλικῆς σου προσοχῆς, τὸ μερίδιόν μου ἀπὸ τὰ λάφυρα τῆς κατάκτησής σου. Τὰ λύτρα ποὺ θᾶδιδαν γι' αὐτοὺς μόλις θὰ μπορούσαν νὰ μοῦ χαρίσουν μιὰ νέα ζώνη. Κι ὦ, ἀγαπημένε μου κύριε, τὸ εἶρεις πὼς ἡ παλιά μου ζώνη ἀρχίζει νὰ μοῦ γίνεται ὑπερβολικὰ στενὴ. Θὰ μ' ἔχεις νὰ σὲ παρακαλῶ σὰ ζητιάνος ;

Ὁ ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Τὸ βλέπω πολὺ καλὸ καλὰ πὼς δὲ θὰ μοῦ ἐπιτρέψουν νὰ γίνῃ τὸ δικό μου. [ἀρχίζει νὰ κλαίει].

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [ἀγκυλιάζοντας τον] "ὦ, ἀγαπημένε μου κύριε, τὸ εἶρεις πὼς θὰ προτιμοῦσα νὰ πεθάνω παρὰ νὰ σὲ στενοχωρήσω ἔστω καὶ γιὰ μιὰ στιγμή. Ἐλα, ἔλα πολυαγαπημένε ! [Τὸν χαϊδεύει].

Ὁ ΒΑΣΙΛΙΑΣ [κλυθμορίζοντας] Δὲν μοῦ ἐπιτρέπουν ποτὲ νὰ κάμω ὅ,τι θέλω. Μποροῦσα περίφημα νᾶμουν ἓνα σκυλὶ παρὰ ἓνας βασιλεὺς. Μὲ μεταχειρίζεστε σὰν ἓνα μεμπετῆ.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. "Α, ὄχι : εἶσαι ὁ μεγαλύτερος τῶν βασιλιάδων γιὰ μένα, ὁ εὐγενικώτερος τῶν ἀνθρώπων, ὁ πολυαγαπημένος μου κύριος κι ὁ πολυαγαπημένος μου, ὁ πολυαγαπημένος μου. [Πέφτοντας στὰ γόνατά τῆς.] "Ἀκουσε : κάνε ὅ,τι θέλεις : Δὲ θὰ ξεστομίσω ἄλλη λέξη : δὲ ζητῶ τίποτε.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. "Οχι : δὲν ζητᾶς τίποτε γιατί ξαίρεις πῶς θᾶξεις τὸ πᾶν. [Σηκώνεται φωνάζοντας.] Πάρτε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ἀπ' ἐμπρός μου νὰ μὴ τοὺς βλέπω.

Ο ΠΡΙΓΚΗΠΑΣ. Τί νὰ τοὺς κάνουμε, Κύριε ;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [Πέφτοντας ἀπότομα πίσω στὸν θρόνον του.] Ρώτηξε τὴ Βασίλισσα. Τραπεζοκαθίστε τους, διασκεδάστε τους, δώστε τους τὸ στέμμα μου καὶ τὸ βασίλειο μου. Βγάλτε μου τὰ ρούχα καὶ δώστε τα σ' αὐτούς, τὸ ψωμί ἀπὸ τὸ στόμα μου, μονάχα φευγάτε τους ἀπὸ δωπέρα. Δὲν τοῦ δίνετε καταραμένοι.

Οἱ πέντε ἄστοι γονατίζουν φανερόνοντας εὐγνωμοσύνη στὴ Βασίλισσα.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ. [φιλώντας τὸ χέρι της.] Κυρά : ὁ λυτρωμός μου θὰ σοῦ χαρίσει μιὰ τριπλὴ ζώνη ἀπὸ χρυσάφι κι ἓνα ἀσημένια λίκνο.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. "Α, ναι, πρόσεξε μὴ καὶ δὲν τὰ πάρεις, μὴ καὶ δὲν τὰ πάρεις.

Οἱ ἄστοι ἀποχωροῦν ὑποκλινόμενοι στὴ Βασίλισσα πού γονατισμένη ἀκόμη τοὺς χαιρετᾷ κουνώντας μὲ χάρη τὸ χέρι της.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Δὲ θὰ μὲ βοηθήσεις, ἀγαπημένε μου κύριε ;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. "Α ναι, ναι, [βοηθώντας την νὰ σηκωθεί] : πρέπει νᾶσαι προσεκτικώτερη : ποῖος ξαίρει τί βλάβη μπορούσες νὰ πάθεις μ' αὐτὸ τ' ἀπότομο γονάτισμα σου ;

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Δὲν ἔχω κάνει βλάβη στὸν ἑαυτὸ μου, ἀγαπημένε μου κύριε : μὰ τὸ μούχεις κάνει τοῦ Θεοῦ τὸ καλὸ. Δὲν ἤμουνα ποτὲ καλύτερα ἢ εὐτυχέστερη στὴ ζωὴ μου. Κοίταξε με. Δὲ φαίνομαι χαρούμενη ;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Κ' ἐγὼ πῶς φαίνομαι ; Σὰν ἡλίθιος ;

ΤΖΩΝ ΤΟΥ ΓΚΩΝΤ. Κύριε : Οἱ στρατιῶτες ζητοῦν νὰ μάθουν τί θὰ κάνουν αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο ;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. "Α, τὸν ξέχασα. Φέρτε τον δωπέρα :

Οἱ τρεῖς στρατιῶτες κουβαλοῦν τὸν Πέτρο μπροστὰ στὸ Βασιλεῖο καὶ τὸν αἰχτούν χαμαί. Ὁ Βασιλεὺς τώρα ξεπαῖ σ' ἓνα ἡλίθιο χαμόγελο. Ὁ παροξυσμός τῶν δακρύων τὸν ἔχει καθησυχάσει. Φαντάζεται πῶς μὲ τὸν Πέτρο μπορεῖ νὰ τὰ φέρει ἴσα-ἴσα μὲ τὴ Φιλίππα κατόπι ἀπὸ τὴν τελευταία οἰκογενειακὴ ἡττα.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. "Ω, τὸν καῦμένο δὲν ἔχει οὔτ' ἓνα γερὸ ποκάμισο νὰ φορέσει. Αὐτὸ πὸν φορᾷ εἶναι καταξοχισμένο : τὸ θέαμα εἶναι ἀδιάντροπο.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Κοίταξε καλὰ αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο, κυρά : Μὲ ντρόπιασε, ἔφτυσε ἀπάνω μου. Δὲν ὑπάρχει βρισιὰ πού δὲν τὴν ἔριξε κατάμουτρα μου. Μὲ κοίταξε κατάματα καὶ μοῦ μίλησε σὰν νᾶμουνα ἓνας τιποτένιος. Στ' ὀρκίζομαι στὸν Ἐσταυρωμένο πῶς μὲ εἶπε Γαΐδαρο. * Τί ἔχεις νὰ πεῖς τώρα σ' αὐτά ; Πρέπει κι αὐτὸς ἐπίσης νὰ γλυτώσει ; Πάει νὰ τὸν χαϊδέψεις, νὰ τὸν θρέψεις καὶ νὰ τοῦ δώσεις ρούχα νὰ φορέσει ;

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [Πλησιάζοντας τὸν Πέτρο] Μαύρισε ἀπ' τὸ κρῶ. Φοβᾶμαι πῶς πεθαίνει. Λύστε τὰ δεσμὰ του. Σηκώστε τον ἀπάνω. Βγάλτ' ἐκεῖνο τὸν ἐπίδεσμο ἀπ' τὸ στόμα του. Τί χάλια, τί χάλια. Θαρρῶ πῶς εἶναι κομμάτι ἀπ' τὴν οὐρὰ τοῦ ποκάμισου του.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Εἶναι καθαρώτερο ἀπ' τὴ γλώσσα του.

* Στὴ σ. 59, γραμμὴ 9 ἀπὸ κάτω κατόπι ἀπὸ τὴ λέξη «σκυλοτροφείου» ξέπεσε κατὰ λάθος ἡ βρισιὰ «Γαΐδοῦρι.» Τὸ ἐγγλέζικο εἶναι Neddy, πού σημαίνει γαϊδούρι ἀλλὰ εἶναι καὶ τὸ χαϊδευτικὸ τοῦ Edward.

Οί στρατιῶτες ἐλευθερώνουν τὸν Πέτρο ἀπ' τὰ δεσμά του καὶ τὸ φίμωτρο του. Εἶναι πιασμένος ἀπὸ πάνω—κάτω καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σηκωθεῖ. Τὸν τραβοῦν γιὰ νὰ τὸν κάνουν νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του.

ΠΕΤΡΟΣ. [Σὰν τὸν σηκώνουν γογγύζει καὶ βρίζει] "Ω—ὦχ—ὦχ—ὦ!

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Καὶ τώρα; "Ἐχεις μάθει τὸ μάθημά σου; Εἶσο' ἔτοιμος νὰ ἐκκληπαρίσεις τὸ ἔλεος τῆς βασίλισσας;

ΠΕΤΡΟΣ. Ναῖσθε! Γυναικόδουλε! Φίλησε τὴ μαμά!

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [πνίγεται στὰ γέλια]!!

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [αὐστηρᾷ] Τρελλάθηκες, ἄνθρωπε μου; Δὲν ξαίρεις πὼς ὁ βασιλιάς κρατεῖ τὴ ζωὴ σου στὰ χέρια του; Περιμένεις πὼς θὰ σὲ συστήσω στὸ ἔλεος του σὰν ἀφήνεις τὸν ἑαυτὸ σου νὰ ξεχάνεται καὶ νὰ φέρεται μ' ἓνα τέτοιο ἄπρεπο τρόπο;

ΠΕΤΡΟΣ. Πρέπει νὰ σοῦ πῶ, κυρά, πὼς δὲν ἦρθα δωπέρα μὲ ξεσχισμένο ποκάμισο. Ἐχῶ μιά δωδεκάδα καλοφαμένα ποκάμισα, τέτοια ποὺ παρόμοια τοὺς δὲν ἔβαλες ποτὲ στὴ ράχη σου. Φαντάστηκες ποτὲ πὼς ἐγώ, ἓνας πρῶτος ἔμπορος ὑφασμάτων, θὰ φοροῦσα τίποτε ἄλλο ποὺ νὰ μὴν εἶναι ξωπρωτο γιὰ νὰ κατέβω μαζί του στὸν τάφο;

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Σιάζε τοὺς τρόπους σου πρῶτα, κύριε, καὶ κατόπι τὰ ροῦχα σου, ἄλλως δὲ θὰ βρεῖς ὑποστήριξη ἀπὸ μένα.

ΠΕΤΡΟΣ. Δὲν ἔχω νὰ κάνω τίποτε μαζί σας, κυρά μου, μὴν πού βλέπω καλὰ ποιὸς φοράει τὰ πανταλόνια σ' αὐτὸ τὸ βασιλικὸ σπίτι. Δὲν τὰ καταφέρνω στὰ νταραβέρια μὲ τίς εὐγενικὲς ὠραῖες γυναῖκες, "Ἄφησε με νὰ κανονίσω τίς δουλιές μου μὲ τὸ γυναικόδουλο ἄντρα σου:

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Θὰ ὑποφέρεις γι αὐτὴ σου τὴν αὐθάδεια. [Στὸ Βασιλιά] Θὰ στέκεις ἔτσι, Κύριε μου, μὲ χέρια δεμένα καὶ θ' ἀκούς νὰ μοῦ μιλά μ' αὐτὸ τὸν τόνο ἓνας ψιλικαντζῆς;

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ [χαμογελώντας καὶ μορφαίνοντας] "Α ὄχι: μὰ βρίσκουμαι σὲ μιὰ σπλαχνικὴ διάθεση αὐτὸ τὸ πρῶινό. Πρέπει νὰ σπλαχνιστεῖ κανένας αὐτὸ τὸ φτωχούλη ποὺ τρέμει ἐκεῖ μ' ἓνα ξεσχισμένο στὴν οὐρά του ποκάμισο.

ΠΕΤΡΟΣ. Ποὺ τρέμει! Λές φέματα κι ὅς ἦσουν ὄχι ἓνας μὰ πενήντα βασιλιάδες. Κανένας ζωντανὸς ἄνθρωπος δὲ θὰ σπλαχνιστεῖ τὸν Πέτρο, τὸν Σκληρόστομο, ἓνα σκυλί τῆς ψωριάρικης Καμπανίας.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [πλησιάζοντας τον.] Χά! Σκυλί τῆς Καμπανίας!" "Ω, μὰ πρέπει νὰ τὸν συχωρέσετε, Κυρά μου, γιὰτὴν ἢ γιὰτὴν μου γεννήθηκε σ' αὐτὴ τὴν ψωριάρικὴ ἐπαρχία. "Ἐτσι κ' ἐγὼ εἶμαι ἓνα σκυλί τῆς Καμπανίας. Γνωρίζουμε τὸ γαύγισμα ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου. [Γυρίζοντας κατ' ἀπάνου του καὶ δείχνοντας του τὰ μντερά δόντια του] "Ε;

ΠΕΤΡΟΣ. [γρολλίζοντας κατάμουτρα τὸν σκύλο] Γρρρ!!!

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. [ἀνταποδίδοντας τὸ γρολλισμό, πηγούνι μὲ πηγούνι] Γρρρ!!!

Ἐπαναλαμβάνουν αὐτὴ τὴ σκηνή, ποὺ ταραίζει τὴ Βασίλισσα, ὥσπου πιά ἔφτασε σὲ μιὰ συνταρακτικὴ ἀπομίμηση σκυλοκαυγᾶ.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [ἀποχωρίζοντας τοὺς σκύλους.] "Α, ντροπὴς, Κύριε! Καὶ σὺ ἄνθρωπέ μου: Θὰ διατάξω νὰ σὲ φιμώσουν καὶ νὰ σὲ σέρνουν στοὺς δρόμους δεμένο ἀπὸ μιὰ ἀλυσίδα καὶ νὰ σὲ βάζουν νὰ κοιμᾶσαι σὲ μιὰ σκυλοφωλιά.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Ἐλεος, Κυρά μου. Σοῦ ἔχω ζητήσει πολλές χάρες πού τις ἔδωσες, ὅπως θά το μαρτυρήσει, δόξα νάχει ὁ Ὑψιστος. ὅλος ὁ κόσμος σέ λίγο. Θά μοῦ τ' ἀρνηθεῖς αὐτό;

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Θά μέ περιγελας ἔτσι μπροστά σ' αὐτό τ' ἀδιάντροπο ὑποκείμενο καί μπροστά στόν κόσμο; Δέν τὸ ἀνέχομαι.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Θεός φυλάξοι, ὄχι, πολυαγαπημένη: κανένα περιγέλωμα. Μά δέν τὰ καταφέρνεις σάν ἔχεις νά κάνεις μέ σκυλιά τῆς ψωριάτικης Καμπανίας. Πρέπει νά σπλαχνιστοῦμε αὐτό τὸ φτωχούλη πού τρέμει.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. [θυμωμένα] Δέν τρέμει.

ΠΕΤΡΟΣ. Ὅχι, μά ὄλους τοὺς ἀγίους τῶν οὐρανῶν κι ὄλους τοὺς διαβόλους τῆς κολάσεως. Καλά τᾶπες, κοπέλα μου.

[Τὴ σπρώχνει μέ τὴν ἀγκώνα του. Αὐτὸ τὴν παραφουρκίζει.]

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Τ' ἀκοῦς, πολυαγαπημένη: Σ' ὀνομάζει κοπέλα. Σπλαχνίσου τον. Δέν εἶναι παρὰ ἓνα φτωχὸ παλιόσκυλο πού ἔχει χάσει τὰ μισὰ του δόντια. Ἡ κατάντια του θά συγκινοῦσε καί μιὰ πέτρινη καρδιά ἀκόμη.

ΠΕΤΡΟΣ. Μπορεῖ νᾶμαι ἓνα παλιόσκυλο, μ' ἂν ὀρκιζόμουν νά κρεμάσω ἐμᾶς τοὺς ἔξι ὅπως αὐτὸς ὀρκίστηκε, καμμιά στρίγλα δὲ θά μποροῦσε νά μέ μαλώσει νά μὴ τὸ κάνω, καμμιά πονόψυχη ὠμορφιά δὲ θά μέ κατάφερνε ν' ἀλλάξω ἰδέα. Ναι, κλάψε μπεμπέκο! Δόσε τῆς τὸ σπαθί σου καί κάθουστὴ γωνιά μέ τ' ἀδράχτι τῆς. Ἡ καστανὴ φορβάδα εἶναι τὸ καλύτερο ἄλογο σ' αὐτὸ τὸν τόπο. Κάνε ὅ,τι χειρότερο μπορεῖς, κυρά: Μ' ἀρέσει ἡ καπατσούνη σου καλύτερα ἀπὸ τὸ κλαμούρισμα σου.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ [λυσσαμένη ἀπ' τὸ θυμὸ]. Διῶξε τον, Κύριε: Εἶναι ὑπερβολικὰ ἀνυπόφορος. Τὰ λόγια του προκαλοῦν ἀηδία. Τὰ μάτια μου δέν πρέπει νά βλέπουν τέτοια ἀντικείμενα: θάθελες νά σοῦ γεννήσω ἓνα τέρας; Ξεκουμπίστε τον ἀπὸ δωπέρα.

Η ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Φευγάτε τον, Μὴ τὸν βλάψετε, μά μὴ τὸν ἀφήσετε νά παρουσιαστεῖ μπροστά στὴ Βασίλισσα. Ἐμπρὸς πάρτε τον. Φευγάτε.

Οἱ στρατιῶτες βάζουν χέρι ἀπάνω στόν Πέτρο πὸν ἐναντιώνεται δυνατά.

ΠΕΤΡΟΣ. Κάτω τὰ χέρια βρωμόσκυλα. Ζρρρ! Γρρρ! [Σάν τὸν σέρνουν ἀνίκανον πιά νά ἐναντιωθεῖ] Ἄϊντε, Γαῖδοῦρι. (Τελειώνει μέ μιὰ ζωηρὴ μίμηση γχαρισμοῦ γαϊδάρου).

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ. Νά πῶς μεγαλώνουν οἱ ἄνθρωποι στὴν Καμπανία. Μά τὸν Ἐσταυρωμένο δὲ μέ γνοιιάζει ἂν τὸ παιδί μας τοῦ μοιάσει λιγάκι.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ὠ ντροπή! ντροπή! Χάθηκε πιά ἡ ντροπή ἀπ' τὸν κόσμο.

Ὁ Βασιλιάς τὴν ἀρπάζει σ' ἀγκάλια του, γελώντας θορυβώδικα. Τὸ γέλιο ξαπλώνεται σ' ὄλους τοὺς στρατιῶτες καὶ τοὺς ἀδελικούς. Ὁλάκερο τὸ στρατόπεδο πλέει σὲ μιὰ ἰλαροταραχὴ.

Η ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ὅχι, ὄχι, ντροπή! ντροπή!

Ὁ Βασιλιάς τῆς κλείνει τὸ στόμα μ' ἓνα φιλί. Ὁ Πέτρος γκαρίζε μελωδικὰ σ' ἀπόσταση.

(μεταφρ.) Ν. ΣΚΟΥΡΟΣ.

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

“Υστερα από δυό σχεδόν έτων αναγκαστική διακοπή ξαναβγαίνουν σήμερα τὰ «Κυπριακά Γράμματα», γιά νά έξακολουθήσουν και στη νέα τους αυτή περίοδο πιό οργανωμένα τό αναμορφωτικό έργο, πού είχαν αναλάβει μέ τήν πρώτην έκδοσή τους.

Σήμερο δέν ύπάρχει κανένας πού νά άμφισβητεί τήν μεγάλην άξία και τήν εύεργετική επίδραση τών ώραίων πνευματικών αγώνων τής πρώτης εκείνης περιόδου. Τούναντίον, ή σύντομη άναστολή τής έκδοσής μας έδημιούργησε ένα κενό δυσαναπλήρωτο στό καλλιτεχνικό και γενικά στό πνευματικό πεδίο του τόπου μας, κι άπόδειξε, άκόμη μιá φορά, τήν έξαιρετική σημασία τής ευγενικής εκείνης προσπάθειας.

Δυστυχώς, γιά λόγους πού δέν είναι τώρα ό κατάλληλος καιρός νά έξετάσουμε, ό περισσότεροι άνθρωποι του τόπου μας δέν έσυνήθισαν άκόμη νά αποδίδουν όση πρέπει σημασία στην αισθητική διαπαιδαγώγηση του άτόμου. Γι αυτό όσες φορές ή Τέχνη δέν παρουσιάζει άμεσο τόν ώφελιμιστικό χαρακτήρα της, ή δέν έκδηλώνεται σά μιá προέχταση έπιστημονιμου, δέ βρισκεi παρά έλάχιστη άπήχηση στις πλατειές λαϊκές μάζες, και πολυ λίγο έχτιμάται άπ' αυτές. Κι όμως τό συναισθηματικό στοιχείο διαδραματίζει τόν ίδιο σημαντικό ρόλο στην άνόρθωση και τήν προαγωγή ένός άτόμου, και έπομένως και ένός λαού, όπως άκριβώς κι όλες οι άλλες ψυχικές λειτουργίες του. “Όταν μάθουμε νά έκτιμούμε τό ώραίο στην Τέχνη, δέν ύπάρχει άμφισβλία ότι θά μάθουμε νά τό έχτιμούμε και στη ζωή. Θά άντιληφθούμε τότε τήν όμορφιά μερικων άνωτερων πνευματικών και ήθικων άξιών, και θά μπορούμε νά καλλιεργήσουμε τήν άυτοπεποίθησή μας, και νά παρασκευάσουμε τή δημιουργία ένός μέλλοντος πού θά είναι σιγούρα πολυ άνώτερο άπό τό παρόν.

Τά «Κυπριακά Γράμματα» και μέ τή νέα τους σύνθεση θά έργαστούν έντατικά πρós αυτή τήν κατεύθυνση. Θά προσπαθήσουν νά ξεριζώσουν άπ' τό λαό μας μερικές άνόητες προλήψεις, νά άνορθώσουν τόν ιδεαλισμό του, και νά ένδυναμώσουν τήν πίστη του πρós τίς άνώτερες και πιό ευγενικές δυνάμεις του άνθρώπου. Στά μέσα τών επιδιώξεών τους αυτών δέν θά άκολουθήσουν όρισμένη

Σχολή, ούτε στό φιλοσοφικό, ούτε στό αισθητικό ή τό γλωσσικό πεδίο. Πιστεύουμε ότι ή προσπάθεια νά τοποθετήσει έκ τών προτέρων ό καλλιτέχνης τήν έμπνευσή του σέ όρισμένο έκφραστικό καλούπι, ζημιώνει σημαντικά τήν έλευθερία τής Τέχνης, και καταστρέφει τόν αούθρητισμό της, πού είναι ένα άπό τά σπουδαιότερα προσόντα της. Θά άποφύγουμε έν τούτοις τίς άκρότητες, γιατί νομίζουμε ότι σ' ένα τόπο μέ μικρή φιλολογική παράδοση, όπως είναι ή Κύπρος, οι τέτοιες έκδηλώσεις θά είναι μάλλον έπιζήμιες.

Ξεκινώντας άπό τήν ιδέα ότι οι φανατισμοι καταστρέφουν τήν Τέχνη, θά προσπαθήσουμε νά δώσουμε στην προσπάθεια μας αυτή όσο τό δυνατό πλατύτερο, όμαδικό χαρακτήρα. Φιλοδοξούμε νά συγκεντρώσουμε και νά στεγάσουμε στις σελίδες τών «Κυπριακών Γραμμάτων» όλους τους Κυπριους λογοτέχνες—αυτούς πού μένουν στό νησί μας, κι όσους είναι μακριά άπ' αυτό—και νά δώσουμε έτσι μιá συγκέντρωμένη έικόνα του τι γίνεται και τι μπορεί νά γίνει σ' αυτό τόν τόπο. Ιδιαίτερα θά προσέξουμε τους νέους. Μέ ευχαρίστηση θά περιλάβουμε στις σελίδες του περιοδικου μας θέματα γιά τήν Κυπριακή Ιστορία, τή Ζωή και τήν Τέχνη, γιά τήν ξένη πνευματική κίνηση, άπ' όπουδήποτε κι άν προέρχονται αυτά, φτάνει νά είναι όρθά και καλογραμμένα, και δέ θά παραλείψουμε νά δημοσιεύουμε τή συνεργασία τών λογοτεχνων εκείνων τής κυρίας Έλλάδας, πού θάθελαν νά μας ένισχύσουν στέν άγώνα μας. Παράλληλα έπίσης μέ τήν καθαρή φιλολογική ύλη, θά δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή και στη δημοσίευση και τή διάωση του λαογραφικού θησαυρου του νησιου μας, και θά προσπαθήσουμε νά περιλάβουμε στις σελίδες μας λεπτομερή κατάλογον όλων τών βιβλίων πού θά έκδίδουνται στόν τόπο μας ή θ' αναφέρονται σ' αυτόν. Συγχρόνως ή Κριτική μας θά παρακολουθήσει όσο μπορεί καλύτερα τά νέα βιβλία, και θά προσπαθήσει νά έρμηνεύσει τίς νέες προσπάθειες και τίς νέες πνευματικές άναζητήσεις στό πεδίο τής Τέχνης και τής Έπιστήμης.

Τά «Κυπριακά Γράμματα» δέν πρόκειται νά έξυπρητήσουν προσωπικές φιλοδοξίες ή άτομα. Θά παραμείνουν μέχρι τέλους υπεράνω προσώπων και πραγμάτων, μέ μοναδικό σκοπό τους νά άναπτύξουν τήν Τέχνη και τήν Έπιστήμη και νά καλλιεργήσουν στόν τόπο αυτό άνώτερες ήθικές και πνευματικές άξίες.

“Όσοι ποθούν πραγματικά τή βελτίωση τής Κυπριακής Λογοτεχνίας, και θέλουν νά

έργασθουν με ζήλο για την πνευματική ανόρθωση αυτού του τόπου, ἄς ταχθῶν στο πλάι μας κι ἄς ὑποστηρίξουν τὸν ἀγῶνα μας. Οἱ στήλες τοῦ περιοδικοῦ μας θὰ εἶναι πάντα ἀνοιχτές σ' αὐτούς, καὶ ἡ τιμὴ τῆς ἐπιτυχίας μας θὰ εἶναι καὶ δική τους.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΚΑΘΕΔΡΙΚΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Ὁ καθεδρικός ναός τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐν Λευκωσίᾳ θεμελιώθη, ὡς δεικνύει ἡ ὑπεράνω τῆς δυτικῆς θύρας αὐτοῦ σωζομένη ἐπιγραφή, ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Νικηφόρου ἐν ἔτει 1662. Πότε ἀπεπερατώθη οὗτος καὶ ἤρξατο χρησιμοποιούμενος ὡς καθεδρικός ναός δὲν εἶναι καθορισμένον. Δυναμέθα ὁμως νὰ καθορίσωμεν ὅτι τοῦτο ἐγίνε μεταξὺ τοῦ 1669 καὶ τοῦ 1673. Διότι τὸ μὲν ἔτος 1668 διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς περιφημοῦ Κυπριακῆς Συνόδου κατὰ τῶν Καλβινιστῶν ἐχρησιμοποιήθη ἕτερος ναός, ὁ ναός τῆς παρὰ τὴν Λευκωσίαν Μονῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου, ὅπου, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας πληροφορίας, καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος διέμενεν.¹⁾ Ὅτι δὲ πάλιν ἀπεπερατώθη πρὸ τοῦ 1673 συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπέθανεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος, ἐνῶ ἡ προμνημονευθεῖσα κτητορικὴ ἐπιγραφή, ἡ περὶ τὸ τέλος πάντως τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ χαραχθεῖσα, παρουσιάζει τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Νικηφόρον ζῶντα. Διότι λέγει «θεμελιώτω, οἰκείαις χερσὶ τοῦ μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κὺ Νικηφόρου» καὶ οὐχὶ «. . . . τοῦ ἀοιδίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κὺ Νικηφόρου» ὡς ἀπαραιτήτως ἔπρεπε νὰ λέγη ἡ ἐπιγραφή ἂν κατὰ τὴν χάραξιν αὐτῆς δὲν ἔξη ὁ Νικηφόρος.

Ἡ εἰκασία τινῶν ὅτι ὁ ναός ἐγίνε καθεδρικός ἐπὶ Σιλβέστρου τῷ 1730 δὲν εἶναι ἀκριβής· στηρίζεται δὲ ἐπὶ τῆς ἐγχαράκτου ἐπιγραφῆς ἥτις εὐρίσκειται ὑπεράνω τοῦ παλαιοῦ συνοδικοῦ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τῆς σημερινῆς βιβλιοθήκης. Ἄλλ' ἡ ἐπι-

γραφή αὕτη λέγει ὅτι τὸ ἔτος 1730 ἀνανεοοργήθη ἡ Ἀρχιεπισκοπή, ἦτοι ἡ προϋπάρχουσα ἀνεκαινίσθη καὶ οὐχὶ ὅτι τὸ πρῶτον ἰδρύθη αὕτη ἐπὶ Σιλβέστρου.

Ὁ καθεδρικός οὗτος ναός τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εἶναι μονόκλιτος βασιλικὴ συνήθους τύπου, στεγάζεται δὲ διὰ καμάρας, καὶ καλύπτεται ὀλόκληρος ἐσωτερικῶς διὰ τοιχογραφίων, πλὴν τοῦ νάρθηκος, ὅστις στεγάζεται διὰ σταυροθολίου καὶ ἀποτελεῖ προσθήκην μεταγενεστέραν ἐπὶ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου (1767—1810), ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ κτηματολογικοῦ κώδικος Ἀρχιεπισκοπῆς, ὅπου μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐργῶν τὰ ὅποια ἔκαμεν ὁ Χρυσάνθος ἀναφέρεται καὶ ἡ ἀνοικοδομήσις τοῦ νάρθηκος τούτου. Φαίνεται ὅτι ὁ ναός ἐστερείτο προηγουμένως νάρθηκος, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν εἰκονογράφειν αὐτοῦ, διότι αἱ τοιχογραφίαι τῆς Μελλούσης Κρίσεως, τῆς Ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ τῶν Αἰώνων, αἱ ὅποια κατὰ κανόνα ζωγραφούνται ἐν τῷ νάρθηκι τῶν ναῶν, εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν ἔχουν ζωγραφηθῆ ἐντὸς τοῦ ναοῦ.

Τὸ ζήτημα τῆς ἱστορήσεως τοῦ ναοῦ, ἐπὶ τίνος δηλαδὴ ἡ ἐπὶ τινῶν Ἀρχιεπισκόπων ἐγένοντο αἱ τοιχογραφίαι του, παραμένει μέχρι τοῦδε ἀδιάσαφτον. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου παρὰ τὴν κλίμακα τοῦ ἁμβωνος παριστάται ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος γονυπετής πρὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, πρὸς τὸν ὅποιον λέγει ἐμμέτρως τὰ ἐξῆς ἄτινα περιέχονται ἐπὶ τῆς ὑπεράνω αὐτοῦ ἐπιγραφῆς:

«Εὐαγγελιστὰ Κυρίου Ἰωάννη,
Σεπτοῦ σου οἴκου εὐπρέπειαν προσδέχου
Ἦν ἡγάπησα Κυρίου σκηνώματος,
Δι' ἣν μοι εὐχου τῶν ἁμαρτιῶν λύσιν,
Ὡς ἂν μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ καὶ φίλος,
Τοῦ Θεοτόπου μου καὶ Θεοῦ τοῦ Σωτήρος.»
Ὁ Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης δεχόμενος τὴν δέησιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου ἀποτείνεται πρὸς τὸν ὑπερθεν αὐτοῦ εἰκονιζόμενον Σωτήρα, πρὸς τὸν ὅποιον καὶ λέγει τὰ ἐξῆς ἐμμέτρως καὶ πάλιν παρ' αὐτοῦ γραφέντα.

«Χαρίζομένός μοι χάριν τῷ σῶ φίλῳ
Δός, Χριστέ μου, ἄφειδιν ἁμαρτημάτων
Ποιμένε Κύπρου τῷ φίλῳ Φιλοθέῳ
Καλλωπίσαντι τήνδε τὴν ἐκκλησίαν.»

Ἡ παράστασις αὕτη καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ ἐφθάρησαν πολὺ, ὥστε σήμερον ἀσαφῶς μόνον διακρίνονται. Διέσωσαν ὁμως τὰς ἐπιγραφὰς ὁ Φίλιππος Γεωργίου ἐν τῷ ἔργῳ του «Εἰδήσεις ἱστορικαὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Κύπρου» σελ. 102, καὶ ὁ κ. Χαρίλαος Παπαϊωάννου εἰς τὸ περιοδικὸν «Φῶς» τόμ. Α', σελ. 246.

Ἐκ τῆς παραστάσεως καὶ τῶν ἐπιγρα-

¹⁾ Ἰδε· Παρθ. Κιμίλτη «Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου καὶ ὁ ἰδιόχειρος αὐτοῦ Κῶδις» ἐν τόμῳ Β' τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν» (1938) σ. 15—17.

φῶν τούτων συνάγεται ὅτι διὰ τὸν καλ-
λωπισμὸν τοῦ ναοῦ ἐμερίμνησεν ὁ Ἀρχι-
επίσκοπος Φιλόθεος.

Ὁ Φίλιππος Γεωργίου ὁμως παρέχει εἰς
τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον του καὶ
τὴν πληροφορίαν ὅτι «ὁ Ἀρχιεπίσκοπος
Σίλβεστρος μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐξορίας κάθο-
δον (1731) ἐπεχείρησε νὰ εἰκονογραφήσῃ ἑσω-
θεν τὴν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ ἐκκλησίαν τοῦ
ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἀλλὰ μό-
λις ζωγραφήσας τὸ ἱερὸν βῆμα προελή-

μέχρι σήμερον, καὶ ἐτέρα προσωπογραφία
κληρικοῦ μετ' ἀραιοῦ πώγωνος καὶ μύστα-
κος, φέροντος ἐπανωκαλύμμαχον ἐπὶ χα-
μηλοῦ μοναχικοῦ σκούφου καὶ κρατοῦντος
εἰς μὲν τὴν δεξιάν χεῖρα δικανίκιον εἰς
δὲ τὴν ἀριστεράν πλάκα 0,47 X 0,30 μετὰ
τῆς ἐξῆς ἐμμέτρου ἐπιγραφῆς :

«Τούτους ὄρων δέδθηι οὐς γέγραφα σοι,
μύστας ἐαυτοὺς φάσκοντας ἀναξίους,
καίπερ εὐλαβῶς ζήσαντας κα' ἐνθέως,
θεουργῶν γε μὴν μετασχεῖν δεδίοτας.

φθη ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἀφείς τὴν συμπλή-
ρωσιν τοῦ ἔργου εἰς τὸν διαδεξάμενον
αὐτὸν Ἀρχιεπίσκοπον Φιλόθεον». Τὴν πλη-
ροφορίαν ταύτην δὲν ἀναφέρει ὁ Φίλιππος
Γεωργίου πόθεν παρέλαβεν.

Ἐν τῷ ἱερῷ βήματι εἰς τὸ ἀριστερὸν
ἄκρον τῆς ἀψίδος παρὰ τὴν ἁγίαν πρό-
θεσιν εἰς ὕψος 2 περίπου μέτρων ἀπὸ
τοῦ ἐδάφους διασῶζεται, καλῶς ὁπωσοῦν

ἄπερ μόλις ἔνεστιν ὄραν ἀγγέλοις,
φριξὸν τοῖνυν στέναξον σὺ γε καὶ κλαῦσον
κατὰ νοῦν λαβόμενος τὰ ὄσαι ὄραι,
οἷα περ γὰγὼ πράττω τάλας ἀθέσμως,
δέει τοῖνυν προσέρχου θεοῦ λάτρης(;) ἵνα
μὴ πυρὶ πεμθῆς τῷ αἰωνίῳ.

Ὁ θεῖος ἐλέει Κύπρου Φιλόθεος
αψηλῶ Φευρουαρίου 22 (Ε;).»

Μέχρι πρό τινος χρονικοῦ διαστήματος τὸ κάτω μέρος τῆς προσωπογραφίας καὶ τῆς ἐπιγραφῆς ἐκαλύπτοντο ὑπὸ τῶν σανιδῶν αἰτίνες εἶναι προσηρμοσμένοι εἰς ὅλην τὴν ἀψίδα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους μέχρι 2 μέτρων ὕψους, ἤτοι ἀπεκρύπτοντο τὰ ἑξῆς :

«Ἴνα μὴ πυρὶ πεμφθῆς τῷ αἰωνίῳ.

ὁ θεῖος ἔλεει Κύπρου Φιλότητος

αψλσφ Φευρουαρίου ζζ »

Τὸ σανίδωμα διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκαλύπτοντο τὰ ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ παλαιὸν καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀποκρύψεως ταύτης, ἴσως, ἀπέφυγον νὰ μνημονεύσωσι τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ὁ Φίλιππος Γεωργίου καὶ ὁ κ. Χ. Παπαϊωάννου, ὅστις ἐν τῷ περιοδικῷ «Φῶς» ἐφρόντισε καὶ κατέγραψε πάσας τὰς λοιπὰς ἐπιγραφὰς τῶν ναῶν τῆς Λευκωσίας.

Ὁ κ. Ν. Κυριαζῆς στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω πληροφορίας τοῦ Φιλίππου Γεωργίου περὶ ἐνάρξεως τῆς εἰκονογραφήσεως τοῦ ναοῦ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σιλβέστρου, μετέφερε τὸ ὁρατὸν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὰ «Κυπριακὰ Χρονικὰ» 1933 σελ. 58, καὶ ἐξέφερε τὴν γνώμην ὅτι ἡ προσωπογραφία ἀνήκει εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Σιλβέστρου. Ἐπίσης ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Σωτηρίου ἐν τῷ περιοπουδάστῳ ἔργῳ αὐτοῦ «Τὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κύπρου. Α'. Λεύκωμα» κατεχώρησεν εἰς τὸν πίνακα 113 φωτογραφίαν τῆς προσωπογραφίας ταύτης καὶ τῆς ἐπιγραφῆς μέχρι πάλιν τοῦ ἀποκρυπτομένου ὑπὸ τοῦ σανιδώματος μέρους, καὶ ἐσημείωσεν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου.

Ἡ πρό μικροῦ γενομένη ἀφαίρεσις τοῦ μέρους τοῦ σανιδώματος ὅπερ ἀπέκρυπτε τὸ κατὰ μέρος τῆς ἐπιγραφῆς ἐπέτρεψεν εἰς ἡμῶς νὰ ἀντιγράψωμεν ὀλόκληρον τὸ κείμενον αὐτῆς τὸ ὅποιον καὶ δημοσιεύομεν μετὰ τοῦ σχετικοῦ φωτογραφικοῦ πίνακος ἐν τῷ παρόντι σημειώματι :

Παρ' ὅλον ὅτι ῥητῶς ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου, ἐν τούτοις νομίζομεν ὅτι ἡ προσωπογραφία τοῦ κρατοῦντος τὴν ἐπιγραφὴν δὲν εἶναι τοῦ Φιλοθέου ἀλλὰ τοῦ Σιλβέστρου, καὶ ὅτι εἶναι ὀρθὴ ἡ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Γεωργίου πληροφορία, ὅτι ἡ εἰκονογράφησις τοῦ ναοῦ ῥῆξαιτο ἐπὶ Σιλβέστρου.

α'.) Διότι ἡ προσωπογραφία αὕτη διαφέρει καταπληκτικῶς τῆς ἑτέρας προσωπογραφίας ἣτις εὐρίσκειται πλησίον τῆς βορείας θύρας τοῦ κυρίου ναοῦ, τὴν ὅποιαν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, καὶ ἣτις ἀναμφίβολως εἶναι τοῦ Φιλοθέου.

β'.) Οὐδεὶς λόγος ὑπῆρχεν ὥστε νὰ θεθοῦν εἰς δὺς διάφορα μέρη τοῦ ναοῦ

προσωπογραφίαι τοῦ αὐτοῦ προσώπου καὶ μάλιστα μὲ τόσον διάφορα ἐκάστη χαρακτηριστικὰ.

γ'.) Ἐν τῇ ἀψίδι ἐζωγραφήθησαν 10 ὀλόσωμοι Ἱεράρχαι ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἀριστερὰ, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐτέθη καὶ ἡ ὑπὸ ἐξέτασιν προσωπογραφία μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς, εἶναι ὁ Ἅγιος Σιλβέστρος. Οὐδεὶς βεβαίως λόγος ὑπῆρχε νὰ ζωγραφηθῆ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Σιλβέστρου εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς ἀψίδος μεταξύ τῶν 3 Ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων γνωστῶν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου καὶ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας Ἱεραρχῶν, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Ἁγίου, οὕτινος τὸ ὄνομα ἔφερον ὁ μεριμνήσας διὰ τὴν εἰκονογράφησιν Ἀρχιεπίσκοπος. Καὶ οὐδεὶς λόγος ὁμοίως ὑπῆρχε νὰ ζωγραφηθῆ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Σιλβέστρου καὶ ἐπ' αὐτῆς νὰ τεθῆ ἡ προσωπογραφία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου, ἀλλ' ἔπρεπεν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει μᾶλλον, κατὰ φυσικὸν λόγον, νὰ ἐτίθετο εἰς τὴν θέσιν ἐκεῖνην ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Φιλοθέου.

δ'.) Αἱ τελευταῖαι δὺς γραμμὴς τῆς ἐπιγραφῆς «ὁ θεῖος ἔλεει Κύπρου Φιλότητος, αψλσφ Φευρουαρίου ζζ», φαίνεται ὅτι ἐγράφησαν ὑπὸ ἑτέρας χειρὸς, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκασώμεν ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ γραφικοῦ χαρακτῆρος μεταξύ τούτων καὶ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς ἐπιγραφῆς καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐνῶ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι καλῶς συντεταγμένον καὶ ὀρθογραμμένον, εἰς τὰς δὺς αὐτὰς γραμμὰς ἀντιθέτως ἀπαντᾷ καὶ ἡ χονδροειδὴς ἀνορθογραφία «Φευρουαρίου».

Πάντα ταῦτα, νομίζομεν, ὅτι εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ μᾶς πείσουν ὅτι ἡ ἐν τῇ ἀψίδι τοῦ ἱεροῦ βήματος προσωπογραφία τὴν ὁποῖαν καὶ δημοσιεύομεν ἐν τῷ παρόντι σημειώματι, δὲν εἶναι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου ἀλλὰ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σιλβέστρου. Ἐπίσης ὅτι ὁ μὲν Σιλβέστρος ἐμερίμνησε διὰ τὴν τοιχογράφησιν τῶν 10 ὀλόσωμων Ἱεραρχῶν τῆς ἀψίδος καὶ τινῶν, ἴσως, ἄλλων εἰκόνων, ὅπως εἶναι ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἢ ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου παρὰ τὸ α'. παράθυρον τοῦ κυρίου ναοῦ σωζομένη, τῆς ὁποίας ἡ τεχνοπλοία ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν Ἱεραρχῶν τῆς ἀψίδος. Ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν Ἀρχιεπίσκοπος Φιλοθεὸς ἐμερίμνησε διὰ τὴν τοιχογράφησιν ὅλου τοῦ ἄλλου ναοῦ ἀπὸ τοῦ 1736 μέχρι περίπου τοῦ 1750, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἐν' τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ κώδικος τῶν λογαριασμῶν τῶν ἐκκλησιῶν Λευκωσίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἄλλως τε ὑπάρχει καταφανεστάτη διαφορὰ μεταξύ τῆς τέχνης τῶν τοιχογραφιῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῶν Ἱεραρχῶν τῆς ἀψίδος, ἣτις φαίνεται ἔχουσα μᾶλλον βυζαντινὴν

ἐπίδρασιν, καὶ τῆς νεωτερίζουσας τέχνης τῶν λοιπῶν ἐν τῷ ναῷ τοιχογραφιῶν.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὸ ὅτι εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἀψίδος ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τοῦ Φιλοθέου καὶ ἡ χρονολογία αὐτοῦ, τοῦτο δύναται νὰ ἐξηγηθῆ εἴτε ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο ἦτο κενὸν καὶ συνεπληρώθη μεταγενεστέρως, εἴτε ὅτι ἐφθάρη ἡ ἐπιγραφή εἰς τὸ κάτω μέρος καὶ μετὰ πάροδον πολλοῦ καιροῦ ἐπεδιορθώθη ὑπὸ μεταγενεστέρου ζωγράφου, ὅστις, παρασυσθῆς ἐκ τῆς ἄλλης ἐπιγραφῆς τῆς εὐρισκομένης παρὰ τὴν βόρειον θύραν τοῦ κυρίας ναοῦ, ἔγραψε καὶ εἰς αὐτὴν τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Φιλοθέου.

Τὸ ὅτι δὲ πράγματι μεταγενεστέρως παρέστη ἀνάγκη νὰ γίνουσι τοιαῦτα ἐπισκευαὶ φθαρῶν τοιχογραφιῶν, λίαν κακοτέχνως ὁμως δυστυχῶς, φαίνεται ἀφ' ἐνός ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν διακρινομένων σήμερον ἐπισκευῶν, μαρτυρεῖται δὲ ἀφ' ἐτέρου καὶ ἕκ τινος ἐπιγραφῆς, ἐφθαρμένης καὶ ταύτης, ἣτις εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου τοῦ ναοῦ παρὰ τὸ εἰκονοστάσιον, ὅπισθεν τοῦ θρόνου ἐφ' οὗ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναγράφεται ὅτι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Κύριλλος Α' κατὰ τὸ β'. ἔτος τῆς ἀρχιερατείας του (1851) προέβη εἰς τὴν τοιαύτην ἐπισκευήν. (*)

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ Ι. ΚΙΡΜΙΤΣΗΣ

Καθηγητῆς Π. Γυμνασίου.

ΙΑΚΩΒΟΣ Α', ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ὁ Ἀρχι. Κυπριανὸς στὸ γνωστὸ πολῦτιμο ἔργο του γράφει¹: «Ἐπορεύθησαν διότι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ εἰς βασιλεύουσαν καὶ Νικηφόρος καὶ οἱ δὺο Ἰακώβου², καὶ Γερμανὸς καὶ Σιλβεστρος καὶ Φιλόθεος δις καὶ Παῖσιος μετὰ τῶν περὶ αὐτῶν Μητροπολιτῶν». Ὁ Φίλιππος Γεωργίου³ πού πρῶτος ἀποπειράθηκε νὰ παρουσιάσει μιὰ

(*) Νὰ διορθωθοῦν τὰ ἐπόμενα: σ. 68 στήλῃ β', στίχ. 40 ἀντὶ «ἀ ν» νὰ γραφῆ «δ ν» Καὶ σ. 69, στήλῃ β', στίχ. 8 κάτωθεν ἀντὶ «δ π ε ρ» νὰ γραφῆ «ἀ π ε ρ».

1. Ἱστορία χρονολογικῆ τῆς Νήσου Κύπρου, Ἐνετιανῶν, 1788 (ἔκδ. Λευκωσίας, 1934), σ. 463.

2. Ἡ ὑπογράμμισις εἶναι δική μου.

3. Ἐἰδήσεις Ἱστορικαὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Ἀθηναίαν, 1875, σ. 100.

συνθετικὴ ἐργασία ἀπάνω στὴν Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου σημείωσε: «Τὸν Ἰακώβωνα⁴ διεδέξατο εἰς τὸν θρόνον Ἰακώβος α'. Περὶ τούτου οὐδεμίαν ἄλλην εἰδησίαν ἔχομεν ἢ μόνον ὅτι εὐρηται ὑπογραφή αὐτοῦ ἐν δυσὶ τοίοις τοῦ Κώδικος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ Νικηφόρου ἐν ᾧ τοῦ Ἰακωβίανος δὲν ὑπάρχει. Ὡσαύτως δὲ ἐν τῇ αὐτῇ σειρᾷ εὐρηται ἡ τοῦ Γερμανοῦ β' μετὰ τὴν τοῦ Ἰακώβου α'». Ὁ Hackett⁵ πού ἀκολουθεῖ καταπόδι τὸν προηγούμενον συγγραφέα, σχετικὰ μ' αὐτὸν ἀφορᾷ αὐτὸ τὸν ἱεράρχην, δὲν προσθέτει τίποτε νεώτερον ἐχτός ἀπὸ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς ἀρχιερατείας του: «James I (1679—1689) is represented as having been the successor of Kigala». Ὁ Χαρ. Παπαϊωάννου⁶ στὴ συμπληρωμένη Ἑλληνικῆ μετάφραση πού ἔκανε τοῦ ἔργου τοῦ Χάκετ παραδέχεται τὰ χρονικά ὅρια στὸ ἀρχικὸ κείμενον καὶ παραπέμπει στίς σελίδες τοῦ Κώδ. Α' τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς πού σ' αὐτὲς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰακώβου τοῦ α': «Τὸ ὄνομα Ἰακώβος ἀπαντᾷ δις ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μετὰ τὸν Νικηφόρον Ἀρχιεπισκόπων ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν ὑπ' ἀριθ. 3 ἐν σ. 7 καὶ ὑπ' ἀριθ. 13 ἐν σ. 21 περὶ τῆς Ἐγκλειστρας καὶ τοῦ Κύκκου ἐγγράφων τοῦ κώδ. Α' τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς». Κι οὐτε ὁ Ἀρχπ. Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος⁷, μετὰ τὴν ἀκούραστη ἐρευνητικότητά καὶ πολυμάθεια του, μπόρεσε νὰ προσθέσει κάτι καινούργιον σ' ὅ,τι πρῶτος μᾶς γνώρισε ὁ Κυπριανός.

Ἡ σύντομη αὐτὴ μελέτη μου δὲν εἶχει ν' ἀναγράψει τίποτε ἄλλο πού νὰ σχετίζεται μετὰ τὴν καταγωγή, τὴ ζωὴ καὶ πρὸ πάντων τὴ δράση τοῦ ἀρχιεπισκόπου αὐτοῦ. Θὰ παρουσιάσει μόνχα σ' ἕνα πίνακα τὸ ποταίτο του κι ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφή σ' αὐτὴ θὰ εὐρύνει τὰ χρονικά ὅρια τῆς ἀρχιερατείας του. Ἡ ἀνακάλυψη ἔγινε ἀπὸ μὲνα ἀπάνω σὲ μιὰ εἰκόνα ἀνάμεσα σ' ἕνα πλῆθος ἀπὸ φορητὲς εἰκόνες, βημόθυρα, ξύλινα ζωγραφισμένα θωράκια ἀπὸ παλαιὸ τέμπλος⁸, πού φυλάγονται ὅλα μαζί κι ὄταχτα στὸ γυναικωνίτη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Παναγίας

4. Ἰακωβὸν Κιγάλας, Ἀρχπ. Κύπρου, (1674—1578).

5. A History of the Orthodox Church of Cyprus, London, 1901, pp. 215—6.

6. Ἰ. Χάκετ, Ἱστορία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν Χαρ. Ἰ. Παπαϊωάννου, ἐν Ἀθῆναις, 1923, σ. 282—3.

7. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, (1570—1878), Ἀθηναίσι, 1929, σ. 66.

8. Τὰ ξύλινα θωράκια θυμίζουν τὰ χρονολογημένα θωράκια τοῦ τέμπλου τῆς Παναγίας τῆς Ἀΐσιου, τῆς Αὐγασίδας κλπ. Εἶναι τῆς ἴδιας τεχντροπίας καὶ ἀνήκουν στὸν 17ον αἰῶνα—περίπου μέσα καὶ τέλος. Ἡ προσκυνητὰρι κι ὁ δεσποτικὸς θρόνος σώθηκαν σὲ μιὰ πολὺ καλὴν κατὰστασιν.

στην Παλλουριώτισσα ⁹. Ἡ εἰκόνα παριστάνει τὸν Ἀπόστολο Βαρνάβα τὸν προστάτη Ἅγιο τῆς Κύπρου κ' ἔχει μκ. 50. 4., πλ. 37.5, πχ. 3 ἑκατοστόμ. Ὁ Ἅγιος εἶναι ζωγραφισμένος πάνω σὲ γύψινο ἐπίστρωμα (gesso) καὶ καθισμένος σὲ θρόνο εὐλογεῖ μὲ τὸ δεξιὸ χέρι καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ κρατεῖ ἀνοιχτὸ εὐαγγέλιο, ἀκουμπισμένο στ' ἀριστερὸ γόνατο. Στὶς ὀλάνοιχτες σελίδες του διαβάζει κα-

ἀθετῶν ὑμ[α]ς...» (Λουκάς Χ., 16—18). Στὴ δεξιᾷ μεριᾷ τοῦ λευκοῦ γύψινου φωτοστέφανου μὲ ἀναγλυφικὴ διακόσμηση (in low relief) ὑπάρχει ἡ λέξη: Ὁ ἍΓΙΟΣ καὶ πρὸ πέρα, στὴ γωνιά, ἕνας ἄγγελος βγαίνοντας μέσα ἀπὸ νεφέλη καὶ κρατώντας τὴν ἀρχιερατικὴ μίτρα καὶ στὴν ἀριστερῇ μεριᾷ ἡ λέξη ΒΑΡΝΑΒΑΣ καὶ πρὸ πέρα, στὴ γωνιά, ἄλλος ἄγγελος βγαίνοντας κι αὐτὸς μέσα ἀπὸ

νένας: «Εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· ὁ ἀκούων ἡμῶν ἐμοῦ ἀκούει καὶ ὁ

νεφέλη καὶ κρατώντας τὸ προνομικὸ ἀρχιεπισκοπικὸ σκήπτρο τῆς Ἐκκλησίας τῆς

9. Ἡ Παλλουριώτισσα εἶναι τὸ γνωστὸ προάστειο τῆς Λευκωσίας ποῦ βρίσκεται σήμερα ἔξω ἀπὸ τὰ Βενετοσάνικα τεῖχη σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Ἀμμοχώστου. Γενικὰ δὲς Gunnis 'Historic Cyprus', London, 1936, σ. 410 καὶ Jeffery 'Historic Monuments', Cyprus', 1918, σ. 197. Τὸ χωριὸ φημιζόταν γιὰ τὸ μο-

νατήρι του τῆς Παναγίας τῆς Παλλουριώτισσας. Ἡ πρώτη ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος τῆς χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1221 μ. Χ., Σάθας MB., Β', σ. 24. Ὁ Stefano Lusignano στὸ βιβλίον του 'Chorografia e Breve Historia Universale, Bologna, 1573, σ. 15, γράφει πὼς στὰ 1567 ὄταν οἱ Βενεταῖοι, μπροστὰ στὴν ἀπειλὴ τῆς Τούρ-

Κύπρου. Ὁ χρυσοποίκιλτος θρόνος καταλήγει σὲ λιονταρία κεφάλια νιά μπροστίνᾳ πόδια. Τὸ πεδίο εἶναι χρυσοχρόμο. Ὁ ἀπόστολος φορεῖ ἐρυθρόχρωμο στιχάρι, βαθυπράσινο, κλαδωτὸ φελώνι, βαθυπράσινο πετραχίλι, μεγάλο λευκὸ ὠμοφόρι μὲ σταυροὺς στὸ ἴδιο χρώμα ὅπως καὶ τὸ φελώνι, ἐπιγονάτιο κ' ἐπιμανίκια. Στὰ δεξιὰ πρὸς τὰ κάτω (ἀντικρύζοντας τὴν εἰκόνα) βρίσκεται ὀρθίος ἕνας γηραιός, μὲ λευκὴ γενειάδα, ἀρχιερέας σὲ λατρευτικὴ στάση. Φορεῖ ἐρυθρόχρωμο στιχάρι, ἐρυθρόχρωμο πετραχίλι, ἐρυθρόχρωμο πολυσταυρικὸ σάκκο, ἀντὶ φελώνι, χρυσοχρόμο ὠμοφόρι μὲ σταυροὺς, ἐπιγονάτιο, ἐπιμανίκια κὶ ἀρχιερατικὴ μῆτρα. Στ' ἀριστερὰ πρὸς τὰ κάτω σὲ μιὰ μάντορλα ὑπάρχει ἡ ἐπόμενη συντομογραφικὴ τοῦ καὶ τοῦ δέησης: *Ἐν δόξῃ παριστάμενος Θεῷ τῷ παντοκράτορι, Βασιλέα Κύπρου καύχημα, ἔκτενας ἰκετεύω τοῦ δυοῦλεϊν τὸν σωτήρα ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ἀρχιεῖον καὶ ἀξιώσαί με τότε (τυχεῖν;) τῆς δεξιᾶς τὸν μερίδος—Δέποις καὶ πόθου πολλοῦ τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου κὺρ Ἰακώβου, 1691 Χν*.

Ἔτσι μὲ τὴν ἀνακάλυψήν αὐτῆς τῆς εἰκόνας, ἐκτός τοῦ γνωρίζουμε, γιὰ πρώτη φορά, τὴ μορφὴ τοῦ Ἀρχπ. Κύπρου Ἰακώβου τοῦ α', μεταβάλλονται καὶ τὰ γνωστὰ ὄρια τῆς ἀρχιερατείας του ἀπὸ (1675—1689) σὲ (1675—1691).

ANT. INTIANOS

κικῆς ἐπιδρομῆς, ἀποφάσισαν νὰ περιορίσουν τὴν περιμετρο τῶν τειχῶν τῆς Λευκοσίας καὶ χάλασαν παλάτια, σπίτια κ' ἐκκλησίες, τὸ μοναστήρι τῆς Παλλουριώτισσας καταδαφίστηκε μὲ τὸν ἴδιον σκοπὸ ἐπίσης: «*eduoi de' Greci: uno de Monaci fatto dalla Regina Hellena e l' altro delle Monache era detto il primo Manchana, il secondo Palluriotissas.*» Ὁ Κύπριανός, ὁρ. cit., σ. 63, ἀντιγράφοντας τὸν Lusigneano σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ σμῆμα καὶ θιγόντας τὸν κατάλογο τῶν μοναστηριῶν ποῦ ἐξουσιάζει Ἁρχιεπισκοπὴ στὴν ἐποχὴ τοῦ δὲν ἀναφέρει ἂν τὸ μοναστήρι αὐτὸ ἐξακολουθοῦσε νᾶναι κοινόβιο «*μοναζουσῶν γυναικῶν.*» Κρίνοντας ἀπὸ τίς ἀφιερωματικὰς φορητὰς εἰκόνας καὶ μερικὰ ἄλλα ἀξιοπορητὰ λειψανα στὸν γυναικωνίτη τῆς ἐκκλησίας, τὸ μοναστήρι ἄρχισε νὰ ἐξανεῖ κ' ἴσως νὰ εὐημερῆ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα, ἀλλὰ ὡς κοινόβιο ἀντὶ τῶν μοναχῶν, (βλὲς Κ. Ι. Μυριανθοπούλου Ἰατρὴ-γεωργιάκις Κορνέσιος, Λευκοσία, 1934, σ.51—59.) Στὸν καιρὸ τῆς Φραγκοκρατίας, καὶ πιὸ ὕστερα, τῆς Τουρκοκρατίας ὁ αὐλόγυρος τοῦ χρησιμοποίηθηκε ὡς νεκροτάφειο. Ἀπὸ κεῖ ἐρχεται ὁ ἐξαιρετικὰ ὄρατος σαρκοφάγος τοῦ Maréchal Adam d' Antioch ποῦ βρίσκεται σήμερα στὸ Lapidary Museum τῆς Λευκοσίας. Κατὰ τὴν τουρκοκρατία καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς ἐκεῖ ἐθαβαν τοὺς νεκροὺς τῶν οἱ κάτω ἐνορίες τῆς Λευκοσίας. Τὰ θεμέλια τοῦ κενοτάφιου τῶν Ἀρχιεπισκόπων διακρίνονται κοντὰ στὸ ἱερὸ πρὸς τὴ νότια πλευρὰ τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας ποῦ χτίστηκε στὰ 1887. Ἐκεῖ εἰσιροῦμε πὺς ἀναπαύεται τὸ σκήνωμα τοῦ Ἀρχπ. Κυράλλου τοῦ Α', τοῦ Μακάριου κλπ. Ὁ τάφος τῶν ἰσοδεδώθη ἕνα μὲ τὸν ἀλόγυρο, πρὶν λίγα χρόνια, χωρὶς νὰ ληφθῆ φροντίδα νὰ περιωθῆται ἕνα τοῦ σμῆματος γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μνημεῖο!

ΚΡΙΤΙΚΗ

«*Κυπριακαὶ Σπουδαί*». Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, ἐκδιδόμενον ὑπ' αὐτῆς τῆ ἐπιμελείᾳ Ἀ. Αἰμιλιανίδου, Π. Δικαίου, Ἀ. Ἰντιάνου, Κ. Σπυριδάκι. τόμ. Α'. 1937, τόμ. Β'. 1938. ἐν Λευκωσίᾳ.

Οἱ δύο τόμοι τοῦ Δελτίου τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν ποῦ μὲ τὸν τίτλο «Κυπριακαὶ Σπουδαί» κυκλοφόρησαν, πῆρσι ὁ πρῶτος καὶ φέτος ὁ δεύτερος, εὐπρόσωποι καὶ σὲ περιεχόμενον καὶ σ' ἐμφάνισιν, δείχνουν τί σοβαρὴ ἐπιστημονικὴ δουλιὰ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ στὴν Κύπρον, ἅμα ὑπάρξει μιὰ ὁμαδική, κοινὴ προσπάθεια πρὸς ἕνα ὀρισμένον σκοπὸ.

Ἡ «Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν» ἰδρύθηκε στὰ 1936 ἀπὸ μιὰ ομάδα Κύπριους ἐπιστήμονες κ' ἄλλους διανοοῦμενους, μὲ σκοπὸ νὰ κάνει συστηματικώτερη τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας, τῆς γλώσσας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς τέχνης τῆς Κύπρου, μαζεύοντας πρῶτα καὶ διασώζοντας τὸ σχετικὸ ὑλικὸ, καὶ φροντίζοντας γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐξέτασιν κ' ἔκδοσίν του. Ἀκόμα σκοπὸς τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν εἶναι ἡ ἱδρυση μουσείου λαϊκῆς κυπριακῆς τέχνης. Μέσα γιὰ νὰ κατορθωθῆ ὁ πλατύς αὐτὸς σκοπὸς εἶναι ἡ ἔκδοσις Δελτίου, ἐπιστημονικῆς ἀνακοινώσεως, συζητήσεως κ' ἐκδρομῆς, καὶ συνεργασίας μ' ἄλλα ἀνάλογα ἰδρύματα. Ὁ πλατύς καὶ πολλαπλὸς σκοπὸς τῆς Ἑταιρείας δὲν εἶναι βέβαια δυνατό νὰ πραγματοποιηθῆ γρήγορα, φανερωτὸ ὅμως πρῶτα πράγματα ἔχουμε ἄγνωστα ἀκόμη στὸν τόπον μας κὶ ἀδούλευτα, τί ποικίλον καὶ ζωηρὸ ἐνδιαιφῆρο παρουσιάζει στὸν ἐπιστήμονα, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, ἡ Κύπρος, καὶ πόσο ἐπείγει νὰ μπεῖ σὲ μιὰ καλὴ κὶ ὀργανωμένη τάξιν καὶ νὰ στηριχθῆ πάνω σὲ γερὰς βάσεις ἡ σχετικὴ ἐργασία.

Γιὰ τὴν ἱστορία ἀναφέρω κ' ἐδῶ κείνον ποῦ κὶ ἄλλοῦ ἔγραψα, πὺς δὲν εἶναι ἡ πρῶτη φορὰ ποῦ ἐγίνε ἀπόπειρα νὰ ἰδρυθῆ μιὰ ἀνάλογη ἐπιστημονικὴ ὀργάνωσις στὴν Κύπρον. Στὰ πρῶτα κιόλας χρόνια τῆς ἀγγλικῆς κατοχῆς ἰδρύθηκε, κυρίως ἀπὸ τὸν Max Ohnefalsch Richter, μιὰ λιγὸςχρονη «Society of Cyprian Studies», ποῦ στὰ 1888—1889 ἔβγαλε καὶ τό, βραχύβιο ἐπίσης καὶ γι' αὐτὸ δυσεῦρετο σήμερα, περιοδικὸ «The Owl», ὅπου συνεργάζονταν καὶ διάσημοι Εὐρωπαϊοὶ ἐπιστήμονες.

Ἰωτερώτερα, στὰ 1912 ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Χαρίλαο Ι. Παπαϊωάννου κ' ἄλλους σὴ Λάρνακα ἕνα ἀρχαιολογικὸ σωματεῖο μὲ

τόν τίτλο «'Αρχαιολογική 'Εταιρεία ἐν Λάρνακι», με σκοπό νά περισυλλέξει, συντηρήσει κ' ἐρευνήσει τίς κυπριακές ἀρχαίότητες «μάλιστα μὲν τῆς χριστιανικῆς ἀλλά καὶ τῆς ἄλλης τέχνης», ὅπως ἔγραφε τὸ καταστατικό της. Ἡ 'Εταιρεία αὐτή, καθώς ἐνδιαφερόταν προπάντων γιὰ τὴ χριστιανικὴ τέχνη, ἀποτελοῦσε μιὰν ἀρχὴ Βυζαντινοῦ Μουσείου στὴν Κύπρο, ποὺ μόλις τότε κατορθώθηκε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἐδῶ. Προσπάθησε μάλιστα ἡ λιγώζωη αὐτὴ ὀργάνωσι νὰ γίνῃ τοπικὸ κυπριακὸ μουσεῖο στὴ Λάρνακα, καὶ νὰ ἐκδίδονται ἐπιστημονικὲς μελέτες γιὰ τὴν Κύπρο. — Ἐδῶ πρέπει νὰ προστεθεῖ κ' ἡ σχετικὴ κίνησι τοῦ 1923, στὴ Λάρνακα πάλι, με πρωτεργάτες τὸ Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά, τὸν Ι. Συκουτρή, Ν. Κυριαζή, Λουκὴ Ζ. Πιερίδη κ. ἄ., ποὺ καρπὸς τῆς εἶναι τὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Χρονικά», ποὺ ἔβγαιναν ὡς τὸ τέλος τοῦ 1937 μ' ἐπιστημονικὸ ἀλλὰ προπάντων μ' ἄφθονο συλλεχτικὸ ὕλικό.

'Ἄλλὰ τὸ ἔργο ποὺ δὲν κατάφεραν, γιὰ διάφορους λόγους, νὰ τὸ φέρουν σὲ καλὸ τέλος οἱ δυὸ πρώτες ὀργανώσεις κ' οἱ ἰδιωτικὲς ἐνέργειες, φαίνεται πῶς τότε θὰ τὸ κάνει ἀποτελεσματικώτερα, πιὸ γόνιμα καὶ πιὸ ἀσφαλισμένα ἡ νέα 'Εταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν, ποὺ με τὶς πρώτες της δημόσιες ἐμφανίσεις δείχνει πῶς ἰώθει βαθιὰ τὴ μεγάλη σημασία τῆς ὥραιας προσπάθειας τῆς καὶ καταλαβαίνει σωστὰ τὴ σοβαρότητα τοῦ ἔργου ποὺ ἀνάλαβε, ἀλλὰ καὶ ξαίρει κ' ἔχει τίς ἀναγκαῖες ἐπιστημονικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ τὸν ἐκπληρώσει με τὸν ὀρθότερο καὶ τὸν πιὸ ὀξιο τρόπο. Τὸ διαπιστώνουν οἱ δυὸ πρώτοι τόμοι τοῦ Δελτίου τῆς «Κυπριακαὶ Σπουδαί», ποὺ ἡ περιποιημένη κι ἄρτια ἐμφάνισι τους μᾶς διαθέτουν ἀμέσως εὐνοϊκά. Τὸ Δελτίο βγαίνει με τὴν ἐπιμέλεια συνταχτικῆς ἐπιτροπῆς ἀπὸ τοὺς κυρίους Ἀχ. Αἰμιλιανίδη, Π. Δίκαιο, Ἄντ. Ἰντιάνο καὶ Κ. Σπυριδάκι.

Στὸν πρῶτο 1) τόμο (1937), ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ σελίδες 118 καὶ τρεῖς εἰκόνες, ὕστερ' ἀπὸ ἕνα σημεῖωμα «Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας» καὶ τὸ «Καταστατικὸν τῆς Ε.Κ.Σ.» ἔρχεται ἡ μελέτη τοῦ κ. Ἀχ. Αἰμιλιανίδη «Πρόνομα τῶν ἄλλοδαπῶν καὶ διομολογήσεις ἐν Κύπρῳ», ἀπὸ πῶν προσεχτικῆ, ὑπομνηματισμένη κι ἀξιόλογη ἐπιστημονικὴ ἐργασία, ποὺ διαφωτίζει μιὰ πλατιά κ' ἐνδιαφερόσουσα πλευρὰ τῆς κυπριακῆς ἱστορίας. Ὁ κ. Αἰμιλιανίδης, γνωστὸς κι ἀπὸ

προηγούμενες του σοβαρὲς ἐργασίες σχετικὰ με Διεθνὲς Δίκαιο, ἀνατρέχει στὴν πρώτη ἀρχὴ τῶν διομολογήσεων στὸ Βυζάντιο καὶ στὴν Κύπρο, ἀφοῦ πρωτύτερα καθορίσει τὴν ὀρθὴ ἔννοια τοῦ ὅρου «capitulations». Ἡ μοναδικὴ αὐτὴ μονογραφία ἔχει μεγάλη σημασία, ἰδιαιτέρα τὸ τελευταῖο της μέρος γιὰ τὴν περίοδο τῶν διομολογήσεων στὴν τουρκοκρατία καὶ τὴν κατάρχησι τους στὴν ἀγγλοκρατία.

Τοῦ κ. Κ. Σπυριδάκι ἡ «Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πολιτείας τοῦ ἀρχαίου Ἰδαλίου» εἶναι μιὰ πρωτότυπη καὶ δυνατὴ μελέτη, μ' ἐπιστημονικὴ λιτότητα καὶ σαφῆ ὑποδειγματικὴ. Τὰ συμπεράσματά της ἴσως νὰ φανοῦν κάπως τολμηρά, μὰ εἶναι κι ὀλότελα δικαιολογημένα, γιὰτὶ στηρίζονται ὀρθὰ καὶ πάνω στὰ σημερινὰ δεδομένα τῆς ἐπιστήμης. Ἐχοντας βάση μερικὰ νομίσματα κ' ἐπιγραφὰς τοῦ Ἰδαλίου, ὑποστηρίζει ὁ κ. Σπυριδάκις πῶς στὰ πρώτα πενήντα χρόνια τοῦ 5ου αἰ. π. Χρ. ἡ βασιλεία στὸ Ἰδάλιο δὲν ἦταν πιὰ ἀπόλυτη, μὰ βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ λαοῦ, ποὺ ἡ δυνάμη του αὐξήθηκε τὴν ἐποχὴ τούτη με τὴν ἑλληνικὴ ἐπίδρασι, κυρίως γιὰτὶ ξαπλώθηκε τότε πολὺ καὶ στὴν Κύπρο ἡ πολιτικὴ ἐπίρροη τῆς Ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Γ. Παπαχαράλαμπος «Ἐθιμα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῶν Κυπρίων» εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα γιὰ τὴ λαογραφία, προπάντων γιὰτὶ με συγκριτικὴν ἱκανότητα μεγάλη παραλληλίζει τίς σημερινὲς συνήθειες καὶ προλήψεις με ἀνάλογες ἀρχαῖες ἑλληνικὲς, δείχνοντας ἔτσι τὴν ἀδιάσπαστη παράδοσι στὸ κεφάλαιο αὐτό, καὶ κεῖ ἀκόμα πού, ἀπὸ διαφορὲς ἐπιδράσεις, γίνανε ἀποκλίσεις.

Ὁ κ. Ν. Κληρίδης δημοσιεῖει μιὰ παραλλαγὴ ἀνέκδοτη τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁσίου Ἰωνᾶ, (μιὸν ἄλλη δημοσίεψε ὁ κ. Ν. Κυριαζῆς στὰ «Κυπριακὰ Χρονικά», ΙΒ, σ. 292-304) με πολὺ διαφωτιστικὰ προλεγόμενα γιὰ τὰ τέσσερα χειρόγραφα τῆς ἀκολουθίας, γιὰ τὸ βίο καὶ τὸ ναὸ τοῦ Ὁσίου Ἰωνᾶ στὸ χωριὸ Πέργαμο καὶ γιὰ τὸ συνοικισμὸ «Ἄϊς Γιωνᾶς» στὴν Πιτσιλιά. Ἡ σημασία τῆς ἐργασίας αὐτῆς γιὰ τὴν κυπριακὴ ἀγιογραφία εἶναι φανερὴ.

Ὁ κ. Π. Ξιούτας, συμπληρώνοντας τὸ γλωσσικὸ ὕλικό ποὺ μάζεψε ὁ κ. Κ. Χατζηϊωάννου στὸ βιβλίον του «Περὶ τῶν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ καὶ νεωτέρῳ κυπριακῇ ξένων γλωσσικῶν στοιχείων» (Ἀθήναι 1936), δημοσιεῖει κ' ἐρμηνεύει ἀρκετὲς «Ξένες λέξεις στὴ γλῶσσα μας». Βέβαια δὲν ἐξαντλεῖται οὔτε με τὸ συμπλήρωμα αὐτό τὸ ξένο ὕλι-

1) Γιὰ τὸν πρῶτο τόμο ἐπαναλαβαίνω, συμπληρωμένα ὅμως, ὅσα ἔγραφα ἄλλοῦ γι' αὐτόν.

κό της γλώσσας μας²⁾ μπορούμε όμως κι απ' αυτό να καταλάβουμε πόσος μεγάλος είναι ο πλούτος της Κυπριακής γλώσσας και πόσο ύποδηλωτικός της πολύπαθης και ποικιλώτατης ιστορίας του νησιού μας. Η εργασία αυτή του κ. Σιούτα ζυμώνεται κάπως από την ανώμαλη γλωσσική μορφή της κι από την άβεβαιότητα άρκετων έρμηνειών και ετυμολογιών, ή συμβολή της όμως στη μελέτη της Κυπριακής γλώσσας είναι σημαντική για τὸ νέο ὄλιγό που παρέχει.

Τελευταία, *last but not least*, αξιο ἐπιπέγασμα του πρώτου τόμου του Δελτίου της Ε. Κ. Σ., δημοσιεύεται ἡ περιπούδαστη μελέτη «Ὁ ναός καὶ ὁ τάφος τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα παρά τὴν Σαλαμίνα τῆς Κύπρου» τοῦ καθηγητῆ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γ. Σωτηρίου, τοῦ μεγάλου αὐτοῦ φίλου καὶ σοφοῦ μελετητῆ τῆς κυπριακῆς βυζαντινῆς τέχνης, στὸν ὁποῖο χρωσιέται τὸ μνημιώδες ἔργο «Τὰ Βυζαντινὰ Μνημεῖα τῆς Κύπρου» (τόμος Α' Λεύκωμα) καὶ ἡ φωτισμένη ἔμπνευση καὶ πραγματοποίηση τῆς ἴδρυσης Κυπριακοῦ Βυζαντικοῦ Μουσείου στὴ Λευκωσία. Στὴ μελέτη αὐτῆ ὁ κ. Σωτηρίου συγκρίνει τὸ ναὸ τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα μετὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Λαζάρου στὴ Λάρνακα ποῦ ἔχουν ὁμοιο τύπο, βρίσκει τὶς ὁμοιότητες καὶ τὶς διαφορές των καὶ τοὺς καθορίζει χρονικὰ καὶ τεχνικὰ. Κατόπι ἀσχολεῖται μετὸν τάφο τοῦ Ἀπ. Βαρνάβα, καὶ τέλος παραθέτει τρεῖς σχετικὲς εἰκόνες, τὴν κάτοψη καὶ τομὴ τοῦ ναοῦ, ἕνα παλιὸ σχεδίσμα τοῦ ναοῦ ἀπὸ τὸν Barsky (1735), τὸ παρεκκλήσι καὶ τὸν τάφο τοῦ Ἁγίου Βαρνάβα ποῦ τελευτᾷ βρέθηκαν ἐκεῖ. Ἡ σύντομη μὰ τόσο βαθιὰ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ μελέτη μᾶς κάνει νὰ καταλάβουμε τὴ σοβαρότητα καὶ τὴ μέγιστη σπουδαιότητα ποῦ θὰ ἔχει γιὰ τὴν Κύπρο ὁ δεύτερος τόμος τῶν «Βυζαντινῶν Μνημιῶν τῆς Κύπρου» ποῦ θὰ περιέχει τὸ ἐρμηνευτικὸ κείμενο τοῦ κ. Σωτηρίου.

Ὁ δεύτερος τόμος τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν» (1938) εἶναι πλουσιώτερος καὶ σ' ἐμφάνιση καὶ σὲ περιεχόμενα. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 250 σελίδες καὶ ἔναι πέντακες καὶ περιέχει ἐργασίες δέκα Κυπρίων συγγραφέων, πράγμα ποῦ δείχνει πῶς ἡ συμμετοχὴ τῶν μελετητῶν τῆς Κύπρου στὴν Ἑταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν ὄλο καὶ γίνεται εὐρύτερη καὶ κερδίζει περισσότερες δυνάμεις ὄλικές καὶ ἠθικές ἢ Ε. Κ. Σ.

Πρώτη στὴ σειρά δημοσιεύεται ἡ μελέτη τοῦ κ. Π. Κιρμίτου «Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

Κύπρου Παΐσιος καὶ ὁ ἰδιόχειρος αὐτοῦ κώδιξ». Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Παΐσιος (1759-1766) εἶναι, ἀληθινά, μιὰ φωτεινὴ φυσιογνωμία τῆς κυπριακῆς ἱεραρχίας κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς ἐκείνους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Στάθηκε πραγματικὸς πατέρας γιὰ τὸ ποίμνιο του στὴν ἐπίδημια καὶ στὴ γεωργικὴ δυστυχία, τότε καὶ δὲ φοβήθηκε τὶς ἀπειλὲς καὶ τὴν ἀγριότητα τοῦ φοβεροῦ Τζηλ Ὁσμάν, τοῦ διοικητῆ τῆς Κύπρου Ἐνδιαφέρθηκε καὶ γιὰ τὰ γράμματα, ὅσο τοῦ ἦταν δυνατὸ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ κώδικα, ποῦ ἔχει μεγάλη ἱστορικὴ σημασία γιὰ τὸν τόπο καὶ ποῦ τὸν περιγράφει προσεχτικὰ ὁ κ. Κιρμίτης. (Δὲς καὶ Χαρ. Παπαϊωάννου «Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου», Ἀθῆνα 1906, σ 1-3). Ἰδιαίτερη σπουδαιότητα ἔχουν οἱ Συνοδικές Ἀποφάσεις στὸν κώδικα αὐτό, προπάντων τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου κατὰ τῶν Καλβινιστῶν, ποῦ γίνεκε στὸ ναὸ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου (κοντὰ στὴ Λευκωσία) κατὰ τὸ 1668. Ὁ κ. Κιρμίτης δείχνει καθαρὰ τὸν πρωτεύοντα ρόλο ποῦ ἔπαιξε σ' αὐτὴν ὁ ὕστερος Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Ἰλαρίων Κιγάλας, τοῦ ὁποῖου ἐξιστορεῖ κι ὅλη τὴν προηγούμενη κ' ἐπόμενη δράση. Ἀλλὰ καὶ τ' ἄλλα σημειώματα τοῦ κώδικα, ἱστορικὲς εἰδήσεις, θρησκευτικὰ καὶ ἄλλα ποιήματα, ἐγκώμια, ἐπίσημα ἔγγραφα, κατάλογοι τῶν Τούρκων βασιλέων, ἱστορία τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ ἄλλα, δείχνουν τὴν πλατιά ἔχταση ποῦ εἶχε τὸ πνευματικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Παΐσιου, ποῦ κι ἀντιγράφοντας, ἔστω, μόνακα (σπάνια δημιουργοῦσε, ἴσως γιὰ τὴν θὰ τοῦ ἔλειψαν οἱ εὐκαιρίες), προσπαθεῖ νὰ διασώσει τὴ γραπτὴ ἀνάμνηση τῶν περασμένων. Διαπιστώνονται ἔτσι ἀκόμη μιὰ φορά οἱ μεγάλες ὑπηρεσίες ποῦ προσφερε ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία στὴν πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους. Κ' εἶναι γι' αὐτὸ ἀκόμα πιὸ χρησικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ μελέτη τοῦ κ. Κιρμίτου.

Ὁ κ. Κ. Σπυριδάκης, εἰδικώτερος στὴν ἀρχαία ἱστορία τῆς Κύπρου ὅπως τὸν γνωρίσαμε καὶ στὸν πρώτο τόμο τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν»³⁾, ἀσχολεῖται ἐδῶ μετὸ «Κοινὸν Κυπρίων», ἕνα θεσμὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ πολὺ χαρακτηριστικὸ καὶ στὸ νησί μας. Ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ «κοινοῦ» βρίσκεται στὴν Ἑλλάδα, ὅπου πήρε καὶ τὴν πρὸ τέλεια του ἀνάπτυξη σὰ θρησκευτικὸς πρῶτα κ' ὕστερα σὰν πολιτικὸς θεσμὸς, ἀπ' ἐκεῖ ὅμως μετὴν ἑλλη-

2) Δὲς προηγούμενο συμπλήρωμα, ὄχι ὀλοκληρωτικὸ κι αὐτό, τοῦ κ. Ἀντ. Ἰντιάνου στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», ἔτος Γ', σ. 122-128.

3) Εἶναι κι ὁ συγγραφέας τῆς ὀριστικῆς, σήμερ, γιὰ τὸν Εὐαγόρα ἱστορίας μετὸ βιβλίον του «Evaagoras von Salamis.»

νική επίδραση μεταφυτεύθηκε και στην Κύπρο κατά τα πολεμαϊκά χρόνια, και πιά πέρα αναπτύχθηκε κατά τη ρωμαιοκρατία, οπότε τα πρώτα συντεχνιακά και θρησκευτικά «κοινά» εξελίσσονται στο «Κοινόν Κυπρίων» με πολιτική δύναμη σημαντική. Με τη βοήθεια των νομισματικών προπάντων πληροφοριών κατορθώνει ο κ. Σπυριδάκης να μας δώσει έγκριβωμένη και παραστατική την εικόνα του «Κοινοῦ Κυπρίων». Σημειώνω ιδιαίτερα τὸν υποδειγματικὸ ἐπιστημονικὸ τρόπο με τὸν ὁποῖο ἐργάζεται ὁ κ. Σπυριδάκης γιὰ νὰ δείξει τὴ γέννηση κ' ἐξέλιξη τοῦ θεσμοῦ κα' γιὰ τὴν ἐξαγωγή τῶν συμπερασμάτων του.

Ἡ φιλόλογος κ. Κοραλία Σ. Λοϊζίδη παρουσιάζει μιὰν ὠραία μελέτη γιὰ τὸ «Φρούριον τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνος ἢ τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἐρωτος», γιὰ νὰ ἐξηγήσει τὸ διπλὸ ὄνομα τοῦ ρομαντικοῦ αὐτοῦ φρουρίου. Διηγείται σύντομα τὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα τοῦ Μεγάλου (290—371) καὶ ὑποστηρίζει πειστικὰ πὸς σ' αὐτὸν κι ὄχι σ' ἄλλων ὁμώνυμο ἅγιο εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς πάνω στὴν κορυφὴ τούτῃ τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Πενταδάχτυλου, ποῦ ἀντικατάστησε παλαιότερο ἐθνικὸ ναὸ. Ἰσως ὁ ἐθνικὸς ναὸς νὰ ἦταν ἀφιερωμένος στὴ λατρεία τοῦ θεοῦ Ἐρωτα, ὅπως θέλουν σχετικὲς παραδόσεις, κ' ἐτοῖ ἐξηγεῖται γιὰ τὸ φρούριον πῆρε τὸ διπλὸ ὄνομα ἀπὸ τὴ Φραγκοκρατία ὡς σήμερα.

Ἡ ἐργασία τοῦ κ. Λ. Φιλίππου «Δύο Κύπριοι ἀγωνισταί.—Ἐπτὰ ἀνέκδοτα ἔγγραφα» ἀσχολεῖται μὲ τοὺς ἀδελφοὺς Νικόλαο καὶ Θεόφιλο Θησεῖς ἀπὸ τὴν Κύπρο, ποὺ λάβανε μέρος ἐνεργὸ στὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση τοῦ 1821, καὶ προσπαθήσανε μάλιστα νὰ κάνουν καὶ τὸ νησί μας νὰ ἐπαναστατήσει τότε. Σ' ὅσο, ἀπὸ τὰ ἔγγραφα αὐτὰ κι ἀπ' ἄλλες πηγές, διαπιστώνονται γιὰ τὴν ἀντρεία καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν δυὸ ἀδελφῶν, προσθέτω καὶ τὸ παρακάτω περιστατικὸ 4), ποὺ ἀναφέρεται στὸν Ἀρχιμανδρίτη Θεόφιλο Θησεά, γιὰτι αὐτὸς θὰ εἶναι σίγουρα ὁ ἀρχιμανδρίτης τῆς Κύπριος τὸ γένος». Ἀντιγράφω ἀπὸ τὰ «Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, συγγραφέντα μὲν ὑπὸ Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, πρώτου ὑπασπιστοῦ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη, ἐκδοθέντα δὲ ὑπὸ Σταύρου Ἀνδροπούλου, Ἀρεοπαγίτου. Τόμος δεύτερος, ἐν Ἀθῆναις 1899» σ. 198: «Ἐνῶ δὲ ἦτο ἄρρωτος Ἰὸ Κολοκοτρώνης κατὰ τὸν Ἰούλη τοῦ 1825 στὸν Ἅγιο Πέτρο Πελοποννήσου), ἀρχιμανδρίτης τῆς Κύπριος τὸ γένος καὶ γνωστὸς διὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν

του, ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ἐπισκεφθεὶς τὸν Ἀρχηγὸν εἶπεν πρὸς αὐτόν: ἐπειδὴ ἔχει ν' ἀποκαλύψει ἕνα μυστήριον, ἐπιθυμῶ νὰ μείνωσιν μόνοι οἱ δύο καὶ νὰ μὴ μείψῃ ἄλλος κανεὶς ἐντὸς τοῦ δωματίου, ὅπου ὁ Ἀρχηγὸς ἔμενεν. Ἡ αἴτησις αὕτη τοῦ Κυπρίου κληρικοῦ ἦτο δυσάρεστος εἰς τὸν Κολοκοτρώνη, ἐπειδὴ ὁμοῦ οὗτος ἔφερεν ἐπιστολὴν συστατικὴν παρὰ τῶν μελῶν τῆς Διοικήσεως, συγκατένευσεν ὁ Ἀρχηγὸς καὶ μᾶς διέταξε νὰ ἐξέλθωμεν ὅλοι ἐκ τῆς οἰκίας. Ἀφοῦ δὲ ἐβγήκαμεν τότε ἐκάθησεν πλησίον καὶ δεξιὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ ἄρχισε νὰ διηγῆται πρὸς αὐτόν, ὅτι χάριν πατριωτισμοῦ ἀπεφασίσα νὰ προσφέρῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ θύμα, καὶ διὰ τοῦτο ἔχει σκοπὸν νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια, νὰ εὔρη ἐκεῖ τὸν Ἰμβραῆμ καὶ νὰ τὸν δολοφονήσῃ. Διηγούμενος δὲ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐνθουσιάζθη, καὶ θέλων νὰ παραστήσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐκτέλεσεως τῆς μελετηθείσης δολοφονίας, ἔσυρεν ἔξαφνα μαχαίριον καὶ κινῶν αὐτὸ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ εἰς τὸν ἄερα ἐπροσποιεῖτο τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἀρὰ κτυπήσῃ μὲ αὐτὸ τὸν Ἰμβραῆμ. Ταῦτα ἰδὼν ὁ Ἀρχηγὸς καὶ ὑποπτειθεὶς, καθὼς ἦτο ἐξαπλωμένος ἐπάνω εἰς τὸ κρεβάτι του, μὲ τὸ ἀριστερόν του χέρι ἔσυρε μαχαίριον μικρὸν καὶ ἐπροσποιεῖτο, ὅτι τάχα ἔχει ἀνάγκη νὰ καθάρισῃ παρωνυχίδα τινὰ τοῦ δακτύλου του. Ἐνοήσας ὁμοῦ τὴν κουτὰ μάραν τοῦ Ἀρχιμανδρίτου, ἐφώνησε τοὺς σωματοφύλακας, οἵτινες ἐμβῆκαν καὶ διέλυσαν ταύτην τὴν σκηνήν. Τοιαύτην ὀλιγόμυαλον ἀπόφασιν καὶ ἄλλοι ἄλλοτε ἀπεφασίσαν, ὡς θέλωμεν ἄλλου διηγηθῆ»

Τὰ «Ἐτυμολογικά» τοῦ κ. Παπαχαρλάμπου δειχνοῦν πολλὴ διορατικότητά κ' ἐπιστημονικὴ σκέψη. Ἰδιαίτερα γιὰ τὴν περιμάχητὴ λέξη «ἀγρη» (τοῦ λαοῦ) ἡ γνώμη του εἶναι σίγουρα ἡ μόνη ὀρθὴ ἀνάμεσα σ' ὅσες ὡς τώρα προτάθηκαν γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς. Βέβαιη ἐπίσης εἶναι ἡ ὀρθότητα τῆς ἐτυμολογίας καὶ τῶν ἄλλων κυπριακῶν λέξεων ποῦ ἐτυμολογεῖ μ' ἐξαιρετικὴ δευδερκεία καὶ μεθοδικὴ αἰτιολόγησι. Λιγώτερο βέβαιη φαίνεται ἡ ἐτυμολογία τῆς «Κανακαρκᾶς» ἀπὸ τὸν «καμοῦκάν» (=πολύτιμο μεταξωτὸ κλαδωτὸ ὄφραμα), ποῦ τὴ σχετίζει καὶ μὲ μιὰ παράδοση σύμφωνα με τὴν ὁποία, ὅταν ἕνας Τούρκος ἔσχισε τὴν εἰκόνα, βγήκε ἀπ' αὐτὴ αἷμα, ποῦ τούρκικα λέγεται «κάν». Ἀλλὰ καὶ ὁ ναὸς καὶ ἡ ὀνομασία «Κανακαρκᾶς» εἶναι πολὺ παλαιότερα ἀπὸ τὴν ἐδῶ ἐγκατάστασι τῶν Τούρκων. Ἐπίσης νομίζω ὅτι πρέπει νὰ προσεχτεῖ ἡ γνώμη τοῦ κ. Σολ. Μιχαηλίδη γιὰ τὴν παραγωγή τοῦ «λατζ'υνάριν» ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ «κῆλων», μιὰ μάλιστα ποῦ εἶναι πολλὰ μέρη τῆς Κύπρου βρι-

4) Τ' ὄφελω στὴ φιλικὴν ὑπόμνηση τοῦ κ. Β. Ζαχαριάδη.

σκεται ἡ λέξις «τζηλωνάριν» μετὴν ἴδια ἐν-
νοια.

Ἡ Κυπριακὴ Ἀγιογραφία πλουτίζεται μετὰ δυὸ νέες ἐνδιάφερους ἀκολουθίας ἀγίων ποῦ δημοσιεύονται στο δεύτερο τόμο τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν». Ὁ κ. Χ. Παπαδόπουλλος δημοσιεύει τὴν «Ἀκολουθία τῶν ὁσίων Βαρνάβα καὶ Ἰλαρίωνος» κι ὁ κ. Ν. Κληρίδης τὴν «Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Σωζομένου» μετὰ σχετικά διαφωτιστικὰ προλεγόμενα.

Ὁ κ. Ἰντιάνος μετὸν τίτλο «Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτη τῆς κυπριακῆς ἱστορίας» παρουσιάζει δυὸ ἐργασίες του: I «Δυὸ σελλίδες τοῦ χειρογράφου Μαχαιρᾶ ἐπὶ Μαρικιανῆ» καὶ II «Δραγομανία καὶ Δραγομάνοι ἐπὶ τὴν Κύπρον». Τὸ κείμενο τῶν δυὸ σελλίδων μετὰ ἱστορικὰ σημεῖωματα, ποῦ βρίσκονται ἐπὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ Μαχαιρᾶ καὶ Βουστρωνίου, πρωτοδημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν Κ. Σάβα (Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τομ. Β' ἐν Βενετία 1873, σ. ρμ—ρμα'), τῶρα ὅμως δίνεται διορθωμένον καὶ συμπληρωμένον, προπάντων ὅμως μετὰ πλουσιώτατα ἐξηγητικὰ σχόλια. Στὰ σχόλια τοῦ κ. Ἰντιάνου ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμερομηνίας ποῦ φτάσανε οἱ Τούρκοι ἐπὶ τὴν Κύπρον, γιατί ἀναφέρονται ὅλες οἱ σχετικὲς πληροφορίες κι ὅσες γνῶμες βασιιστῆκανε πάνω σ' αὐτές. Ἐπίσης οἱ τρεῖς χρονολογικοὶ κατάλογοι γιὰ τὶς ἀνομβρίες καὶ τὴν ἀκρίδα, γιὰ θανατικά καὶ τὶς ἐπιδημίες, καὶ γιὰ τοὺς σεισμοὺς ποῦ πέσανε πάνω ἐπὶ τὴν Κύπρον ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ὡς σήμερα σχεδόν, ἔχουν μεγάλη σπουδαιότητα καὶ δείχνουν ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια, προσοχὴ καὶ ἀκριβεία ἐπὶ τὸ μάζεμα καὶ συναρμολόγημα τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν, ποῦ βρίσκονται ἀπὸ σκορπίες σὲ κάθε εἶδος κείμενα.—Περὶ σότερο σημαντικὴ εἶναι ἡ μελέτη του γιὰ τὴν Δραγομανία καὶ τοὺς Δραγομάνους ἐπὶ τὴν Κύπρον, γιατί προσφέρει καινούργια στοιχεῖα γιὰ τὸ θεσμὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ συμπληρώνει τὸ γνωστὸ ἱστορικὸ ἔργο τοῦ κ. Κ. Μυριανθοπούλου «Χατζηγεωργάκις Κορνεῖσιος ὁ Δ' ἐρμηνευτὴς τῆς Κύπρου» (Λευκοσία, 1934). Χρησιμώτατος καὶ μοναδικὸς εἶναι ὁ χρονολογικὸς κατάλογος γιὰ τοὺς Δραγομάνους τῆς Κύπρου ποῦ κατάρτισε ὁ κ. Ἰντιάνος, ἀναφέροντας κι ὅλες τὶς σχετικὲς εἰδησεις γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν δράσιν τοῦ καθενὸς ποῦ τὶς μάζεψε μετὰ ὑπόμονην κι ἀγάπην ἀπὸ διάφορες πηγές. Ὡστόσο σημεῖωνω μιά παραδρομὴ, ποῦ ἂν δὲν εἶναι τυπογραφικὸ λάθος, εἶναι ἀπρσοξεία τοῦ συγγραφέα: δηλ. ἐπὶ σ. 172 ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Γάλλου προξένου, ποῦ ζητᾶ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Δραγομάνου Χατζηγεωργάκι, πρέπει νὰ χρονολογηθῆ 26]8]1808 ὅπως δίνεται καὶ

παραπάνω σ. 177 (δὲς καὶ «Κυπριακὰ χρονικά», 1930 σ. 155) κι ὄχι 28]8]1809, γιατί ὁ Χατζηγεωργάκις ἦταν νεκρὸς ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ 1809.—Τὴ μελέτη τῆς οἰκ. Ἰντιάνος τὴν κλείει μετὴν ἐπανεκδόσιν συμπληρωμένου τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Χατζηγεωργάκι καὶ μετὰ πέντε πίνακες «ἐκτὸς κειμένου».

Ὁ διεθνολόγος κ. Ἀχ. Αἰμιλιανίδης ἐπὶ τὴν μελέτην τοῦ «Ἡ ἐξελίξις τοῦ δικαίου τῶν μικτῶν γάμων ἐν Κύπρῳ» ἐξετάζει μ' ἐμβριθεῖα τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπὸ τὴν Φραγκοκρατία ὡς σήμερα, καὶ διατυπώνει βάσιμες κι ὀρθῆς παρατηρήσεις γιὰ τὴν καλύτερην κι ὀριστικὴν διευθέτησιν τῆς εἰδικῆς νομοθεσίας ἐπὶ τὴν Κύπρον.

Τελευταία μελέτη ἐπὶ τὸν δεύτερον τόμον τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν» δημοσιεύεται «Ὁ νεολιθικὸς πολιτισμὸς ἐπὶ τὴν Κύπρον» τοῦ κ. Πορφ. Δικαίου, μιά σοβαρὴ κι ἀξιολογὴ ἀρχαιολογικὴ ἐργασία, ποῦ στηρίζεται προπάντων ἐπὶ ἀποτελέσματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα ἐπὶ τὴν Χοιροκοιτία καὶ ἐπὶ τὴν Ἐρμῆν Ἄλλα γι αὐτὰ θὰ γράψῃ εἰδικὸς συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ.

Οἱ δυὸ πρώτοι τόμοι τοῦ Δελτίου τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν εἶναι μιά λαμπρὴ ἀρχὴ ποῦ προσιωνίζει ἕνα καλύτερον μέλλον. Ἡ ἐπιστημονικὴ μελέτη τῆς Κύπρου ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Κύπριους φαίνεται νὰ στηρίζεται πιά σὲ γενρὰ θεμελίωσι μετὰ τὶς «Κυπριακὰς Σπουδὰς». Γι αὐτὸ ὅλοι οἱ διανοούμενοι πρέπει νὰ βοηθήσουν ἠθικὰ καὶ ὕλικα τὸ ἔργο τῆς Ε. Κ. Σ. Εἶναι καιρὸς πιά νὰ λείψῃ ἡ ἀδιαφορία γιὰ τὸν τόπον μας, κι ὅλοι οἱ ἀρμόδιοι νὰ ἐνδιαφεροῦν ἐνσυνείδητα κι εὐσυνείδητα καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς Κυπριολογίας. Κι ἂν κάπου κάπου παρουσιάζονται προσωπικῆς μικροφιλοδοξίας καὶ ἡ ἀπὸ ἀρτηροσκέλησιν καὶ συστηματικὴ ἀρνήσιν ἀσυμφωνία, τάχα, μερικῶν ἀτόμων πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑταιρείας, δὲν πρέπει νὰ σταματήσει ἡ ἄρτια αὐτὴ ἐργασία ποῦ τόσο ἐλπιδοφόρα ἀρχισεν νὰ γίνῃται τῶρα καὶ νὰ καρποφορεῖ.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ

Παύλου Μεράνου: «Ἄγωνίες» Ποιήματα. Κύπρος. 1938.

Ν. Σ. Βραχίμη: Ματαπτώσεις. (Ποιήματα—Πρόζες) 1939.

Ὁ Παῦλος Μεράνος μᾶς παρουσιάζεται μετὰ μιά σειρά πενήντα τραγουδιῶν μετὸν τίτλον «Ἄγωνίες». Στὰ τραγούδια του αὐτὰ ὁ ποιητὴς μᾶς δίνει μ' ἕνα τρόπο πεσσιμιστικὸ τὸ δράμα τῆς ζωῆς του, ποῦ ἡ τρα

γωδία της εξασκολουθεί όπως μας λέει ο ίδιος στον επίλογο του. Οι «Αγωνίες» προδίδουν ένα δημιουργό που δε βρήκε ακόμα το δρόμο του, που παραπαίει χωρίς να πάρει συνειδητά τη στάση την ασάλευτη απέναντι του ιδανικού του, του όνειρου του, αν θέλετε.

Προσπαθεί σε πολλά τραγούδια του να κτυπήσει καταστάσεις, κοινωνικές αδικίες κι άθλιότητες, μα ο τόνος της φωνής του δεν έχει μέσα το ρίγος της όργης, και της ωραίας αλήθειας. Είναι επιδρασμένος από την άριστη φιλολογία, αν και φαίνεται να τούκανε μεγάλη εντύπωση το έργο του Σκίπη (τόν ποιητή συχνά τον αναφέρει και τον ύμνει), με το όποιο όμως καμιά όμοιογένεια δεν έχει οί «Αγωνίες».

Απ' όλες τις σελίδες του έργου βγαίνει μιό έναγώνια κραυγή που δεν έχει τον τόνο της φωνής του νικημένου. Ο κ. Μεράνος διαλαλεί την τραγικότητα της ζωής του μπαίνοντας στις σφαίρες μιός αλήτικης περιπλοκής, θρηνεί, αυτοκρινείται, κάνει συλλογισμούς, επαναστατεί συχνά. Δε βαδίζει όμως στο δρόμο της επανάστασης του γιά πολύ. Η ψυχή του σάμπως κουρασμένη, άπαυδημένη, ποθεί ν' όποτραβηχτεί κάπου, σ' ένα ήμερο ακρογάλι, σε μιό παράμερη ρεματιά, να βρεί ή συχία στην άγκαλιά της πλάσης. Σ' όλα όμως τά τραγούδια του υπάρχει ή ποιητική πνοή που δίνει την έλπίδα πώς ο ποιητής θά δώσει στο μέλλον καλύτερα δημιουργήματα.

Η μουσικότητα του στίχου δεν πολυσκοτίζει τον ποιητή κι οί ρίμες του—μ' όλο που δεν τίς άρνιέται—είναι αδύναμες. Ο κ. Μεράνος θέλει να πεί κάτι κι άδιαφορεί αν δεν πάρει τον καλύτερο δρόμο σή διατύπωση του. Αν στή μελλοντική του εργασία ο ποιητής προσέξει περισσότερο στή μουσικότητα του στίχου του κι άπαλλαχτεί κι άπ' τον λίγο ρητορισμό του, θά δώσει άξια ποιητικά δημιουργήματα. Γιατί ο κ. Μεράνος έχει ποιητική φλέβα.

Ο κ. Βραχίμης γράφει μιό ποίηση πρωτότυπη. Μεταχειρίζεται τον έλευτερο στίχο κι άκολουθεί την πορεία του συρρεαλισμού. Είναι της σειράς του Ρίτσου, του Βρετάκου και της συντροφιάς του. Μα δυστυχώς ή ποίηση του είναι κουραστική. Ο συμβολισμός που όλοένα διαπνέει τούς στίχους του άφαιρεί την καλλιτεχνική εύχαριστηση που μπορεί να δώσει ένα ποίημα. Οί «Μεταπτώσεις» έχουν μέσα τούς ποιητική διάθεση και φλόγα, φανερώνουν μιό ψυχή ποιητική, έναν άνθρωπο που στοχάζεται, φιλοσοφεί, μα δεν μπορούν να συγκινήσουν τον άναγνώστη. Χρειάζεται ύπο-

μονή και μεγάλη άγάπη γιά την ποίηση—που στήν έποχή μας λιγότεπει τόσο πολύ—γιά να διαβάσεις τά τραγούδια ίσαμε τό τέλος. Ο ποιητής μας πείθει πώς έχει ταλέντο, δε μπορεί όμως να μας φανερωθεί πλέρια κι άτόφια. Σ' όλα τά τραγούδια του υπάρχει το άφηρημένο κάτι, ή συμβολική γραμμή, ή θολούρα. Διαβάσεις ένα ποίημα. Τι διάβασα; Λές. Κι όμως αισθόνομαι πώς διάβασες τον νόνο ή τή χίμαιρα, τό όνειρο ή τό θρήνο κάποιου ανθρώπου στοχαστικού.

Κάποτε ο ποιητής γίνεται διαφορετικός. Η σκέψη του, ή έμπνευση του, γίνεται καθάρια και με μαστοριά ζωγραφίζει τον ποιητικό του κόσμο. Η σφραγίδα των τραγουδιών είναι ένας συνεχής σπαραγμός, ένας πόνος μαρτυρικός γιά την αδυναμία να συλλάβουμε και να κρατήσουμε τό ιδανικό. Ο κ. Βραχίμης μιλάει γιά άπογοητεύσεις, γιά άπισσις λαχτάρες, γιά πάθια, γιά πτώσεις. Βλέπει τή ζωή σαν έκδικήτρα ενάντια στήν Καλή μας Μοίρα. Και παντού τή βλέπει να μας γελά και να μας πηλώνει.

Στίς πρόζες του—που πολύ λίγη διαφορά έχουν από τά τραγούδια του, γίνεται τολμηρός επαναστάτης και σφίγγοντας τίς γραβιές του προχωρεί στον άγώνα που πιστεύει. Τά θέματα του που θίγει μοιάζουν συχνά με μπροσούρες όσο κι αν βάζει ο ίδιος τό μεγάλο του «πιστεύω». Η «προσευχή», «πρός σε έκέκραξο», «πρός σε κατέφυγον» είναι κομμάτια πάνω στο ίδιο θέμα. Όλες σχεδόν οί πρόζες του βιβλίου δεν μπορούν να σταθούν ως λογοτεχνικά κομμάτια με αξιώσεις.

Τί είναι λοιπόν οί «Μεταπτώσεις»; Ένα έργο άσφαλώς με ποιητική πνοή. Ένα δημιουργία ενός ανθρώπου στοχαστικού, ενός ποιητή. Μα δυστυχώς ή άτμόσφαιρα του βιβλίου δεν είναι καθάρια. Μιό θολούρα, ένα σκοτάδι τό καλύτει. Αν ο ποιητής μπορούσε να δώσει τούς στοχασμούς του καθάρους, ζωντανούς, άσφαλώς θά διαβαζόταν μ' εύχαριστηση από τον άναγνώστη, ο όποιος τότε θά πλησίαζε και πιό πολύ την ψυχή του ποιητή. Την ποιητική του πνοή πρέπει να τή βάλει σε καλύτερα καλούπια, να την άποκρυσταλλώσει και να την κάνει Γέχνη άληθινή. Αυτό του είδους ποιήματα όπως των «Μεταπτώσεων» προδίδουν αδυναμία που, εμει βέβαιος, δεν έχει ο κ. Βραχίμης, που τον πιστεύω σαν ένα ποιητή με ταλέντο και λεπτό στοχασμό.

ΠΑΝΟΣ ΤΑΛΙΑΔΩΡΟΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

—Ο καθηγητικός σύλλογος του Παγκυπρίου Γυμνασίου διοργάνωσε μιά σειρά διαλέξεις γιά τόν ἀρχαίον ἑλληνικόν πολιτισμό. Μίλησαν ὡς τώρα οἱ κ. κ. Χρ. Χαραλάμπους «Γένεσις καί σημασία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ», Χρ. Παπαχρυσόστομος «Ὁμηρος καί τὸ ἀρχαίον ἔπος», Κ. Προυσῆς «Ὁ Πινδαρος καί ἡ ἀρχαία ἑλληνική λυρική ποίηση», Γ. Ζαμπάρτας «Τὸ ἀρχαίον δρῆμα», Κ. Χατζηψάλτης «Οἱ τρεῖς μεγάλοι τραγικοί», Κ. Σπυριδάκης «Ἡ ρόδος καί Θουκυδίδης», Γ. Παπαχαραλάμπους «Γένεσις ἐξέλιξις καί τάσεις τῆς φιλοσοφίας μέχρι τοῦ Σωκράτους».

—Μέ πρωτοβουλία τοῦ Γυμνασιάρχῃ κ Νίκου Κρανιδιώτῃ διοργανώθηκε φέτος ἡ τρίτη σειρά τῶν Λαϊκῶν διαλέξεων τοῦ Γυμνασίου Κερύνιας, στήν ὁποία πήρανε μέρος πολλοὶ λόγοι καί διανοοῦμενοι ἀπ' ὅλη τὴν Κύπρον.

Μίλησαν κατὰ σειράν οἱ ἑξῆς: 1) Νίκος Κρανιδιώτης «Τὰ ἰδεώδη τῆς ἀγωγῆς τοῦ παρελθόντος καί τῆς σήμερον». 2) Κ. Παναγιωτόπουλος «Ὁ χημικός πόλεμος καί ἡ προστασία τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ». 3) Λοῖζος Φιλίππου «Ἡ Κύπρος εἰς τὸ πεδῖον τῆς φιλανθρωπίας». 4) Χ. Καισαρη «Ἡ φυματίωσις καί αἱ κατ' αὐτῆς προφυλάξεις». 5) Κλεάνθης Γεωργιάδης «Ἡ Παφία Ἄφροδιτις». 6) Μαρία Π. Ἰωάννου «Ἡ μητέρα φύλαξ ἄγγελος τοῦ παιδιοῦ». 7) Γιώργος Φασουλιάτης «Ἡ Λαϊκὴ Κυπριακὴ Τέχνη» 8) Κώστας Μυριάνθης «Τὸ Δίκαιον καί τὰ Δικαιοτήρια». 9) Ν. Ἡλιάδης «Ἀνάλυσις τοῦ Μάκβεθ».

—Ἐχτός ἀπὸ τῆς Λαϊκῆς διαλέξεως τὸ Γυμνάσιον Κερύνιας διοργανώνει κάθε Σάββατο ἀπόγευμα καί μαθητικὲς διαλέξεις μὲ ὁμιλητὰς τοὺς μαθητὰς τῶν μεγαλυτέρων τάξεων.

Μίλησαν ὡς τώρα οἱ ἑξῆς:

1) Χρῖστος Μορφάκης «Ὁ Λάμπρος Πορφύρας καί τὸ ἔργον του». 2) Φρίξος Κυπριανίδης «Ὁ «Κόσμος... 3) Δημήτριος Πατασιδῆς «Οἱ Δελφοί». 4) Μιχαὴλ Ἐλευθέριος «Ὁ ποιητὴς Κρυστάλλης». 5) Σάββας Πατασιδῆς «Ὁ ποιητὴς Κ. Καρωτάκης». 6) Παν. Φανός «Οἱ ἔθνικοι εὐεργέτες». 7) Ἀνδρέας Θεοδώρου «Τὰ πρῶτα βήματα τοῦ Κόσμου».

—Στὴ συνεδρία τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου Κύπρου στίς 26 Ἀπρίλη ὁ κ. Λ. Φιλίππου εἰσηγήθηκε νὰ ἐπεχταθεῖ ἡ διδασκαλία τῆς δημοτικῆς σ' ὅλες τῆς τάξεις τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἡ πρότασις γίνηκε ὁμοθυμα δεχτὴ κ' ἐλπίζεται ὅτι θὰ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸ Γραφεῖο τῆς Παιδείας.

—Ὁ συνεργάτης μας κ. Ἄντ. Κ. Ἰντιάνος διορίστηκε Ἐφορος τοῦ Μεσαιωνικοῦ Μουσείου Κύπρου, καί Βιβλιοθηκῆριος τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Κύπρου.

—Ὁ τέως διευθυντὴς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου Sir George Hill θὰ ἔχει ἔτοιμο τὸ βιβλίον του «A Scholar's History of Cyprus» κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1939.

—Ἀπὸ τῆς 25 ὡς τῆς 30 Ἀπρίλη ἐγίνετο ἡ Λευκοσία ἡ Ἐτήσια Καλλιτεχνικὴ Ἐκθεσὴ Κύπρου.

—Στίς 6 Μᾶη ὁ νεοσύστατος μουσικὸς σύλλογος «Μότσαρτ» θὰ δώσει συναυλία στὴ Λευκοσίᾳ ἔργων ἀποκλειστικῶς τοῦ Μοζαρτ μὲ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μαέστρου κ. Γιάγκου Μιχαηλίδη.

—Στίς 10 τοῦ Ἀπρίλη ὁ κ. Κ. Κασινούπουλος ἔδωσε κονσέρτο βιολιοῦ στὴ Λευκοσίᾳ.

—Στίς 29 Ἀπρίλη ἡ δ. Νίκη Ἀδάμου ἔδωσε ρεσιτάλ ἀπαγγελίας στὴ Λευκοσίᾳ.

Τὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» κανονικὰ θὰ ἔχουν 40—48 σελίδες, ἀλλὰ τὸ πρῶτο αὐτὸ τεῦχος βγαίνει ἐξαιρετικὰ μὲ 80 σελίδες. Κι ὅμως ἀψήσαμε γιὰ τὰ ἐπόμενα πολλὴ συνεργασία ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸ πρῶτο τεῦχος, καθὼς καὶ τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ τόπου καὶ τὴν ἀλληλογραφία. Μὲ τὴν ἐνκαιρία αὐτὴ παρακαλοῦμε τοὺς ἐκδότες ἐφημερίδων, ποὺ θέλουν νὰ τοὺς γίνεταί ἐπιθεώρησις ἀπὸ τὸ περιοδικὸ μας, νὰ στέλνουν εἰς ἐφημερίδες τῶν στῶν κ. Κ. Πηρουσῆ (29 Ἰπποκράτους, Λευκοσία) ποὺ ἀνάλαβε τὴν ἐργασία αὐτὴ.

ΒΙΒΛΙΑ

Νίκου Νικολαΐδου τῆς Κύπρου: Οἱ Ἀνθρώπινες καί οἱ Ἀνθινες Ζωές. Ἐκδοσις δευτέρη ὁλοκληρωμένη Κύπρος 1938, 0,23X 0,175, σ. 162.

Νίκου Νικολαΐδου τῆς Κύπρου: Ὁ Χρυσὸς Μῦθος. Κύπρος 1938, 0,23X0,175 σ. 104.

—«Κυπριακὰ Σπουδαία», τόμ. Β'. Λευκοσία, 1938, 8^ο σ. 250 πιν. 5, 5|.

Παντελῆ Γ. Μάιστη: Ταξίδι στὴν Ἑλλάδα Κύπρος 1939, 8^ο μεγάλο, σ. 223. 2|.

Π. Μεγάδου: Ἄγανιες (ποιήματα) Κύπρος, 1938, 8^ο 1|.

Ν. Σ. Βραχίμυ: Μεταπτώσεις. Ποιήματα πρόζες. 1939, 8^ο, 1|.

Β. Χριστοφορόου—Γερμανοίτη: Τὰ Πρωτοβρόσια, Κύπρος.

Νίκου Κ. Ἀθάνου: Ἐκλεκταὶ σκέψεις μεγάλων ἀνδρῶν. Λευκοσία. 1939 8^ο, 1|.

P. Baldassera: Offrande à Pomone (ποιή-

ματα) Ἀθήναι 1939.

Κλεοβούλου Μυριανθοπούλου : Ἡ συμβολὴ τῆς Μαραθάσης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐν Λεμεσῷ 1939 80.

Ν. Καζαντζάκη : Ὀδύσεια. Ἀθήνα, 1938, 40^ο μεγάλο. σ. 835 δρ. 1250.

Α. Κασσιόγη : Αἰσθηματικότης. Ἀλεξάνδρεια 1938 σ. 24.

Α. Κασσιόγη : Τύποι καὶ οὐσία. Δευτέρα ἔκδοσις. Ἀλεξάνδρεια 1938 σ. 36.

—«Γρηγόριος Ξενόπουλος». [Τεῦχος Παναγηυρικό]. Ἴονιος Ἀνθολογία, τ. 126, ἔτος ΙΓ', 1939, Ἀθήναι. σ. 222, 8^ο μεγάλο, δρ. 40.

H. Fikret Alasya : Kibris Tarihi [1450—1878]. Lefkosada 1939 σ. 174 80, 2f.

ΠΑΡΑΤΥΠΩΜΑΤΑ

Παρακαλοῦμε νὰ διορθωθοῦν τὰ ἐπόμενα τυπογραφικὰ λάθη στὸ διήγημα τοῦ κ. Ν. Κρανιδιώτη :

σ. 10 γρ. 8,	<i>ἔπαιρναν</i>	ἀντὶ	<i>ἔπαιρνε.</i>
σ. 12 γρ. 23,	<i>μου</i>	»	<i>μας.</i>
σ. 12 γρ. ἀπὸ κάτω 3,	τόσο	<i>πιδ</i>	δύσκολα ἀντὶ τόσο δύσκολα.
σ. 15 γρ. 1,	<i>ἀκατάλυτη</i>	ἀντὶ	<i>κατάφυτη</i>
σ. 15 γρ. 4,	<i>μας</i>	»	<i>μου</i>
σ. 18 γρ. 1,	<i>συμβατικοὶ</i>	»	<i>συμβολικοὶ.</i>
σ. 18 γρ. 27,	<i>σιωπῆ</i>	»	<i>σκηπῆ.</i>
σ. 20 γρ. 30,	<i>Μήπως</i>	»	<i>Μέσα.</i>
σ. 21 γρ. 19,	<i>ἀπ' τὶς στέγες</i>	»	<i>ἀπ' τὴ στέγη.</i>
σ. 27 γρ. 18,	<i>κόιταξε</i>	»	<i>κόιταξε.</i>
σ. 28 γρ. 4,	<i>προσκαλοῦσε</i>	»	<i>προσκάλεσε.</i>
σ. 31 γρ. 3,	<i>ἔφηναν</i>	»	<i>ἔφηναν.</i>
σ. 32 γρ. 7,	<i>Στρώχνου</i>	»	<i>Στράχνου.</i>

Στὴ μελέτῃ τοῦ κ. Ἰντιάνου σ. 71 γρ. 16 ἡ λέξη *μήτρα* νὰ διαβαστεῖ *μίτρα*.

ΜΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΡΚΑ ΕΙΣ ΧΑΜΗΛΗΝ ΤΙΜΗΝ

Lincoln RADIO

Τὰ περίφημα ραδιόφωνα μὲ τοὺς τεχνικοὺς χαρακτηρισμοὺς τοῦ 1939 εἶναι ἐκπληκτικά.

Ἀπὸ £ 6 καὶ ἄνω.

Παρακαταθήκη εἰς τοὺς ΑΔΕΛΦΟΥΣ ΛΥΣΙΩΤΗ.

Ἐπεύθυνος ἰδιοκτῆτης Ν. Ι. Κρανιδιώτης—Κερύνια.

Τυπογραφεῖο "ΝΕΟΣ Κόσμος", Θ. Κυριακίδη—Λευκοσία.

ADAMOS J. ANTONIADES

PAINTER & DECORATOR

By Appointment to His Excellency the Governor of Cyprus
always uses and recommends

Famous Paint.

Full Particulars on request.

.....

Ὁ ἀρχιτέκτων, ὁ ἐργολάβος καὶ ὁ κάθε ἰδιοκτῆτης σπιτιοῦ πρέπει νὰ γνωρίζη ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχη ἓνα καλὸ βάψιμο χρειάζονται δύο πράγματα : **καλὰ ὑλικά** καὶ **καλὴ ἐργασία.**

Καλὰ ὑλικά εἶναι μόνον τὰ προϊόντα τῶν δαιμονίων κατασκευαστῶν μπογιάδων **Blundell, Spence & Co. Ltd, Hull, England,** ποὺ ἀπὸ τὸ 1811 κατασκευάζουν πρώτης τάξεως μπογιάδες.

Καλὴ ἐργασία εἶναι μόνον ἡ ἀσυναγώνιστη τέχνη μας.

Ἀποαθῆτε :

ΑΔΑΜΟΝ Ι. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΝ

Ὁδὸς Ἐλευθερίας καὶ Ἀρισίδης

Ταχ. Κιβ. ἀρ. 51, Τηλεφ. 72.

ΛΕΥΚΟΣΙΑ—ΚΥΠΡΟΣ

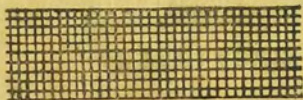

Ἐνακουφίζει τοὺς πόνους καὶ κοιμίζει
ΣΑΚΑΤΕΜΑ
ΟΣΦΥΑΛΓΙΑ

Τὸ μόνον ἀποτελεσματικὸν φάρμακον κατὰ τῶν πόνων τῆς μέσης καὶ σάχης εἶνε τὸ ΣΛΟΑΝΣ. Ἐπαλειφόμενον ἄνευ ἐντριβῆς συντελεῖ εἰς τὴν κυκλοφορίαν νέου αἵματος μέσῳ τῶν πορευμένων μελῶν τοῦ σώματος, ἅτινα θερμαίνει, διαλύει καὶδε κορυλόγημα ἀμικροῖ τοὺς πόνους καὶ ἀνακουφονεῖ τοὺς μυς. - Ὁ ἕννος σας ἀποκαθίσταται βαθῶς, καὶ ἤσυχος. Δικαίως δὲ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων ἐπικαλοῦσι τὸ Σλόαν; Λίμνεντ ὡς δῶρον τοῦ Θεοῦ.

Ἐνθυμεῖσθε τὸ **SLOAN'S**

Τὸ παγκοσμίου φήμης ὑγρὸν πρὸς ἐπάληθριν μετεχειριζόμενον ἀπὸ 1833 ἕθνη

SLOANS

LINIMENT

